

శ్రీ రస్తు

ఓమ్. నమోభగవతే వాసుదేవాయ

భీష్మస్తవరాజము

(మహాభారతాంతర్గతము - టీకాతాత్పర్య సహితము)

విద్వాన్ చదలువాడ జయరామశాస్త్రి

—: ప్రకాశకులు:—

స్వామీ గ్రంథమాల

ఉస్మాక సాహెబు పేట - నెల్లూరు

శ్రీ రస్తు

ఓమ్. సమోభగవతే వాసుదేవాయ

జీష్ణస్తవరాజము

మహాభారతాంతర్గతము

(టీకాతాత్పర్య సహితము)

విద్వాన్ చదలువాడ జయరామశాస్త్రి

—: ప్రకాశకులు:—

రస్వతీ గ్రంథమాల

స్వామికాసాహాయపేట - నెల్లూరు

ప్రథమ ముద్రణము 1000 ప్రతులు

1957 డిసెంబరు

సర్వస్వామ్య సంకలితము

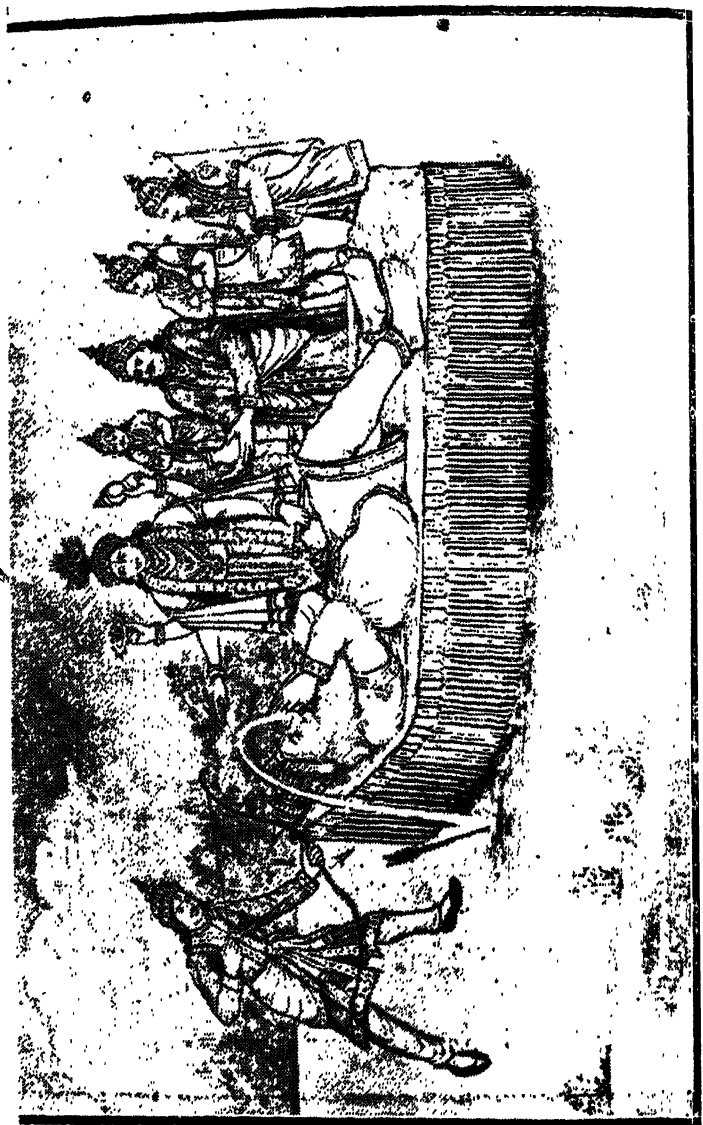
మూల్యము రు. 1-8-0.

ఉమాప్రింటర్స్

నెల్లూరు

సరస్వతీ స్తుతి

౩. స్వస్తి శ్రీ శారద పి
స్వస్థవమిది నీ కృపారస స్ఫురితంతై
శస్త్ర ప్రళప్తిగోననా
ద్రస్తుతిఁ గొను వాణి నతి సరస్వతి ప్రీతికా.

సద్గురు ప్రణామి

శ్రీ. నీ. శ్రీ జగద్గురు శంకర - శ్రీమి కామ
బోటిపికాభివృత్ పూర్ణ - గుణులు చంద్ర
శేఖరసరస్వతుల బోధ - శేముషి నిలు
దెగుయఁ గూర్చితి నీవ్యాఖ్య దనియ శౌరి.

కృతి సమర్పణము

౪. అమృతాద్విక శ్వేతదీప్య
వమునకా వైకుంఠనగరి ఫణిశయ్య రమా
రమణుఁడగు విష్ణు పదప
వృములకా భిన్న స్తవము సమర్పిత మయ్యెకా.

★ ప్రవేశిక ★

క్షణికములైన కతిపయ సుఖలేశాభాసములతోను, దురంతములైన బహుదుఃఖములతోను మిళితమైనది యీ జీవితము. పురాకృతకర్మవశమున సంసారపంకమునఁ బడి, అంతములేని చింతలంజివికి చీదఱగొన్న జీవి చిత్తమున కింత యూట చీకూర్చుఁగలది యొక్క భగవద్ధ్యానముతప్ప మఱి యొకటి లేదు. భగవద్భక్తి జీవితకాలమున చిత్తమునకు శాంతి నొసఁగుటయే కాక, జీవితాంతమున శాశ్వతానందమునుగూడ ప్రసాదించునని ఆస్తికులమైన మన విశ్వాసము. అందుకు మన తత్త్వశాస్త్రములు, భక్తుల చరిత్రములు మనకు ప్రమాణము.

శాశ్వతానంద మనఁగా మోక్షము. ఆ మోక్షమునకు ముఖ్యమయిన మార్గములు రెండు. 1. జ్ఞానమార్గము. 2. భక్తిమార్గము. ఆ రెంటును * జ్ఞానమార్గము క్లేశకరము.

---

* “క్షోభోఽధికతరస్తేషా మవ్యక్తాసక్త చేతసామ్,
 అవ్యక్తా హి గతి ర్దుఃఖం దేహవద్భి రవాప్యతే.
 యేతు సర్వాణి కర్మాణి మయి సంస్యస్యమత్సరాః,
 ఆనన్యేనైవ యోగేన మాంధ్యాయంత ఉపాసతే.
 తేషా మహం సమర్థర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్,
 భవామి న చిరాత్సార్థ మయ్యావేశిత చేతసామ్.
 మయ్యేవ మన ఆధత్స్వమయిబుద్ధిం నివేశయ,
 నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఉార్ధ్వం నసంశయః ”

— గీత. భక్తియోగము.

భక్తిమార్గము దానికంటెను కొంచెము సులభము. అందు వలననే శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునునకు “సీవు స్థిరమనస్కుడవై నీ బుద్ధిని నాయం దిరవుకొల్పుము; అట్లయిన దేహాంతమున సీవు నాలో చేరిపోవుదువు; అందుకు సందేహములేదు” అని భక్తిమార్గమునే యుపదేశించినాడు.

కాని, ఆ భక్తిపథమును అంతసులభముకాదు. భక్తి యనగా, దినము తప్పకుండ రేపును మాపును దేవళమునకు పోయి దేవునిదర్శించుట, టెంకాయలు కొట్టుట, పూవు లర్పించుట, పొద్దు దండములు పెట్టుట ఇత్యాది కృత్యములు మాత్రమే కాదు. భక్తికి చిత్తశుద్ధి ప్రధానము. “చిత్తశుద్ధి లేని శివపూజ లేలరా?” అని వేమనయోగి హెచ్చరించిన గదా!

భక్తుడుకాఁగోరువాడు ముందు తన వర్తనమును చక్కఁబఱచుకొనవలెను. అందుకు-అహంకారము, ద్వేషము. అసూయ మొదలగు దుర్గుణములను దూరముగా తఱిమివేసి, శాంతము, సమభావము, సహనము, భూతదయ, నిత్య సంతృప్తి, దృఢనిశ్చయము, ఆత్మసంయమనము మొదలైన సుగుణముల నలవఱచుకోవలెను. తన మనస్సును - బుద్ధిని భగవంతునియందే పాదుకొల్పవలెను. అప్పటికిఁగాని యతఁడు భగవంతుని యనుగ్రహమునకు పాత్రముకాడు.

భక్తికుదిరినవానికి దేవుడు గుడిలోనేకాదు; ఎక్కడ చూచిన నక్కడనే కనఁబడును. ఆతనిదృష్టికి ప్రపంచ

మంతయు భగవన్మయమే యగును. ప్రతిపదార్థమును భగవత్స్వరూపముగనే తోచును. అట్టి నిర్మలభక్తిప్రకారమును నిరూపించునదే పవిత్రమైన యీ 'భీష్మస్తవరాజము'. (భీష్ముడు భగవంతునిఁ గూర్చి చేసిన యుత్తమ స్తవమని యర్థము.)

భీష్ముడు భారతవీరులలో నగ్రగణ్యుడు. భారత మహాసంగ్రామమున తొలుదొల్త రణరంగమున దుమికిన మొదటిజో దితఁడే. తొమ్మిది దినము లెదురులేనికడిమి వీరవిహారము చేసి, పదియవనాడు, తన్నెదుర్కొనిన శిఖండి - అంగనా పూర్వూడగుటచేత - వాని మొగముచూచి కయ్యమాడ నియ్యకొనక, యుద్ధము మాని, పొలికలన నూరక నిలువఁబడెను. అప్పుడు శిఖండియు, శిఖండిని మాటుచేసికొని అర్జునుఁడును క్రూరశరములు గుప్పి, భీష్మని శరీరమును ఛిన్నఛిన్నముగావించిరి. శరవ్రణవేదన కోరువలేక భీష్ముడు, తన తనువు నేలసోఁకకుండ నమ్ములతల్ప మమర్చుకొని, దానిపై నొరిగెను. కాని అది దక్షిణాయన మగుటచేత ప్రాణములను పోనిక నిజదేహమున నిలువరించెను,

క్షత్రియునకు యుద్ధముచేయుట ధర్మముగావున చేసినే గాని, భీష్ముడు వట్టి మోటుపోటుమానిసి కాఁడు. మహాజ్ఞాని. దేవాంశసంభూతుఁడు. అనితరసాధ్యమైన ఆ జీవిత బ్రహ్మచర్యవ్రతమును పూనిన యింద్రియ జేత. సకలధర్మవేత్త. శ్రీకృష్ణ

పదార్థిత నిర్మలాత్మఁడు. ధర్మతనయుని గెలిపింప నెంచి, తన్నుఁ బడఁగొట్టుట కుపాయము తానే చెప్పి, స్వేచ్ఛగా తనువురు చాలించిన ధర్మపక్షపాతి. మఱియు విశేషించి, మరణమును తనవశమున నుంచుకొన్న మహానుభావుఁడు.

* ఆ మహానీయుఁ డుత్తరాయణము వచ్చువఱకును (తీరి దినములు) అంపశయ్యపై నట్లేపడుండి, ధర్మజున కఖిలధర్మములును తెలియఁజెప్పి, ఉత్తరాయణము రాఁగానే అదితనకు మరణోచితకాల మని నిశ్చయించి, పలుకులు చాలించి, చిత్తము మనీషాయ త్తముచేసి, చూపు శ్రీహరిమోముపై నిలిపి-కావించిన భగవద్గుణసంకీర్తనమే యేతద్ధ్రంభరాజము. పంచమవేద మన నొప్పిన భారతేతి హాసమునఁగల తత్త్వ విచార ఘట్టములలో నిది యొకటి.

ఇందు పరమేశ్వరుని విశ్వాత్మకత్వము వినుతింపఁబడినది. ఋగ్యజురాది వేదములు, ఆదిత్యాదిగ్రహములు, ఆపోపాయ్యాది భూతములు, యజ్ఞహోమాది కర్మలు, కామక్రోధాది గుణములు, అదియేమి - యిదియేమి భీష్ముని భక్తిభావనాదృష్టికి జగత్తంతయు భగవంతుఁడుగ నే కనుపట్టినది. పరమాత్మయందు సక్తమైన హృదయమునకు పరమాత్మగాక

---

* భారతమున శాంతియందు భగవత్ స్తవము చేసినపిమ్మట ధర్మములు చెప్పినట్లున్నది. భాగవతమున ధర్మములు చెప్పి, అవసానకాలమున భగవంతుని స్తుతించినట్లున్నది.

పరపదార్థము తోచునా? అదేగదా భక్తియోగ మహిమ. అట్టి యనన్యభక్తిసంపన్నుడు గావుననే ఆ మహాత్ముడు వాసుదేవ పరబ్రహ్మమునం దై క్యము కాగలిగినాడు.

“ నేడు భీష్ముని జంపుదు నిన్నుగాత్రు
విడువు మర్జన యంచు మద్విశిఖవృష్టి
దెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కునాకు ”

అన్న మహాభక్తశిఖామణి మందాకినీ నందనుడు. తన్ను జంపవచ్చినవానియందును భక్తి చెడని ఆ దృఢనిశ్చయని మించిన భక్తుడుండునా? ఆ పరిణతాత్ముడు చేసిన స్తవమునుమించిన స్తవ ముండునా?

కావున, ఈ స్తవరాజము - భగవంతునిస్తుతించి భవ సాగరము తరింపఁగోరు భవ్యాత్ము లెల్లరును నిత్యమును పారాయణము చేయఁదగిన దనుటలో సందియమేమి?

సంస్కృతభాష సర్థముచేసికొనలేని తెలుఁగువారును, ఈ స్తవరాజమును సార్థముగాఁజదివి శ్రేయము పొందుదురు గాకయన్న సద్భావముతో-ప్రతిపదటీకా తాత్పర్య విశేషార్థ సహితముగా నిట్లు వెలువరించిన శ్రీ చదలువాడ జయరామ శాస్త్రిగారి జగదుపకారపరత ప్రశంసనీయము.

శ్రీ శాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రభాషలయందు ప్రవీణులగుటయేగాక పురాణేతిహాసముల నవలోఁడించియు, తత్త్వ

విద్యారహస్యముల నాకళించియు, అపారజ్ఞానము నార్జించిన
యంతర్వాణులు. నైష్ఠికులు. శ్రీ శ్రీ కంచికామకోటి వీరాధి
పతుల యనుగ్రహమునకు పాత్రులుకానోచిన ధన్యులు.
కావుననే తత్త్వార్థ ప్రధానమైన యీ స్తవరాజమును వ్యాఖ్యా
నింపఁ దలపెట్టి కృతార్థులు కాఁగలిగినారని నా విశ్వాసము.

శాస్త్రిగారి వివరణము సుష్టుగను, సుగమముగను,
సరసముగను, సమగ్రముగను సాగినది. అవసరమగుపట్టుల
నుపనిషద్వాక్యములు - పౌరాణికగాథలు పొందుపఱుపఁబడి
నవి. వారి బహుశాస్త్ర పరిజ్ఞాన మిందు ప్రతిపదమునను
వ్యక్తమగుచున్నది.

ఆస్తికత తగ్గి నాస్తికత మొగ్గుచున్న యీ కాలమున
నిట్టి దైవభక్త్యుద్బోధక గ్రంథములను విరచింప దొరకొన్న
శ్రీ శాస్త్రిగారి లోకక్షేమాభిలాష కనేక ధన్యపాదములు.
వారి యీ గ్రంథరచనా పరిశ్రమ మవిచ్ఛిన్నముగాకొనసాగు
నట్లును, వారిపరిశ్రమ కాస్తాకులెల్లరును చేయూతయొసఁగు
నట్లును పరమేశ్వరుఁ డనుగ్రహించుఁగాత.

శ్రీ రామచంద్రాయనమః

శ్రీ సద్గురుశ్చరణమ్

పరిచయము

బ్రహ్మశ్రీ చదలువాడ జయరామశాస్త్రిగారు ఆర్ష విజ్ఞాన ధురంధరులు, సదాచార సంపన్నులు, ప్రాచీన సాంప్రదాయపరులు, ప్రస్థానత్రయ భాష్యములను గురుముఖతః శాంతులు జరుపక పోయినను, పూజ్యశ్రీచరణులు జగద్గురువులు అస్పద్గురువరేణ్యులు, శ్రీ మత్పరమహంసేత్యాది బిరుదాంకితులగు, శ్రీ శ్రీ శ్రీ కాంచి కామకోటి పీఠాధిపతుల యనుగ్రహ బలమున శ్రీవారి నారాయణస్మరణములతో దాదాపు పండ్రెండు సంవత్సరములుగా ప్రస్థానత్రయ భాష్యప్రవచనము జరుపుచున్నారు. ఆర్షవిజ్ఞానమును గొంతవరకైనను కథల రూపమున వెదజల్లుటకు గ్రంథకర్తృత్వము వహించినట్లు వీరి తొలిరచనలు సరస్వతీప్రసాదము, నందనవసంతములు, విశద పటచుచున్నవి.

భీష్మస్తవరాజము తెలుగు భారతమున 40 పద్యములతో వెలుంగొందుచున్నది. భాషలకెల్ల మాతృకయగు సంస్కృతభాషయందుంగల స్తోత్రముల రసాస్వాదనక జేయ పండితులేగదా యనుభవజ్ఞులు. అట్టి శ్లోకములకు పదవిభాగ

ప్రతిపదార్థతాత్పర్య విశేష విషయములతోను, శ్రీ తిక్కన కవీంద్రచంద్రుని పద్యములతోను, అస్మదాదులకేగాక బాల బాలికలకుఁగూడ సుబోధకమగునటుల వ్రాసియనుగ్రహించిన శ్రీ శాస్త్రిగారు వందసీయులు.

(జాతస్యమరణంధ్రువమ్) మానవుల కవసాన దశ యందు కావలసినది భగవచ్చింతనమేగదా : కామ్యకర్మము లన్నియుదీరిన యనంతరము అంపశయ్యపైఁబరుండి భగవంతుని సమస్తవర్ణనలతో స్తోత్రముఁజేసిన యీ భీష్మస్తవ రాజము సర్వమానవులకు అవశ్యపఠనీయమైన దగుటయేగాక బాలబాలికలకు పఠనీయగ్రంథము (Text book) గా హస్తముల నలంకరింప భూషణమై వెలుఁగొందుచున్నది. ఇంకను శ్రీ శాస్త్రిగారు శ్రుతిగీతలకు వ్యాఖ్యయు ఉపనిషత్తత్వము, విక్రమ సింహపురి రామాయణాది ఉద్దగ్రంథముల రచించుచున్నారు. త్వరలో వెలువడుఁగాక యని భగవంతుని ప్రార్థించెదను.

ఈ గ్రంథముద్రణమునకు సంపూర్ణ సాహాయ్య మొనర్చిన సోదరి గం. భా. స. గాజులపల్లి పిచ్చమ్మగారు ఉత్తమోత్తమయగు అధ్యాత్మికగుణ సంపన్నురాలు, పుట్టినింటికి మెట్టినింటికి కీర్తిదెచ్చినధన్యురాలు గ్రంథకర్తకును, ముద్రణదాతకును, ఇతోఽధికముగ ఆయురారోఽవ్యశ్యకములు, ప్రసాదించుగాక యని శ్రీకృష్ణపరమాత్మను ప్రార్థించుచున్నాను.

నాకు భాషాజ్ఞానము లేదనున దెఱంగియుండియు ఏమైన
వ్రాయునుని యాజ్ఞాపించినారు, మా సంఘాపాఠ్యములు,
(భగవద్గీతా భక్తసంఘమునకు అధ్యక్షులు, శ్రీకృష్ణపరమాత్మ,
ఉపాధ్యక్షులు శ్రీ చదలువాడ జయరామశాస్త్రిగారు) మా
సంఘాధ్యక్షులొసంగిన సంకల్పబలము, గ్రంథకర్తగా రై న
ఉపాధ్యక్షులయాజ్ఞ ననుసరించి సంసార సాగరమును దాటుటకు
నావయైన యీ స్తవరాజమునకు పరిచయవాక్యములు వ్రాయ
సాహస మొనరించినందులకు పెద్దలు శుభింపఁ బ్రార్థితులు.

శ్లో. మన్మథాభవ మర్థక్తో మద్యాజీ మాంసమస్కరు
యామేవైష్యసి యుక్తైవ మాత్మానం మత్పరాణః.

భగవద్గీత.

స్టూరు స్టోకాహహన్ పేట }
హేవళంబి మార్గశిర బ ౫ }
11-12-57 }

ఇట్లు బుధజనవిధేయుడు,
వంక లక్ష్మీనారాయణ.

శ్రీరస్తు

అవతారిక

అసతోమా సద్గమయ తమసో మా జ్యోతిర్గమయ

మృత్యోర్మామృతంగమయ. బృహదారణ్యకోపనిషత్తు. ౧-౩-౨౨

ఓ పరమేశ్వరా అసత్తునుండి నన్ను సత్తును జేద్దుము
తమస్సునుండి నన్ను జ్యోతిస్సును జేద్దుము. మృత్యువు
నుండి నన్ను అమృతమును జేద్దుమా.

అనిష్టనివృత్తికి ఇష్టప్రాప్తికి అలా కి కోపాయమును
దెల్పునది వేదము ఇది ఋగ్యజుసామాధర్వములని చతుర్విధ
ముగనుండును. కళంజ భక్షణాదులవలన సరకమును, జ్యోతి
ష్టోమాదులవలన స్వర్గమును బ్రాప్తింపు ననుట వేదమువినా
మతేప్రమాణముచే నెఱుంగఁ దర్కశిరోమణినైతము సమ
ర్థుఁడు కానేరఁడు. ఇది ధర్మము, ఇది అధర్మము అనియెఱుంగ
ఘోలబుద్ధికి గోచరముగాదు. ఇందు ధర్మ బ్రహ్మస్వరూప
ముల రెండింటిని దెల్పుచు పురుషార్థ సాధనములైన కర్మ +
ఉపాసన + జ్ఞానకాండములని మూఁడుకాండములు గలవు.
వేద చతుష్టయమును మంత్రద్రవ్యలగు మహర్షులు స్వయం
భువుఁ డనుమతి నీయగాఁ దపోబలమునఁ బడసిరి.

శ్లో. యుగాంతేఽంతర్నితాకా వేదాకా సేలిహాసాకా మహర్షయః
తపసా లేభిరే పూర్వ మనుజ్ఞాతా స్వయంభువా.

ఇట్టి వేదముల యర్థమెఱుంగుట సామాన్యులకలవిగాని పని. కావున వ్యాస భగవానుఁడు దయాళువై స్త్రీల లోనగు వారి కట్టి వేదములందు బాటుకావని తలంచి సర్వవేదముల యర్థమును బ్రకటించు భారతమును పంచమ వేదముగా రచించెను.

శ్లో. స్త్రీశూద్ర ద్విజబంధూనాం త్రయీనశ్రుతిగోచరా
ఇతి భారత మాఖ్యానం కృపయామునినా కృతిమ్.

ఇట్టి భారతసుధాభియందు నిఖిలపురుషార్థములఁ బ్రసాదించు పెక్కులు పాఖ్యాన రత్నములు జనించినవి. వానిలోఁ గేవలము ముముక్షువులకు సేవ్యములై 1. సనత్సుజాతీయము, 2. భగవద్గీత, 3. భీష్మస్తవరాజము, 4. విష్ణుసహస్రనామము, 5. బ్రాహ్మణగీత. అనువైదు గన్పట్టుచున్నవి.

వీనిలో ధృతరాష్ట్రునకు మనశ్శాంతిగలుగ బ్రహ్మమానస పుత్రుఁడు సనత్సుజాతుఁ డుపదేశించిన ఆత్మబోధ, సనత్సుజాతీయము, ఇది ఉద్యోగపర్వము. 41 మొ. 45 అధ్యాయములు 161 శ్లోకములుగలది. 2. సంగరరాగమున నర్జునుఁడు శోకమోహవిష్టుఁడుకాఁగా శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు ఆ పాండవమధ్యముని శోకమోహములనడింపఁ జేసిన తత్త్వోప

దేశము భగవద్గీత. ఇది భీష్మపర్వమున 18 అధ్యాయములు 700 శ్లోకములు గలిగియున్నది. 3. భీష్మస్తవరాజము. దీనిని గూర్చి తర్వాతఁ జెప్పెదము. 4. విష్ణుసహస్రనామము. ఇది ధర్మజునికి భీష్ముఁడు పరమధర్మముగఁ జెప్పినది, అనుశాసనిక పర్వమునఁగలదు. ఇందు 143 శ్లోకములుగలవు. 5. బ్రాహ్మణగీత, అర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడుచేసిన ఉపదేశమగు భగవద్గీతార్థమును మఱచి మరలఁ జెప్పమనఁగా మూఁడుడనైతివని కడుఁగించి భగవానుఁడు తొల్త సిద్ధోపదేశమును, అవలబ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణీ సంవాదరూపమగు బ్రాహ్మణగీతలఁజెప్పి యర్జును సంశయములఁబాపెను. ఇది అశ్వమేధపర్వమున 19 అధ్యాయములును, దాదాపు 520 శ్లోకములు గలిగియున్నది. ఇవి అన్నియు నుపనిషదర్థమగు బ్రహ్మతత్త్వమును బ్రతిపాదించునవై యున్నవి.

సనత్కుజాతీయమున, సనత్కుజాతుఁడు, ధృతరాష్ట్రుఁడు గురుశిష్యులు. భగవద్గీతయందు శ్రీకృష్ణుఁడు, అర్జునుఁడు, గురుశిష్యులు. భీష్మస్తవరాజమున భీష్ముఁడే గురువు, భీష్ముఁడే శిష్యుఁడు. విష్ణు సహస్రనామమున భీష్ముఁడు, గురువు, ధర్మజుఁడు శిష్యుఁడు. బ్రాహ్మణగీతయందు బ్రాహ్మణుఁడు గురువు, బ్రాహ్మణి (ఆయన భార్య) శిష్యురాలు. సనత్కుజాతీయ భగవద్గీతా బ్రాహ్మణగీతలు మూఁడును శ్రవణమననములు చేయఁదగు శాస్త్రగ్రంథములై యున్నవి. విష్ణు సహస్రనామ, భీష్మస్తవరాజములు, నిత్యము జపములేక స్తోత్రము చేయఁదగు గ్రంథములై యున్నవి.

భీష్మ స్తవ రాజము

భీష్మ డు

స్తవమునుగూర్చి చెప్పటకుముందు స్తవకర్తయగు భీష్మనిగూర్చి యించుకవివరింతును. భీష్మ డు భారతవీరులలో మేలుబంటి. ఈయనజన్మమన్ననో త్రిలోక పావనయగు గంగా గర్భమున. తండ్రినిజూతుమా కుమారునికి స్వచ్ఛందమృతిననుగ్రహింపఁగల తపోమహిముండు రాజర్షి శంతనుండు. భీష్మ డు కేవలమానవుండుగాదునుండి. అష్టవసువుల అంశములతోఁగూడిన అష్టమవసునంశమునఁ బుట్టిన దేవకల్పుండు.

ఈయన వేదవేదాంగాధ్యయనము, నస్తిష్ఠాది బ్రహ్మ ఘ్నలకడ. ధనుర్వేదాధ్యయనము నడచినది భార్గవరాముదగ్గఱ. ఈయన శ్రీరామచంద్రునట్టివాఁడు. పితృవాక్యపరిపాలనముకై రాముండు రాజ్యమునుజ్ఞగించి వనవాసముచేసినట్లు భీష్మ డు తండ్రియగు శంతను వాంఛదీర్ప ఆజ్ఞాంతము బ్రహ్మచర్య వ్రతమను కఠోరదీక్షపొంది సామ్రాజ్యత్యాగముచేసి దాశ రాజు కూతును సత్యవతిని దెచ్చి తండ్రికిం బెండిలిచేసినాఁడీ దేవవ్రతుండు. తండ్రులు కొమారులకుఁ బెండ్లి చేయుట లోక మునం బరిపాటి, కాని తండ్రికిం బెండ్లి నేయు కొడుకు లరుదుగ నుండురు. బహుశ ఈ విషయమున నితనికితఁడే సాటియగు నేమో. ఒక వేళనిట్టివారున్న నొకరిద్దరుమాత్రముందురేమో. ఇతఁడు సచ్చరిత్రుఁడని మఱి చెప్పవలయునా?

నవతి తల్లికొడుకులగు చిత్రాంగదవిచిత్ర వీర్యులకుఁ బెండ్లి సేయఁగోరి కాశీరాజదుహితల, అంబాంబికాంబాలికల మువ్వర నిండు పేరోలగమున నుండువారి, స్వయంవరాలా కృతల నొక్కుమ్ముడిఁ దనయరదము పైనిడికొని అడ్డము వచ్చిన భూమిపాలుర మదమడంచి వచ్చి తమ్ముల గృహస్థులం జేసిన వీరకులవతంసుఁడీ కురుపితామహుఁడు.

భీష్మానీతయైన యంబ పంపఁబడి సాభ్యుచే నిరాకృతయై కినుక నెంది భీష్ముపైఁ గత్తికట్టఁ బ్రేరేచ వచ్చిన గురుఁడగు భార్గవరాముఁడు, భీష్మా నీవు అంబను పెండ్లియాడు మని శాసించినను అమ్మాట తనకుఁ బ్రతిజ్ఞా భంగమగునని గురుని ధిక్కరించి పదునెనిమిది దినములు గురునితో ఘోరయుద్ధము చేసి పెద్దల సూక్తిచే గురుతో సంధిఁగావించిన ధర్మవీరుఁడు, యుద్ధవీరుఁడీ శాంతనవుఁడు.

కొడుకులు మరణింపఁగుంది పినతల్లి సత్యవతి సంతాన విచ్ఛేదము, కురుకులమునకు దాపురమగుటయెఱింగీ భీష్ముని బిలిచి తన కోడండ్రయందు దేవరన్యాయమున సంతతిఁగల్గింపు మని నొక్కివక్కాణించినను ఆయమమాటకీయకొనక తన ప్రతిపక్షక వేదవ్యాసమహర్షి మూలమునఁ దల్లి యభీష్టము సిద్ధింపఁ జేసిన బ్రహ్మచారులకన్నాకు గాంగేయుఁడు.

పాండవులకు రాజ్యభాగమీయక వారి నిడుమలం బెట్టుచు సాగించిన దుర్యోధను దుర్లభమును దుశ్శేష్టులను

బెక్కుమారులు ఖండించి ధర్మబోధచేయుచుఁ బాడితప్పకున్న వాఁడీ భీష్మఁడు. పాండవులు ధర్మపరులైనను దాను కౌరవుల కడనున్న వాఁడగుట సమయమప్పుడు తలదప్పించుట తగిన పాడిగాదని దుర్యోధను పక్షమున నిల్చి పదిదినములు చండ మార్తాండునిభంగి భండనముసల్చి పాండునందనులదండు ముప్పాతికపాలు చెండాడి వారి తలలకు వెట్టియెక్కించినంతఁ దుదకు ధర్మజుడజయ్యుండీ తాతయని గెల్పుగోరి వేడికొనఁగా వెరవుదెల్పిన లోకజ్ఞుఁడీజాహ్నువీ నందనుఁడు.

అంతనర్జునుఁడు శిఖండినిమున్నిడికొని పోరికి డీకొన వచ్చినంగాంచి యంగనాపూర్వనితో సంగరముచేయనన్న శపథము సుపథమునం బ్రవర్తిల్లి శరశరాసనముల ధరాతల మునం బడవైచి యంపసెజ్జ పేరినవాఁడు సత్యసంధుఁడైన యీ దేవవ్రతుఁడు.

పదంపడి శ్రీకృష్ణునిస్తుతించి ఆ భగవానునాజ్ఞచే దన మనుమఁడు పాండవజ్యేష్ఠుఁడు కుంతీనందనుఁడు ధర్మ మూర్తియునైన ధర్మరాజునకు రాజధర్మములు, ఆపధర్మ ములు మోక్షధర్మములు లోనగు సకలమానవ ధర్మములను శాంత్యనుశాసనిక పర్వములందు దాదాపు 25 వేల శ్లోక సంఖ్యగల భాగమును, “జనార్దనః ప్రీయతామ్”, అని బోధించి వివరించి శ్రోతయైన ధర్మజుని, వక్తయైనతన్ను, వర్తమాన జనమును, భావికాలమువారగు అస్మదాదులను గృతార్థులను

జేసి భగవద్ప్రీతిపాత్రతముడై అజరామరమైన విమలయశ
మును జగములందుఁ బ్రతిష్ఠించి ధన్యతముడైన రాజుని,
జ్ఞాని, విజ్ఞాని, ధర్మాత్ముడు, గంగాశంతనుల తపఃఫలము,
అప్రవస్వంశ సంభూతుఁడు స్వచ్ఛందమృతిగలవాఁడు భారత
వీరాగ్రేసరుఁడు మన భీష్మాచార్యుఁడు.

స్తవరాజవ్రశంస

ఇట్టి పరిణతబుద్ధింజెందిన భీష్ముడంపశయ్యఁ బడుండి
స్తుతించిన మహాపురుష స్తవమే భీష్మస్తవరాజమనఁబడు
చున్నది. ఈ స్తవమున సకలోపనిషత్సారమై ధ్యేయము,
క్షేయమునగు బ్రహ్మము. మహావిష్ణువేయని స్తుతింపఁబడినది.
పురుషసూక్తము, నారాయణోపనిషత్తు, నారాయణము,
వాసుదేవ, గోపాలతాపినీ కృష్ణోపనిషత్తుల తాత్పర్యమిందుఁ
గానవచ్చుచున్నవి. ఉదాహరణముకై ఒకటిరెండు చూపు
చున్నాను.

పురుషసూక్తము

సహస్రశీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్
సభూమిం విశ్వలోకృత్వా అత్యతిపద్దశాంగులమ్.

నారాయణోపనిషత్తు

ఓమ్ అథ పురుషోహవై నారాయణోఽకామయత ప్రజాః సృజేయేతి
 నారాయణాత్ప్రాణోజాయతే, మనస్సర్వం త్రియాణిచ
 ఖంవాయుజ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ.
 నారాయణాద్రృహజ్యాయతే నారాయణాదుద్రోజాయతే
 నారాయణాదింద్రోజాయతే నారాయణాత్ప్రజాపతిః ప్రజాయతే
 నారాయణాద్వాదకాదిత్యారుద్రావసవస్సర్వాణి ఛందాసి
 నారాయణాదేవ సముత్పద్యంతే నారాయణాత్ప్రవర్తంతే
 నారాయణోప్రలీయంతే ఏతద్భగ్వదశిరోఽధీతే.

అథనిత్యోనారాయణః బ్రహ్మనారాయణః శివశ్చనారాయణః శక్రశ్చ
 నారాయణః, కాలశ్చనారాయణః, దిశశ్చనారాయణః, విదిశశ్చనారాయణః,
 ఊర్ధ్వంచనారాయణః, అధశ్చనారాయణః, అంతర్హస్తిశ్చనారాయణః,
 నారాయణఏవేదగ్ంసర్వం యదృభతం యచ్ఛభవ్యం, నిష్క-
 శంకో, నిరంజనో నిర్వికల్పో నిరాఖ్యాతశ్శుద్ధోదేవ ఏకో నారాయణః,
 నద్వితీయోఽస్తి కశ్చిత్. యఏవంజేద స విష్ణురేవ భవతి ఏతద్భజార్చేద
 శిరోఽధీతే.

నారాయణీయమునోని మంత్రపుష్పము.

సహస్రశీర్షం దేవంవిశ్వాక్షంవిశ్వశంభువం
 విశ్వంనారాయణం దేవమక్షరం పరమంపదం
 విశ్వతః పరమాన్నిత్యం విశ్వంనారాయణగ్ంహరిం
 విశ్వమేవేదం పురుషస్తద్విశ్వముపజీవతి
 పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం కేశ్వతగ్ శివమచ్యుతం
 నారాయణం మహాజ్ఞేయం విశ్వాత్మానంపరాయణం
 నారాయణపరో జ్యోతిరాత్మా నారాయణః"పర్వ.

నారాయణపరంబ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పరః
 నారాయణపగో ధ్యాతాధ్యానం నారాయణః పరః
 యచ్చకించిజగత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః సి తః
 అనంతమవ్యయంకవిగ్ం సముద్రేంతంవిశ్వశంభువమ్.

వాసు దేవోపనిషత్తు

ఏకోవిష్ణురనేకేషు జంగమసావరేషుచ
 ఆనున్యూతోవసత్యాత్మా భూతేష్వహమవసితః
 తైలంతిలేషుకాష్టేషువహ్నిః క్షీరేషుతంయథా
 గంధఃపుష్పేషు భూతేషుతథాఽఽత్మాఽవస్థితోహ్యహమ్.

ఇట్టి యుపనిషత్తుల సారమంతయు స్తోత్రరూపమున
 వివరించునదీ భీష్మస్తవరాజము 121 శ్లోకములు గలది.

స్తవరాజ ప్రకారము

భీష్ముడు స్వచ్ఛందమరణము గలవాడగుటగజేసి తా
 నూర్ధ్వగఃకింజనుటకు ఉత్తరాయణమువఱకు వేచియుండవలసి
 వచ్చెను. ఆ విషయమునే “నివృత్తమాత్రేత్వయనే ఉత్తరేవై
 దివాకరే” అను 3వ శ్లోకమునఁ జెప్పబడినది. ఉత్తరాయణ
 మున గతించినవారు. అర్చిరాదిమార్గమునఁబోయి సత్య
 లోకముంజేరి హిరణ్యగర్భుని సన్నిధిని బొందుదురని శ్రుతి
 వచించెడుఁ జూడుఁడు.

“తద్యథత్థంవిదుః యేచేషేఽరణ్యే తపత్యత్యపాసతే
 తేఽర్చిషమేవ మభిసంభవన్త్యర్చిషోఽహ రహ్న ఆపూర్య

మాణపక్ష మాపూర్యమాణపక్షౌ ద్యావృషడుదజ్జేతిమాసాగ్
స్తా, మాసేభ్యస్సంవత్సరగ్ సంవత్సరాదాదిత్య మాదిత్యా
చ్చంద్రమసం చంద్రమసోవిద్యుతం తత్పురుషోఽమానన స్స
ఏనాబ్రహ్మగమయ త్యేషదేవయానః పంథాఇతి,
ఛాందోగ్య. ప్ర. ౫. ఖం. ౧౦.

బ్రహ్మచర్యవ్రతమున నరణ్యమునఁ దపస్సుచేసినవారు
నిష్కామకర్మలు చేసిన వారు, పంచాగ్ని విద్యోపాసకులు.
సగుణబ్రహ్మోపాసకులు, పాంచభౌతికమైన స్థూలశరీరము
వీడినంతన దివ్యశరీరధారులై జ్యోతిర్మార్గమునఁ బయనము
సాగింతురు. జ్యోతిర్దేవతనుండి అహోదేవతను జేరుదురు. ఆ
దేవతనుండి శుక్ల పక్ష దేవతను, దర్వాత మాసదేవతను, పదం
పడి ఉత్తరాయణదేవతను, వెండి సంవత్సర దేవతను, ఆవల
ఆదిత్యుని, పిమ్మట చంద్రునిఁ జేరుదురు. అంతనచ్చటికి
అమానవుడగు విద్యుత్పురుషుడువచ్చి యీ బ్రహ్మవిదులను
సత్యలోకమునకుఁగొంపోయి బ్రహ్మదేవుని నన్నిధిం జేర్చునని
తాత్పర్యము.

కాబట్టి భీష్ముడు ఉత్తరాయణము వచ్చినంతటనే తన
బుద్ధిని పరమాత్మపై నిల్పెను.

సమాశేయ దాత్వాసమాత్మ న్యేవసమాహితః.

3

మఱిగోల అప్పడే స్తుతింపవలయునా అన్న చివరిదశ
దేనిని తలంచుచు ప్రాణములున్నడునురో దానిని పొందుదురు.

యంయంవాపి స్మరకౌభావం త్యజత్యంతే కశేబరం

తంతమేవేతికాంతేయ సదాతద్భావభావితః. భగవద్గీత. ౮. ౬.

కాబట్టి భగవంతుని ముఖ్యముగా అప్పుడు స్తుతించుట.

అట్లు భగవత్ప్రాప్తిగోరి భీష్ముడు పురుషోత్తముని మహావిష్ణువును స్తుతింపఁగడంగెను. భీష్ముడెవ్వరినెట్లు స్తుతించి యేమగునో అని, చూతమన్న తమకమున వేదవ్యాసాది మహర్షులు 60 మందివఱకువచ్చి ఆయనను బరివేష్టించియుండిరి.

అంత భీష్ముడు త్రికరణ శుద్ధిగలవాడై (కర్మణా, మనసా, గిరా, 15.) నిర్గుణబ్రహ్మమును (శుచింశుచి పదంహం సం. 19) శరణుసాత్తును ఆ బ్రహ్మమతిగహనమైనది (అనా ద్యంతం. 21-22) ఆ బ్రహ్మమునుండియే విశ్వముజనించి పూవుదండయందు పువ్వులవలె నిల్చియున్నది. (యస్మిన్ విశ్వాని, యస్మిన్ని త్యే 24-25.) ఆ బ్రహ్మము విరాట్పురుషుడు, (హరిం సహస్ర శిరసం, 25.) అతఁడే సూక్ష్మకారుడు, అణువు, మహత్తు, గరిష్ఠుడు. (ప్రాహుః, గణీయసాం, 26, 27) చతుర్భూర్తి (గృణంతం. 28) మహిమోపేతుడు, (యందివ్యై 29) సగుణుడు, (సర్వాత్మా 30.) శ్రీకృష్ణుడు. (యందేవం, 31) సూక్ష్మదృష్టి గోచరుడు, 32. సృష్టికర్త. (అతివాయు, పురాణే, 33-34.) శరణ్యుడు, (యమేకమ్, 35-36.) జగన్ములము. (యమాహుః, 37) ప్రణవప్రసీకుడు. (ఋతమేకాక్షరమ్, 38) దుఃఖభేషజము.

(అనాది నిధనమ్, 39.) సనాతనుడు. (యంవైవిశ్వస్య, 40) అని ఇట్లు అఖండానందునిగ స్తుతించినాడు.

ఆనల ఈవిష్ణువే సర్వదేవతల రూపములతో మెఱయు చున్నాడని సూర్యాత్మనేనమః, సోమాత్మనేనమః, అని ప్రారంభించి మొక్కుచు -

సూర్యచంద్రాత్మ్యం 41-42, క్షేయవేదాత్మ్యం. 43-44. యజ్ఞహోమస్తోత్రాత్మ్యం, 45-47. హంసవాగ్విర్యాత్మ్యం, 48-50. నిద్రాత్మ్యం, 51. సత్యధర్మాత్మ్యం. 52-53. కామక్షేత్రాత్మ్యం, 54-55. సాంఖ్యయోగమోక్షాత్మ్యం, 56-58. ఘోరాత్మ్యం, 59. మాయాపద్మయోగ నిద్రాత్మ్యం, 60-62. తోయాత్మ్యం, 63. హేతుద్రష్టృకార్యాత్మ్యం, 64-66. క్రౌర్యాత్మ్యం, 67. వాయుకాలాత్మ్యం, 68-69. వర్ణాత్మ్యం, 70. లోకవిశ్వాత్మ్యం, 71-72. గోప్తాత్మ్యం 72. ప్రాణపాకాత్మ్యం 74-75. దృష్టాత్మ్యం, 76. సూక్ష్మాత్మ్యం, 77. వీర్యాత్మ్యం, 78. మోహాత్మ్యం, 79. అనియు.

మత్స్య, కూర్మ, వరాహ, నృసింహాత్మ్యం, 80-83. వామనోగ్రక్షత్రాత్మ్యం, 84-86. శ్రీకృష్ణాత్మ్యం, 87. బుద్ధకల్యాణాత్మ్యం, 88. జ్ఞానదివ్యాత్మ్యం, 90-91. బ్రహ్మాత్మ్యం, 92. దుద్రాత్మ్యం, 93-94. శాంత, సర్వ, విశ్వాత్మ్యం, 95-97. సర్వమయ కర్తాత్మ్యం, 98-99. సగుణ

నిర్గుణము, 100. విరాట్పురుషుఁడు, 101-102 అని స్తుతించెను. పదంపడి స్తుతిఫలము, 103-105. ప్రణామము, 106-107. హరిమహిమ, 108-109. శరణాగతి, 110. వాగ్యజ్ఞార్చన, 111. నారాయణపరము, 112. ప్రణామము, 113. దివ్యజ్ఞాన దానము, 114. బ్రహ్మవిదర్శనము, 115. విప్రప్రశంస, 116. సపాండవ శ్రీకృష్ణాగమనము, 117-121. ఇట్టి విషయములతో భాసిల్లినదీ భీష్మ స్తవరాజము. మఱి యీ స్తవరాజమునందలి శ్లోకములకు టీకాతాత్పర్య విశేషార్థములు వ్రాయఁబడినవి. మఱియు మన తిక్కనసోమయాజి తెనిగించిన స్తవరాజపద్యములు గూడ నిందు పొందు పఱచినాను. మఱి బమ్మెరపోతన రచించిన భీష్మనిస్తుతి పద్యములుగూడ నిందు సమకూర్చినాను.

దా త ల ప్ర శం స

“కర్తాకారయితా చైవప్రేరకశ్చానుమోదకః

సుకృతేదుష్కృతేచైవచత్వారః సమభాగినః.”

అను పెద్దలసూక్తి ననుసరించి నా యీ రచించిన భీష్మ స్తవరాజము టీకా తాత్పర్యముదితమై గ్రంథరూపమున వెలువడుటకు ముఖ్యకారకులు మన నెల్లూరుమండల వేద పరిషత్కార్యదర్శులు, భగవద్గీతా భక్తసంఘ కార్యదర్శులు, బృహస్పతి సవనాది శ్రౌతక్రియానిర్వాహకులు, ఆర్షధర్మ ప్రవణులు, ప్రతివత్సరము వేదసభ జరిపి వేదాధ్యయన సంపన్నులకు ద్విత్రిసహస్రరూప్యములవఱకు బహూకరించి సత్క

రించు నెఱదాతల వర్గమునందు ముఖ్యులు, సంస్కృతభాషాను
రక్తులు, పండితకవుల పోషకులు, అన్నదానపరులు, గుణ
గ్రాహులు సంపన్నగృహస్థులునగు బ్రహ్మశ్రీ వంక లక్ష్మీ
నారాయణగారు. నేను వారిని సందర్శించి ఈ స్తవరాజమును
గూర్చి ప్రస్తావించి నా చేసిన చెయ్యమును నివేదించి మీ
బోంట్లు కొంతసాయపడుదురేని యీ పొత్తము ముద్రణము
చేయఁగలనంటిని. అందుమీదట వారు మంచిది ప్రయత్నింపు
డనిరి. వారేపదియో ఇరువదియో రూప్యముల నిత్తురేమో
అని తలంచితిని. వారు గాంభీర్యగుణముగలవారు గనుక వారి
భావము గ్రహింపలేకుంటిని. మఱొకమారీ విషయమునుజ్ఞప్తి
పఱచి కొంత సాయపడుఁడంటిని. అంతట వారు నేను గొంత
సాయపడుటకాదు. పూర్తిగ్రంథమునే ముద్రింపయత్నింతు
ననిరి, అందులకు నేను అచ్చెరువడి ఔరా! వీరి ఔదార్య
మని అమందానంద భరితుఁడనై ఇదియకదా సాత్త్వికదాన
మనియు ఇట్లేకదా గీతాచార్యుఁడు, శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు,

“దాతవ్యమితి యద్దానంధీయతేనుపకారికే

దేశేశాలేచ పాత్రేచ తద్దానంసాత్త్వికంస్ఫుతమ్.”

అని, ఆనతిచ్చినాఁడని శ్రీ వంక లక్ష్మీనారాయణగారి ఔదా
ర్యము దీనికి అక్షరాల సరిపోవుచున్నదిగదా అనిసంతసించితిని.
అప్రార్థితముగఁ జూర్చి సాహాయ్యముచేయుటపట్టిదెట్లయి
భక్తులనుటకిది యొక ముఖ్యతార్కాణము. గ్రంథమును

ప్రకారమువారీ స్తవరాజముద్రణమునకువలయు రు. 500/-లు
అయిదువందల రూప్యములను ఇప్పించి యిచ్చి సాయపడి ఈ
గ్రంథమును ముద్రించి ప్రకటింపఁ జేయుచున్నాడు. వారికి
శ్రీకృష్ణపరమాత్మ నిరంతరము సర్వశ్రేయోదాయకుఁడగుగాత
అని ప్రార్థించుచున్నాను.

క. శ్రీనాథుఁడు వంకాల

శ్రీనారాయణునిఁబ్రోచు సిగిసంపదలఁ

దీనావను ధీనావను

దానఘనుఁ వేదధర్మధను సజ్జనునిఁ.

|

సీ. నెల్లూరుమండల ముల్లసిల్లఁగ వేద

పరిపత్తుగాంచుతఁ బ్రాభవంబు

వేదవేదాంగాది విద్యలవైదుష్య

మొలయుఁగావుత విప్ర కులమునందు

షడ్ధర్మనీతత్త్వ సారగ్రహణచణుల్

మంతురుగాక ధర్మప్రతిష్ఠ

కావ్యనాటక కళా భవ్యసాహితీ కవుల్

పెంతురుగాక కవిత్వలక్ష్మి

తే. గీ, ఆర్షధర్మముప్రజలందు నలరుగాక

శ్రీమహావిష్ణువు మిమురక్షించుఁగాక

విమలవంకాన్వవాయశోభితశశాంక

లక్ష్మీనారాయణాంక మీ లలితభక్తి.

2

గం. భా. స. గాజులపల్లి పిచ్చమ్మగారు
గ్రంథముద్రణ ధనదాత్రి

గ్రంథముద్రణమునకు ధనమిచ్చిన ఉత్తమురాలు

శ్రీ వంక లక్ష్మీనారాయణగారికి సోదరీతుల్యయు గంగా భాగీరథీ సమానురాలగు గాజులపల్లి పిచ్చమ్మగారు మా భాష్యప్రవచన శ్రోతలలో ముఖ్యురాలు. తటాక + ఆరామ దేవాలయ, అగ్రహార, ధననిక్షేప, సత్ర, ప్రబంధనిర్మాణములను సత్తసంతానములలో సద్గ్రంథము వెలయించుట మిగుల శ్రేష్ఠ మనునది జగద్విదితము. మున్నురాజాధిరాజులగు రాజరాజ నరేంద్రుడు, కృష్ణ దేవరాయలుమున్నగు మహానీయులు కవుల వలన సద్గ్రంథముల గృహించిరి. వారియశముఞ్చిటికిని వారి పరోక్షమున జగమున భాసిల్లుచున్నదిగదా, అను నిట్టి సమృద్ధి మనంబున నిడి పిచ్చమ్మగారు శ్రీ లక్ష్మీనారాయణగారి మాట యందు గౌరవము, నాయందు విశ్వాసము, స్తవరాజమున భక్తియు, సంపూర్ణముగనుంచి గ్రంథమునకు వలయునంత ముద్రణవ్యయ ధనమునొసంగి భరించిన భక్తురాలు ఈ స్తవ రాజమీ యుత్తమురాలికి యుత్తమసంతానమై వరలుగాక. శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఈ పిచ్చమ్మగారికి పూర్ణాయురారోగ్యై శ్వర్యముల నొసంగి యనుగ్రహించుగాక. అని ఆ పరమేశ్వరునిఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

నేను ప్రార్థించినంతన, కార్యంతర నిమిగ్నులై యుండియు నామీది నెయ్యమున నాయీ స్తవరాజమునకు

“ప్రవేశిక” సార్థకముగ వ్రాసియిచ్చిన విమర్శకాగ్రేసరి, విద్వాన్, ఇత్యాది బిరుదాంకితులు, రసవత్తవులు, వాక్పతు రతా సమ్మోదిత రసజ్ఞులు, గద్యపద్యచంపూనాటకాట బహుప్రబంధ రచయితలు, బహుగ్రంథ విమర్శకులు ఆశ్రిత బంధులు, సహృదయులునగు బ్రహ్మశ్రీ దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రిగారికి కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కృతు లొనర్చు చున్నాను.

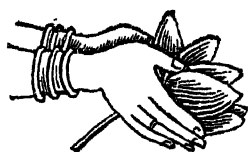
అట్ల నా వేడికోలునంగీకరించి భీష్మలవారి అంపశయ్య చిత్తురువును వ్రాసియిచ్చిన శ్రీ ఎన్. జగన్నాథరావుగారికి వందనములు సమర్పించుచున్నాను. మఱి ఈ గ్రంథమును జక్కగ ముద్రించియిచ్చిన ఉమాప్రింటర్సు ప్రొప్రయిటరు శ్రీ బి. రంగయ్యగారిని మఱియు నభినందించుచున్నాను.

ఇట్లు

పెల్లూరు
పేవశంభిమార్గశిర బల్లు
పోమవరము 15-12-57

సద్భక్తవిధేయుడు,
చదలువాడ జయరామశాస్త్రి.

★ ఆ శీ స్పృ ★

శా. క్రాలెక్ వేదవిచారశీలుఁడిల భా రద్వాజ గోత్రుండు శ్రీ
సోలావేంకటనర్సయాహ్వయుఁడు మెచ్చుల్లూరగార్హస్థ్యముం
బాల్కు నీరునుబోలె నేకమతి నమ్మాయమ్మయిల్లాలుగాఁ
బోలంగల్లెదనూజ లచ్చిబలె సంభోరాశిఁ బిచ్చమ్మనన్. 1

శే. గీ. అన్న పూర్ణయమ్మాయమ్మ యన్నదాన
మహిమ మహి మించనాయమ్మ మక్కువసుత
యెలమిఁబిచ్చమ్మ గృహిణియై యెసఁగెఁబుట్టి
నింటికిఁ మెట్టినింటికి నిడుచుఁగీర్తి. 2

మ. ఇలఁగౌండిన్యసగోత్ర సుబ్బయను నెం తేఁగూర్చి జేపట్టిగా
జులపల్లన్యయక్తైరవాప్తుఁ బఠిఁదా సాంపారెఁ బిచ్చమ్మ వి
ప్రలువేదజ్ఞుల భక్తులన్ ధనములన్ బుణ్యాత్ములందన్పుచున్
సలినాఁగౌమలభక్తి తత్పరత నానందైక సంవిన్మతిన్. 3

తే. గీ. కాళి రామేశ్వరమ్మ గోకర్ణమాయ
 సంతశయనమ్మ బదరిఁ బిచ్చమ్మ యన్ని
 తీర్థయాత్రలు సేసె భక్తిమతి ధర్మ
 బుద్ధివెలయ దివ్యక్షేత్రములను గాంచె.

4

మ. కలికాలంబున భక్తికల్పలతలన్ గాటంపుఁ జెల్మిన్ మదిన్
 మొలకెత్తెంచిచిగుర్పఁబూయఁగుతుకంబుంగాంచుభక్తుల్ ధరన్
 గలికంబుంగొన నచ్చటచ్చటను నింకంగొందఱున్నాడు సా
 ధ్యులు శ్రీగాజులపల్లి పిచ్చమవలెం బూతల్ సుభక్త్యాశ్రయల్.

ఉ. శ్రీ జయశాలి మాధవుఁడు శేషశయానుఁడు విష్ణుఁడచ్యుతం
 డీ జయరామశాస్త్రికృత మీ స్తవరాజముముద్రితంబుగా
 రాజిలఁజేయుభక్త పరురాలి వదాన్యవతిన్ దయామతిన్
 గాజులపల్లి పిచ్చమను గంజదశాక్షుఁడుగాచుఁగావుతన్.

6

బీష్మఁడు శ్రీ కృష్ణుని స్తుతించుట

(శ్రీ భాగవతాంతర్గతము బమ్మెరపోతన కృతము.)

మ. త్రిజగన్మోహన నీలకాంతి తనువుద్దీపింపఁ బ్రాభాత నీ
రజ బంధుప్రభమైన చేలముపయిన్ రంజిల్ల నీలాలక
వ్రజసంయుక్త ముఖారవింద మతిసేవ్యంబై విజృంభింప మా
విజయుం జేరెడు వన్నెలాఁడు మదినావేశించు నెల్లప్పుడున్.

మ. హయరింఖాముఖధూళి ధూసరపరి న్యస్తాలకోపేతమై
రయజాతశ్రమతోయబిందుయుతమై రాజిల్లు నెమ్మోముతో
జయముం బాధనకిచ్చు వేడ్క నని నాశస్త్రాహతిం జాలనొ
చ్చియుఁ బోరించు మహానుభావు మదిలోఁ జింతింతు

నశ్రాంతమున్.

మ. సదుమాటల్ వినినవ్వుతోనుభయ సేనామధ్యమక్షోణిలోఁ
 బరులీక్షింప రథంబునిల్పి పరభూపాలావళిం జూపుచుం
 బరభూపాయువు లెల్లఁ జూపులన శుంభ తేల్కలి వంచించు నీ
 పరమేశుండు వెలుంగుచుండెడును హృత్పద్మాసనాసీనుఁడై.

క. తనవారిఁ జంపఁజాలక

వెనుకకుఁ బోనిచ్చుగించు విజయునిశంకఁ

ఘనయోగవిద్యఁ బాపిన

మునివంద్యుని పాదభక్తి మొనయున్ నాకున్.

సీ. కుప్పించియెగసినఁ గుండలంబులకాంతి

గగనభాగంబెల్లఁ గప్పికొనఁగ

నుతీకిన నోర్వక యుదరంబులోనున్న

జగములవేగున జగతిగదలఁ

జక్రంబుఁ జేపట్టి చనుదెంచురయమునఁ

బై నున్నపచ్చని పటముజాఱ

నమ్మితి నాలావు నగుఁ బాటుసేయకు

మన్నింపుమని క్రీడి మరలఁదిగువఁ

తే. గీ. గరికిలంఘించు సింహంబు కరణిమెఱసి

నేడుభీష్మునిఁ జంపుదు నిన్నుఁగాతు

విడువుమర్జున యనుచు మద్విశేఖవృష్టిఁ

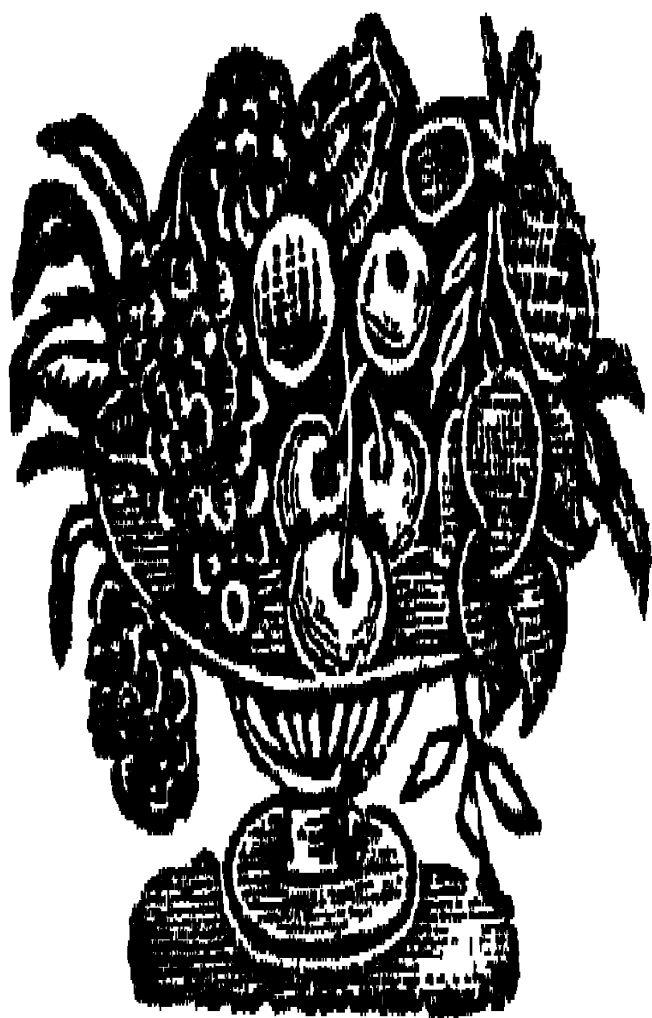
దెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కునాకు.

మ. తనకు భృత్యుడు వీనిఁగాచుట మహాధర్మంబు
 వొమ్మంచు న
 ర్జున సారథ్యము పూనిపగ్గములుచేఁజోద్యంబుగాఁబట్టుచు
 మునికోలఁ వడిఁబూన్చి ఘోటకములఁ మోదించి
 తాడించుచు
 జనులఁ మోహమునొందఁ జేయుపరమోత్సాహం
 బ్రశంసించెదఁ.

క. పలుకుల నగవుల నడపుల
 నలుకల నవలోకనముల నాభీరవధూ
 కులముల మనముల తాలిమి
 కొలుకులు వదలించు ఘనుని గొలిచెదమదిలో.

ఆ. వె. మునులుశృపులుఁ జూడ మునుధర్మజుని సభా
 మందిరమున యాగమండపమునఁ
 జిత్రమహిమతోడఁ జెలువొందు జగదాది
 దేవుఁ డమరునాడు దృష్టియందు.

మ. ఒకసూర్యుండు సమస్తజీవులకుఁ దా నొక్కొక్కఁడై
 తోచుచో
 లిక నేదేవుఁడు సర్వకాలము మహాలీలఁ నిజోత్పన్న జ
 న్యకదంబంబులహృత్సరోరుహములఁ నానావిధానూన రూ
 పకుండై యొప్పుచునుండు సజ్జీహగినే బ్రాహ్మతః శుద్ధుండనై.

శ్రీరస్తు

శ్రీగణాధిపతయేనమః

ఓమ్ నమోభగవతే వాసుదేవాయ

భీష్మస్తవరాజము

జనమేజయ ఉవాచ

శ్లో. “శరతశ్చే శయానస్తు భారతానాం పితామహః

కథ మత్స్పృష్టవాక్ దేహం కంచ యోగ మధారయత్.” 1.

టీక. జనమే జయః = జనమేజయుఁడు ఉవాచ = పలికెను. -
శరతశ్చే = అమృలశయ్యయందు, శయానః + తు. పండుకొని
యున్న వాఁడయ్యి, భారతానాం - భరతుఁడను రాజు
వంశీయులైన కౌరవ పాండవుల యొక్క, పితామహః =
తాతయైన భీష్ముఁడు, దేహం = శరీరమును కథం + ఉత్సృష్ట
వాక్ = ఎట్లు వీడెను, కంచ యోగం = ఏ యోగమును,
అధారయత్ = ధరించెను.

తా. జనమేజయుఁడు వైశంపాయను నడుగుచున్నాఁడు.
మహాత్మా, కౌరవులకును గాండవులకును తాతయైన భీష్ముఁడు
అంపశయ్యమీదఁ బండుకొనియుండి కడపట తన పాంచ
భాతికమగు దేహము నే విధమున వీడెను. ఆ సమయమున నే

యోగమును, లేక ఏ ధ్యానమును గావించెను; చెప్పుము.
(తండ్రి వరముఁ దనకు స్వచ్ఛందమృతిఁ బ్రసాదించుటవలన
నందఱివలెఁగాక విశేషముండనని ప్రశ్న)

విశేషము:- పాండవులకుఁ గౌరవులకు శంక్రామము
వాటిల్లినపుడు వారి పితామహుఁడగు భీష్ముఁడు ధృతరాష్ట్రు
సుతులవలె నిల్చి యుద్ధముచేసెను. ఆయన శౌర్యమున
కాఁగలేక పాండవులు ద్రుపదుని పెద్దకొడుకును - మున్ను
స్త్రీగానుండి పురుషుఁడైన శిఖండియనువానిని - మున్నిడుకొని
భీష్ము నెదిరింపఁ బోయిరి. అంగనాపూర్వునితో భీష్ముఁడు
కయ్యమాడనని ప్రతినవట్టియున్నవాఁడు గావున నాతనితోఁ
గయ్యమున కియ్యకొనక శరశరాసనములఁ గ్రిందఁ బడవైచి
యూరకుండెను. అర్జునుఁ డాశిఖండిని చాటుచేసికొని పితా
మహుని బాణముల నొప్పించి మూర్ఛిల్లఁజేసెను. అట్టివానిఁ
గౌరవులుగొనిపోయి యా పొలికలని సమీపముననుంచిరి.
అతఁడప్పు డమ్ములతో నొక్కసెజ్జ నేర్పఱచి తుదినసువులు
పోవుదాఁక దానిపైఁ బవళించి ధర్మరాజునకు ధర్మములు
చెప్పుచుండెను.

వైశంపాయన ఉవాచ.

శ్లో. “శృణు ఘోషహితో రాజకృతురుభూత్వా సమాహితః

భీష్మస్య కరుణార్ద్రుల దేహోత్సర్గం మహాత్మనః. 2.

టీక. వైశంపాయనః = వైశంపాయనుఁడు, ఉవాచపలికెను.
రాజకృ = ఓరాజా, కరుణార్ద్రుల = కరువంశ శ్రేష్ఠుఁడా,

అవహితః = జాగరూకత గలవాడనై, శుచిః = పరిశుద్ధుడవు,
సమాహితః = చిత్తము నిశ్చలముగాఁ జేసికొన్నవాడవు,
భూత్వా = అయి, మహాత్మనః = మహాత్ముడైన, భీష్మస్య =
భీష్మనియొక్క, దేహ + ఉత్సర్గః = దేహమును వీడుటనుగూర్చి
శృణుష్వ = వినుము.

తా. ఓ జనమేజయమహారాజా, జాగరూకుడనై శరీ
రము మనస్సు పరిశుద్ధములుగానుండ మనస్సును ఏకాగ్ర
ముగఁ జేసికొనుము. ఓ కురువంశశ్రేష్ఠుడా, మహాత్ము
డైన భీష్మని దేహత్యాగమునుగూర్చి చెప్పెదను వినుము.

శ్లో. నివృత్త మాత్రే త్వయనే ఉత్తరే వై దివాకరే ।

సమావేశయ దాత్మాన మాత్మన్యేవ సమాహితః ॥ 3.

టీక. దివాకరే = సూర్యుడు. ఉత్తరే - అయనే =
ఉత్తరాయణమునందు, నివృత్త మాత్రేతుసతి = ప్రవర్తించిన
వాడగుచుండఁగా, సమాహితః = (భీష్ముడు) చిత్త మేకా
గ్రముచేసికొన్నవాడైన, ఆత్మానం = బుద్ధిని, ఆత్మని + ఏవ =
(తన హృదయములోపలనున్న) పరమాత్మయందే, సమా
వేశయత్ = చక్కఁగఁ సమకూడుకొనఁ జేసెను.

తా. సూర్యుడు ఉత్తరాయణ గతుడగుచుండఁగ నే
భీష్ముడు తన చిత్తము నిశ్చలము చేసికొని తన బుద్ధిని తన
హృదయాకాశమున వెలుంగు పరమాత్మయందే నిల్పుకొ
నిరిగను.

శ్లో॥ “శుక్ల పక్షస్యచాష్టమ్యాం మాఘమాసస్య పార్థివ ।

ప్రాజాపత్యేచనక్షత్రే మధ్యంప్రాప్తే దివాకరే॥”

4.

టీ. పార్థివ = ఓ రాజా, మాఘమాసస్య = మాఘమాసము
యొక్క, శుక్ల పక్షస్య = శుక్ల పక్షముయొక్క, అష్టమ్యాం =
అష్టమీ తీథియందు, ప్రాజాపత్యే = ప్రజాపతి దేవతాకమైన,
నక్షత్రే = నక్షత్రమునందు, (రోహిణీ నక్షత్రమునందు)
దివాకరే = సూర్యుడు, మధ్యం = ఆ కాశ మధ్యభాగమును,
ప్రాప్తేనతి = పొందిన సమయమునందు.

తా. మాఘశుద్ధాష్టమి, రోహిణీ నక్షత్రయు క్తదినము
మధ్యాహ్నవేళ సూర్యుఁ డాకాశమధ్యగతుఁడై యన్న
సమయమునందు ధ్యానింపఁ దొడంగెను.

శ్లో. “వికీర్ణాంశు రివాదిత్యో భీష్మ శ్వరశతై శ్చితః

శుశుభే పరయా లక్ష్మ్యో వృతో బ్రాహ్మణసత్తమైః”

5.

టీ. వికీర్ణాంశుః = చెల్లాచెదరై న కిరణములుగల, ఆదిత్య
ఇవ = సూర్యుఁడువలె, భీష్మః = భీష్ముఁడు, శ్వరశతైః = బాణ
ముల వందలచేత, చితః = ఒప్పినవాఁడై, బ్రాహ్మణ
సత్తమైః = బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులచే, పరివృతః = చుట్టఁబడినవాఁడై,
పరయా + లక్ష్మ్యో = ఉత్కృష్టమైన కాంతితో, శుశుభే =
శోభిల్లెను.

తా. కిరణములన్నియు నలుగడలఁ జెల్లాచెదరై
యన్న సూర్యునివలె భీష్ముఁడు దనచుట్టును బాణములు

నందలకొలది పడియుండగా గ్రాహ్యోత్తములు నచ్చి తన శాంతి నుండగా మేలైనతోభతో నొప్పారెను.

శ్లో. “వ్యాసేన వేదవిమూసా నారదేన సురర్షిణా
దేవస్థానేన వాత్సేన్యన తథాశ్మక (తేనే) సుమంతునా. 6.

తథా జైమినా చైవ పైలేనచ మహాత్మనా
శాండిల్య దేవరాతాభ్యాం మైత్రేయేణచ ధీమతా. 7.

అసితేన వసిష్ఠేన కాశికేన మహాత్మనా
హరీత రోమకాభ్యాంచ తథాత్రేయేణ ధీమతా.” 8.

టీ. వేదవిమూసా = వేదములన్నింటి నెరింగిన, వ్యాసేన = వేదవ్యాసునితోడను, సురర్షిణా = దేవర్షియైన, నారదేన = నారదునితోను, వాత్సేన్యన = వత్సుండను ఋషివంశమునందు జనించినవాడైన, దేవస్థానేన = దేవస్థానుండను ఋషితోను, తథా = ఆ ప్రకారము, అశ్మక సుమంతునా = అశ్మకుండను నామాంతరము గల సుమంతునితోను, జైమినా + చ + ఏన = జైమిని మహర్షితోను, మహాత్మనా, మహాత్ముడైన పైలేనచ = పైలునితోను, శాండిల్య + దేవరాతాభ్యాం = శాండిల్యుడు దేవరాతుండను ఋషులతోడను, ధీమతా = బుద్ధిమంతుడైన, మైత్రేయేణచ = మైత్రేయునితోడను, అసితేన = అసితుండను ఋషితోను, వసిష్ఠేన = వసిష్ఠునితోను, మహాత్మనా = మహాత్ముడైన, కాశికేన = కాశికునితోను,

హారీత + రోమశాభ్యాంచ = హారీతుఁడు రోమశుఁడనువారల
తోను, తథా = ఆ ప్రకారము, ధీమతా = బుద్ధిమంతుఁడైన,
ఆత్రేయేణ = ఆత్రేయునితోడను.

తా. వేదవిద్వాంసుఁడైన వ్యాసుఁడు, దేవర్షియైన
నారదుఁడు వత్సువంశమువాఁడైన దేవస్థానుఁడు. వ్యాస
శిష్యులైన సుమంతుఁడు, జైమిని (ఇతఁడు పూర్వమీ
మాంసా ప్రవర్తకుఁడు) పైలుఁడు, శాండిల్యుఁడు, (భక్తి
సూత్రములు రచించినవాఁడు. ఇతనిపేర నుపనిషత్తునుగలదు)
దేవరాతుఁడు, ధీమంతుఁడైన మైత్రేయుఁడు (విదురునికి భగ
వత్తత్త్వము బోధించినవాఁడు) అసితుఁడు, నసిష్ఠుఁడు,
మహాత్ముఁడైన విశ్వामిత్రుఁడు, హారీతుఁడు (స్మృతికర్త)
రోమశుఁడు (పాండవు లరణ్యవాసము చేయుచుఁ దీర్థ
యాత్రలు గావించునప్పుడు సాయపడి తీర్థమహిమలఁ జెప్పిన
వాఁడు.) ఆత్రేయుఁడు (వాసుదేవుని శిష్యుడు) లోనగు
మహర్షులు భీష్మునిఁ బరివేష్టించియుండిరి.

శ్లో. “ బృహస్పతిశ్చ శుక్రశ్చ చ్యవనశ్చ మహామనిః

సనత్కుమార కపిలౌ వాత్సీకి స్తుంబురుః కురుః. 9.

షాద్గలోభ్య భార్గవో రామ స్తుణభిందు ర్మహామనిః

పిష్పలాదశ్చ వాయుశ్చ సంవర్తః పులహః కచః. 10.

కాశ్యపశ్చ పులస్త్యశ్చ క్రతు ర్దక్షః పరాశరః

మరీచి రంగిరాః కాశ్యో గౌతమో గాలవో మునిః. 11.

భౌమ్యా విభాంజో మాండవ్యో భామ్రుః కృష్ణానుభౌతికః
ఉలూకః పరమో విప్రో మార్కం డేయో మహామనిః. 12.

భాస్కరిః పూరణిః కృష్ణః నూతః పరమభార్గ్యకః”

పై శ్లోకములలోఁ గేవలము పేరులు గనుక టీక వ్రాయలేదు.

దేవతలకు గురువైన బృహస్పతి, రాక్షసులకు గురువైన శుక్రఁడు, చ్యవనుఁడు = శర్యాతియను రాజర్షికన్యను, సుకన్యయను దాని వివాహమాడిన భృగువంశీయుఁడు. తన ముదిమిఁ బోన వైద్యముచేసి యశావనము గలిగించిన అశ్వినీ దేవతలకు యజ్ఞములందు హవిర్బాగములఁ గల్పించినవాఁడు నొడ్డముని, సనత్కుమారుఁడు = బ్రహ్మమానసపుత్రుఁడు, నారదునికి భూమ విద్యనుపదేశించినవాఁడు. ఈ విద్య ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు, సప్తమ ప్రపాఠకమునఁ గలదు. కపిలుఁడు మహావిష్ణు నవతారమైనవాఁడు దేవహూతి కర్తములపుత్రుఁడు తనతల్లి కుపదేశించుట ద్వారా సాంఖ్యదర్శనమును లోకమున పెల్లడించిన మహానియుఁడు నాగరుల హతిమార్చిన తిపస్వి, వాల్మీకి = శ్రీరామాయణకర్త, (గావచ్చును) తుంబురుఁడు. నారదుని మేనల్లుడు, తన మేనమామతోఁగూడి దేవసభయందు గానము చేయువాఁడు, కురువు, భార్గవరాముఁడు = పరిశురాముఁడు, షిష్టు నవతారిమైనవాఁడు ఇరువదొక్కమారు దండయాత్రచేసి రాచపురువు లేకుండఁ జేసినవాఁడు మహావీరుఁడు భీష్మునికి ధనుర్విద్యాగురువు, తృణబిందువు = దొడ్డముని, పిప్పలాదుఁడు = సుకేశుఁడు, సత్యకాముఁడు లోనగు

గృహస్థు లడిగిన పట్రున్నములకుఁ బ్రత్యుత్తరము నెప్పి
 బ్రహ్మతత్త్వముప దేశించిన బ్రహ్మర్షి వీరికథ ప్రశ్నింపనిపత్తు
 నందు గలదు. వాయువు, సంవర్తుఁడు = ఇతఁడు బృహస్పతి
 భ్రాత మరుత్తుఁడను రాజర్షి ప్రార్థింప నింద్రబృహస్పతుల
 ధిక్కరించి యాతనిచే యాగముచేయించిన మహాప్రభావ
 సంపన్నుఁడు దిగంబరుఁడు బ్రహ్మవిదుఁడు, పులహుఁడు =
 బ్రహ్మపుత్రులైన నవబ్రహ్మలలో నొకఁడు, కచుఁడు = బృహ
 స్పతి పుత్రుఁడు దేవతలకొఱకుఁ బోయి శుక్రుని శుశ్రూషించి
 మృత సంజీవని మంత్రముప దేశమంది నచ్చినవాఁడు. గురు
 పుత్రి దేవయాని తన్నువలచి పెండ్లియాడమన్నను నోదరివని
 నిరాకరించి ఆమె శాపమునకుగుఱియై వెఱవని సచ్చరిత్రుఁడు,
 కాశ్యపుఁడు, క్రతువు, దక్షుఁడు = నవబ్రహ్మలలోనివారు. పుల
 స్త్వఁడు రావణాది రాక్షసుల వంశమునకు మూలపురుషుఁడు.
 దక్షుఁడు పరమశివునకు తనకూతును సతీదేవి నిచ్చి మామ
 యైనవాఁడు, కశ్యపుఁడు, చంద్రుఁడు, ధర్ముఁడు అనువారల
 భార్యలు, ఈయన కూతుండ్రు, లోకసృష్టికి హేతుభూత
 లైనవారు. పరాశరుఁడు = వేదవ్యాసునితండ్రి విష్ణుపురాణకర్త,
 వసిష్ఠుని పౌత్రుఁడు, శక్తిమహాముని పుత్రుఁడు. మరీచి, అంగి
 రుఁడు = నవబ్రహ్మలలోనివారు. అంగిరుఁడు బృహస్పతితండ్రి,
 కాశ్యపుఁడు = ఇతఁడొక రాజర్షి. గౌతముఁడు = ఉద్దాలకుఁడు,
 ఆరుణియనుపేరులు గలవాఁడు శ్వేతు కేతుని తండ్రి, బ్రహ్మ,
 విదుఁడు, కుమారునికి సద్విద్యనుప దేశించిన వాఁడు, గాలవుఁడు =

ప్రఖ్యాతిగలమహర్షి, ధౌమ్యుడు = సాండవుల పురోహితుడు, విభాండకుడు = ఋశ్యశృంగునితండ్రి తపోధనుడు, మాండవ్యుడు = సప్తర్షులుమెచ్చుకోదగ్గ తపముగలవాడు, తనకు అన్యాయముగా శిక్షవిధించిన యముని శూద్రయోనింబుట్టుమని శపించెను, యముడంత విమరుడై పుట్టెను. ధౌమ్యుడు, కృష్ణానుభౌతికుడు, ఉలూకుడు=ఉత్తమవిప్రుడు, మార్కండేయుడు = మృకండువనుఋషికి శివుని వరమున జనించి మృత్యువునుజయించి సప్తకల్పములు బ్రదికియుండు చిరంజీవి సదా షోడశవర్షప్రాయుడు, గొప్పఋషి, భాస్కరి, పూరణుడు, కృష్ణుడు, సూతుడు = రోమహర్షణువుత్రుడు, ఉగ్రశ్రవుడు అను పేరుగలవాడు, శౌనకాది మహామునులకు అష్టాదశపురాణములు చెప్పిన పౌరాణికుడు, గొప్పతపస్వి ఉత్తమధార్మికుడు, లోనగువారు భీష్ముని బరివేష్టించియుండిరి.

శ్లో. “శైబ్యేన యజ్ఞవల్క్యేన శంఖేన లిఖితేనచ. 13

ఏతైశ్చానైర్మృనిగణైర్మహాభాగైర్మహాత్మభిః

శ్రద్ధా దమ శమోపేతైర్వృత శృండ్రణవ గ్రహైః”. 14

టీ. శైబ్యేన = శైబ్యుడను రాజర్షి తోడను, యజ్ఞవల్క్యేన = యజ్ఞవల్క్యునితోడను, శంఖేన లిఖితేనచ = శంఖలిఖితులతోడను, ఏతైః + చ = వీరితోడను, అనైః = ఇతరులైన, మునిగణైః = మునిగణములైన, మహాభాగైః = చాల దొడ్డవారైన, మహాత్మభిః = మహాత్ములైన, శ్రద్ధా +

దమ + శమ + ఉపేతైః = శ్రద్ధ, దమము, శమము అను
వానితోఁ గూడినవారితోడను, గ్రహైః + వృతః = గ్రహము
లతోఁజుట్టఁబడిన, చంద్రఇవ = చంద్రుఁడునలె ప్రకాశించెను.

తా. శైబ్యుఁడు=ఇతఁడొక రాజుని, యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు జనక
రాజుగురువు, వైశంపాయనునిశిష్యుఁడు. ఇతఁడు తన గురుని
వీడి, సూర్యునికడ వేదమభ్యసించినవాఁడు. జనకుని యజ్ఞ
సదస్సునందు బ్రహ్మవాదమున నెల్ల ఋషుల జయించిన దొడ్డ
ఋషి. ఈయన భార్యలు మైత్రేయి, కాత్యాయని, యను
వారు. మైత్రేయి భర్తదగ్గఱ బ్రహ్మవిద్య నేర్చి బ్రహ్మ విదు
రాలైనది. శంఖ లిఖతులు = వీరిపేర స్మృతులుగలవు హంస
ధ్వజుఁడను మహారాజుదగ్గర ధర్మాధికారులుగ నుండినవారు.
శ్రద్ధ, దమము, శమముగల ఇట్టి మహర్షులతోఁగూడిన
భీష్ముఁడు గ్రహపరివృత్తుడైన చంద్రునివలె ప్రకాశించెను.

తిక్కన తెవిగింపు

వ. ఆ సమయంబున నక్కడం బారాశర్య నారద
దేవల దేవస్థాన, వాత్స్యదేవరాత ప్రభృతి పరమమునీంద్ర
పరివేష్టనంబు, గలిగి గాంగేయుఁడు గ్రహగణ పరివృత్తుండై
చంద్రుండునుం బోలె శోభిల్లి సందర్శనీయ గభస్తి వితా
నుండగు నస్తమయ భానుంగ్రేణిసేయుచుఁ గృష్ణఁ జిత్తంబున
నిరతిశయనిష్ఠ నిలిపికొనియుండి, చేతులు మొగిడ్చి సుపుష్ట
స్వరంబున నిట్లని స్తుతియించె.

శ్లో. భీష్మ స్స పురుషవ్యాఘ్రః కర్మణా మనసా గిరా

శరతల్పగతః కృష్ణం ప్రదధ్యా ప్రాంజలి శ్శుచిః.

15

టీ. పురుషవ్యాఘ్రః = పురుషశ్రేష్ఠుడైన, సః + భీష్మః = ఆ భీష్ముడు. శర + తల్ప + గతః = అంపశయ్యనుబొందిన వాడై, ప్రాంజలిః = చేతులుదోయిలించుచు, శుచిః = పరిశుద్ధుడై, కర్మణా + మనసా + గిరా = క్రియచేతను మనస్సుచేత, వాక్కుచేతను, కృష్ణం = శ్రీకృష్ణుని, ప్రదధ్యే = ధ్యానించెను.

తా. పురుషశ్రేష్ఠుడైన యా భీష్ముడంపశయ్యమీదఁ బండుకొని నమస్కరించుచుఁ ద్రికరణశుద్ధిగ శ్రీకృష్ణుని ధ్యానముచేసెను.

శ్లో. స్వరేణ హృష్టపుష్టేన తుష్టావ మధుసూదనమ్

యోగీశ్వరం పద్మనాభం విష్ణుం జిష్ణుం జగత్పతిమ్.

16

టీ. హృష్టపుష్టేన = సంతోషము, తుష్టి, పొందిన, స్వరేణ = కంఠస్వరముతో, మధుసూదనం = మధువను రక్కసుని సంహరించినవాడును, యోగి + ఈశ్వరం = కర్మయోగులకు, జ్ఞానయోగులకు ప్రభువును, పద్మనాభం = కమలము నాభియందు గలవాడును, విష్ణుం = సర్వలోకములు వ్యాపించినవాడును, జిష్ణుం = జయశీలుడును, జగత్పతిం = లోకములకెల్ల ప్రభువు నైనవాని, తుష్టావ = స్తుతిఁ చెను.

తా. సంతసముతోఁ దనిహొందిన కంఠస్వరముతో మధువనురక్తసునిఁ బరిమార్చినవాఁడును, నాభియందు సర్వసృష్టికిఁ గారణభూతమై బ్రహ్మకు నుత్పత్తిస్థానమైన కమలము గలవాఁడును, లోకమంతట వ్యాపించుటవలన విష్ణువనియు, అందఱ జయంపఁగలుగుట జిష్ణుడనియు, పేర్లుగలిగి, జగములకుఁ బ్రభువైన మహావిష్ణువును స్తుతించెను.

శ్లో. కృతాంజలిపుటో భూత్వా వాగ్విదాం ప్రవరః ప్రభుః
భీష్మః పరమధర్మాత్మా వాసుదేవ మథాస్తువత్. 17

టీ. వాగ్విదాం = వాక్కుల తత్త్వము దెలిసిన వారలలో, ప్రవరః = శ్రేష్ఠుఁడను, ప్రభుః = నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుఁడను, పరమధర్మాత్మా = ఉత్తమములైన ధర్మములతోఁ గూడిన బుద్ధిగలవాఁడునగు, భీష్మః = భీష్ముఁడు, కృతాంజలిపుటః + భూత్వా = తన రెండు చేతులను నొప్పవలె జోడించు చున్న వాఁడై, అథ = అంతట, వాసుదేవం = వసుదేవుని పుత్రుఁడైన, లేక లోకములందెల్ల నివసించు శ్రీకృష్ణుని, అస్తువత్ = స్తుతించెను.

తా. అంత వాక్తత్త్వము దెలిసిన వారలలో నుత్తముఁ డును సమర్థుఁడును. పరమధార్మికుఁడు నైన భీష్ముఁడు తన రెండు హస్తములు చేర్చి నమస్కరించుచు వసుదేవపుత్రుఁడై లేక సర్వలోకములందు నివసించుచు వానిని ప్రకాశింపఁజేయు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించెను.

భీష్మ ఉవాచ.

శ్లో. ఆరిరాధయిషుః కృష్ణం వాచం జిగదిషామి యాం

తయా వ్యాసనమాసిన్యా ప్రీయతాం పురుషోత్తమః. 18

భీష్మః = భీష్ముడు, ఉవాచ = పలికెను.

టీ. కృష్ణం = శ్రీకృష్ణుని, ఆరిరాధయిషుః = ఆరాధింపఁ గోరినవాడనై, యాం+వాచం = ఏ వాక్కును, జిగదిషామి = వాకొనఁ గోరుచున్నానో, వ్యాసనమాసిన్యా = విస్తరించిన తత్త్వముల నెల్ల సంగ్రహించునదైన, తయా = ఆ నా వాక్కుచేత, పురుషోత్తమః = పురుషులలో (జీవులలో) ఉత్తముఁడైన దేవుడు. ప్రీయతాం = సంతోషించుఁగాక.

తా. వాస్తవికమగు తత్త్వమును నిశ్చయించుటద్వారా శ్రీకృష్ణుని నారాధింపఁగోరి నేను, ఏ వాక్కును, వాకొన నభిలషించు చున్నానో విస్తరించిన తత్త్వముల నెల్ల సంగ్రహింపునదైనయనా వాక్కుచే బురుషోత్తముఁడు (పురియనఁగా శరీరము. అందు శయనించినవారు పురుషులు = జీవులు, వారిలో నుత్తముఁడు. వారి పుట్టువునకుఁ గారణ భూతుఁడైన పరమాత్మ.) సంతసించుఁగాక.

శ్లో. శుచిం శుచిపదం హంసం తత్పదం పరమేష్ఠినమ్

యుక్త్వా సర్వాత్మనాత్మానం తం ప్రపజ్యే ప్రజాపతిమ్. 19

టీక. శుచిం = స్వయముగను, ఇతరమైన అవిద్యాదిక మంటకుండుట చేతను నిర్మలుఁడును, శుచిపదం = అట్టి నిర్మల మగు మోక్షమునకు స్థానమైనవాఁడును, (పాతాంతరము)

శుచిపదం = నిర్మలమైన ఆకాశమున ఆదిత్య రూపమున నుండువాడును, హంసం = అన్నింటినిదాటి యంతట నుండువాడును, తత్పదం = తత్త్వమసియను మహావాక్యములోని తత్ = అనుదానికి లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మస్థానమైన వాడును, పరమేష్ఠినం = అన్నిలోకములకు మీద నుండువాడును, ప్రజాపతిం = సర్వలోకములను సృజించి సర్వప్రజలకు బ్రభువై యుండు, ఆత్మానం = అన్ని ప్రాణులకు ఆత్మయైన, తం = ఆ దేవుని, సర్వాత్మనా = అన్నివిధముల చేతను మనోవాక్కాయములతో, యుక్త్వా = కూడుకొని, ప్రపద్యే = శరణు పొందెదను.

తా. స్వయముగఁగాని, అవిద్యా కామకర్మములవలనఁగాని యే దోషములు లేక పంశుద్ధుఁడై యుండువాడును, అట్టి అవిద్యాదులవలన నేదోషము పొరయని శుచిపదమును అనఁగా మోక్షపదమునుబొందు మార్గమగు యోగము గల వాడును, అనఁగా నిర్మల యోగానుష్ఠానమునఁ బొందఁదగిన వాడనుట, శుచిపత్తు = శుచియనఁగా నిర్మలమైన ఆకాశము హృదయాకాశము (దహరాకాశము) అందు ఆదిత్యరూపమున (జ్యోతియై) నెలకొన్నవాడును, అన్నింటిని అతిక్రమించి యుండుటవలన అన్నిప్రాణుల శరీరములందు వర్తించుట చేతను హుండునను పేరుగలిగినవాడును, తత్త్వమసియను మహావాక్యములోని తత్ అను పదమునకు లక్ష్యార్థమైన యీశ్వరుఁడైనవాడును, అన్నింటికి మీదనుండుచుఁ బర

మేష్టి, హిరణ్యగర్భుడు, అను పేరులుగన్న వాఁడును, సర్వ ప్రాణుల హృదయములందును అంతర్యామియై యుండు వాఁడును, అఖిల బ్రహ్మాండమును స్థూలమును సృజించి సర్వ ప్రజలకుఁ బ్రభువై ప్రజాపతియను పేరుగన్నవాఁడనైన యా పరబ్రహ్మమును అన్ని విధములఁ గూడుకొన్నవాఁడనై (మనో వాక్కాయములతో ననుట) శరణు పొందుచున్నాను.

ఈ శోకమందు

సచ్చిదానందమగు నిర్గుణ బ్రహ్మమును, మాయను, ఉపాధిగాఁగలిగి అంతర్యామియని పేరొంది కేవల సాత్త్వికుఁడు, మహాకారణశరీరుఁడైన యీశ్వరుఁడును, సకల ప్రాణుల సూక్ష్మశరీర సమిప్తిభూతుఁడై సూత్రాత్మయను పేరొందిన హిరణ్యగర్భుడును సకల ప్రాణుల స్థూలశరీర సమిప్తి స్వరూపుఁ డగు విరాట్టును. అని బ్రహ్మము నాలుగు విధములుగ స్తుతింపఁ బడినది. సత్త్వ రజ స్తమోగుణములకు, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులకును, మూలమై యుండు వీరివరుసను, వ్యష్టిరూపమున అనఁగాఁ బ్రతిశరీరమునందు భిన్నులై కనుపట్టు విశ్వతైజస ప్రాజ్ఞులు వీరి సంబంధులే యగుదురు. తురీయావస్థ నిర్గుణ బ్రహ్మమునకుఁ జెందినది.

శ్లో. అనాద్యంతం పరంబ్రహ్మ నదేవా నర్షయో విదుః

ఏకోఽయం కేద భగవాన్ ధాతా నానాయశో హరిః. 20

టీక. అనాది + అంతం = ఆది, అంతము, మొదలు, తుద, అనఁగా జన్మమరణములు లేనివాఁడైన, పరం + బ్రహ్మ = పరుఁ

డైన బ్రహ్మమును, దేవాః + న + విదుః = దేవతలు గుర్తె
ఱుంగరు. న + ఋషయః + విదుః = ఋషులు గుర్తెఱుంగరు.
ఏకః = ఒక్కడైన, అయం = ఈ, భగవాన్ = భగవంతుడైన,
ధాతా + నారాయణః + హరిః = ధాత, నారాయణుడు,
హరి, అనుపేరులుగల దేవుడే, వేద = సర్వము బ్రహ్మమును
(దేవతలుగాని ఋషులుగాని యెఱుంగలేకున్నను) ఎఱిగిన
వాడు. ఆద్యంతములు జన్మనాశములు మొదలు తుదలు
లేక పరిపూర్ణమైన యే పరబ్రహ్మముగలదో ఆ బ్రహ్మమును
దేవతలుగాని ఋషులుగాని యెఱుంగ లేకున్నారు.

తా. జగముల సృజించువాడై ధాతయనియు, బ్రాణులఁ
బోపించుచు, ఆ జీవులకుఁ బొందఁదగు మార్గము లేక గమ్య
స్థానమై యుండుటవలన నారాయణుడనియు, జీవుల పాపముల
హరించువాడు లేక సర్వమును ప్రళయమున లయింపఁ
జేయువాడగుట హరియనియు, జీవుల రాకపోకలు, భూత
భవిష్య ద్వర్తమానములగు మూడుకాలముల నెఱిగిన
వాడును లేక సమగ్రమైన యైశ్వర్యము, (ప్రభుత్వము)
వీర్యము, (బలము, పరాక్రమము) యశము, సిరి, జ్ఞానము,
వైరాగ్యము, అనునీయాఱింటిని గలిగి షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుఁ
డగు భగవంతుడైన యావిష్ణువొక్కడే యా నిర్గుణబ్రహ్మ
యెఱుంగును. (అతడే ఇతఁడనుట). బ్రహ్మము సంగతి
బ్రహ్మమే యెఱుంగును. అనిభావము.

శ్లో. నారాయణా దృషిగణా స్తథా సిద్ధమహోరగాః
దేవా దేవర్షయః శైవ యంవిదుః పర మవ్యయమ్. 21

టీ. నారాయణాత్ = ఆ నారాయణునివలన, ఋషి
గణాః = ఋషుల సమూహములు. తథా = ఆ ప్రకారము,
సిద్ధ + మహోరగాః = సిద్ధులు, నాగులు, దేవాః = దేవ
తలును, దేవర్షయః + చవవ = దేవర్షులుగూడ, యం = ఏ,
అవ్యయం = నా శరహితుడైన, పరం = పరుని (పరమాత్మను)
విదుః = గుర్తెఱుంగుచున్నారో.

తా. ఆ నిర్గుణ బ్రహ్మమును దెలిసినవాడు నారా
యణుఁ డొక్కఁడేయై యున్నందున ఆ నారాయణునివలన
ఋషిగణములు, అట్లు సిద్ధులు, నాగులు, దేవతలు, దేవర్షులు
లోనగువారు ఏ అవ్యయుఁడైన నాశరహితుఁడైన పరుని
ఉత్తృప్తుని లోకాతీతుని పరమాత్మను గుర్తెఱుంగుచున్నారో.

శ్లో. దేవ దానవ గంధర్వా యక్షరాక్షస పన్నగాః
యన్నజానంతి కోపేష్యష కతోవా భగవానితి. 22

టీ. దేవ....ర్యాః = దేవతలు, దానవులు, గంధర్వులు,
యక్ష - గాః = యక్షులు, రాక్షసులు, పన్నగులు, ఏషః = ఈ
భగవాన్ = భగవంతుఁడు, కః + హి = ఎవఁడై యున్నాఁడు,
కుతః + వా = ఎట్లువచ్చినాఁడు. అని, యత్ = ఏ పరబ్రహ్మ
మును, స + జానంతి = గుర్తెఱుంగలేరో.

తా. దేవతలు, దానవులు, గంధర్వులు, యక్షులు,
రాక్షసులు, పన్నగులు, ఈతఁడెవ్వఁడు, ఎట్టివాఁడు, ఎట్లు

వచ్చినాడు. (అనగా ఈయనకు మూలకారణ మేమైనా గలదా) ఆ భగవంతుడైనడని యే పరబహ్మమును దెలియ నేరనో.

శ్లో. యస్మిన్ విశ్వాని భూతాని తిష్ఠంతిచ విశంతిచ

గుణభూతాని భూతేశే సూత్రే మణిగణా ఇవ.

23

టీ. యస్మిన్ = ఏ పరమేశ్వరునియందు, విశ్వాని + భూతాని = సమస్తభూతములు, (ప్రాణులు) తిష్ఠంతిచ = నిలిచి యున్నవో (భగవంతుడ డాధారమైయుండగా నిల్చియున్నవో యనుట) విశంతిచ = ప్రవేశించియున్నవో, భూతేశే = సర్వ భూతములకీర్త్యుడైన వానియందు, మణిగణాః = రత్నముల సమూహములు, సూత్రే + ఇవ = దారమునందువలె గుణ భూతాని త్రిగుణాత్మకములైన భూతములు లేక శబ్ద, స్పర్శ, రూప రసగంధములను గుణములుగల పంచభూతములు నిల్చి యున్నవో, ప్రవేశించియున్నవో.

తా. ఏ పరమేశ్వరునియందు సర్వభూతములు జన్మమును బొంది జీవయాత్ర సాగించుచున్నవో, ఏ భగవంతుని యందుఁ గడపట లయమొందుచున్నవో, ఏ భూతేశ్వరుని యందు త్రిగుణాత్మకములైన జీవకోటులుగాని, లేక వానికి కారణములైన శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములను గుణములు గల పంచభూతములుగాని దారమునందు మణులవలె గ్రుచ్చుకొనియున్నవో దారమాధారముగ నుండిననే కదా

రత్నములు హారముగా నేర్పడుట అట్లే భగవంతునిపై జీవరాసు లాధారపడినవని భావము.

శ్లో. యస్మిన్ని తే తే తంతా దృఢే స్రగిక తిష్ఠతి
స దస దృఢితం విశ్వం విశ్వాంగే విశ్వకర్మణః.

24

టీ. నిత్యే = నిత్యుడై, విశ్వాంగే = విశ్వమునకు (లోకమునకు) అధిష్ఠాన భూతమైన శరీరముగలవాడై, విశ్వకర్మణః = విశ్వమును సృజించుట యను కర్మగలవాడైన, యస్మిన్ = ఏ పరమేశ్వరునియందు, సత్ + అసత్ + గ్రధితం = సత్తుతోను, అసత్తుతోను, (కారణ కార్యములతో) గూడుకొన్న విశ్వం = ఈ జగము, తే = విస్తరించినఁ (పొడవైన) దృఢే = గట్టిదైన, తంతా = చారమునందు స్రక్ + ఇవ = పూవులదండవలె, తిష్ఠతి = నిల్చియున్నదో.

తా. ఈ విశ్వమున కంతకు నధిష్ఠాన భూతమైన (ఆధారమైన) తనువు గలవాడై విశ్వమును సృజించుటయను కర్మగలవాడై దేశకాలవస్తువులచే మార్పొందక నిత్యుడై వ్యాపకుడైన యే పరమాత్మనందు సత్తు, అసత్తు అను వానితోఁ గూడిన, అనఁగా సర్వజీవుల హృదయమందు వెలుఁగొందుచున్న యంతర్యామియను పేరొంది కారణరూపుడైన యీశ్వరునితోడను, సర్వజీవులయొక్క సూక్ష్మశరీరములకుఁ గుదురై, కార్యభూతుడై సూత్రాత్మ యను పేరొందిన హిరణ్యగర్భునితోడను గూడుకొన్నదై యీ విశ్వము నిల్చియున్నదో.

సత్తు = కారణము నిత్యము (మృత్తు = మట్టి)

అసత్తు = కార్యము అనిత్యము (ఘటశరావాదికము)

కోహ్యోవాన్యాత్, కఃప్రాణ్యాత్ = అనుశ్రుతిని బట్టి ఏ ప్రాణియు ఆ పరమాత్మ యనుగ్రహములేక ప్రాణాపానక్రియ (ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు గైకొనుటగూడ) సైతము జరుప లేదు. అని తెలియవలెను.

తిక్కన తెనిగింపు

సీ. శుచియను హంసుండు శుచివత్తు పరముండుఁ

బరమేష్ఠియును నగు భవ్యుఁ గొలుతు

మునులును సురలు నెవ్వనియున్న రూపెఱుం

గద, సర్వవిదుని నప్పురుషుఁ గొలుతు

శ్రుతులు నెప్పఁగ మహామతులు దుఃఖాపథం

బుగ నెఱింగెడు పుణ్యమూర్తిఁ గొలుతు

లోకంబులెల్లఁ గల్గుట నిల్చుటడగుట

తనయంద యగు మహోత్తరునిఁ గొలుతుఁ

గీ. బక్షి రత్నచయంబుఁ బుష్పవ్రజంబుఁ

బంజరముఁ ద్రాడు నార యు పాశ్రయముగ

నుండుచాడ్పున విశ్వంబు నుండుటకు సు

ఖాస్పదంబగు పుండరీకాక్షుఁ గొలుతు.

శ్లో. హరిం సహస్రశిరసం సహస్ర చరణేక్షణమ్

సహస్ర బాహుమకుటం సహస్ర వదనోజ్జ్వలమ్.

25

హరిం = ప్రళయమునందు సర్వప్రపంచమును దనలో
లయింపఁ జేసికొనువాఁడును, లేక భక్తులయొక్క, ఆధ్యాత్మిక + ఆధిదైవిక, ఆధిభౌతికములను త్రివిధ దుఃఖములను బోనడంచువాఁడునై హరి యను పేరుగన్నవాఁడును, సహస్ర చరణ + ఈక్షణం + వేయిపాదములు వేయికన్నులు గల వాఁడును, సహస్రబాహు మకుటం = వేయిబాహువులు, వేయి కిరీటములు గలవాఁడును, సహస్రవదన + ఉజ్జ్వలం = వేయి మొగములతోఁ బ్రకాశించువాఁడును, అని చెప్పదురో పై శ్లోకమునఁగల తాత్పర్యము సులభము. ఆధ్యాత్మికమగు దుఃఖము = శారీరకములైన వ్యాధులు, మానసికములైన చింతలు, ఆధిదైవికము = తామము, అతివృష్టి, ఝంఝా మారుతము, పిడుగులుపడుట, యక్షరాక్షస వినాయకాదుల వలని బాధ. ఆధిభౌతికము = శత్రు సర్ప వృశ్చిక వృక్షాదుల వలని యపకృతి విషాదులచేత నగుబాధ,

ఆ. వె. హరిసహస్రశీర్షః బరము సహస్రసాక్షు

వేదమయు సహస్రపాదు నలఁతు

లైనవారికంటె నలఁతి షెద్దలకును

జాలఁ బెద్దయగు దయాళు గొలుతు.

3

శ్లో. ప్రాహు రానారాయణం దేవం యంవిశ్వస్య పరాయణమ్

అణీయసా మణివృంతం స్థవివృంతం స్థవీయసామ్.

26

టీ. యం = ఎవనిని, విశ్వస్య = లోకమునకు, పరాయణం = ఉపాస్యనిగను, సుఖకరునిగను, అణీయసాం = అణువులలో (మిగుల చిన్న నలుసులలో) అణీయాసం = పరమాణువుకంటె మిగుల సూక్ష్మతమునిగను, స్థవీయసాం = స్థిరముగ నుండువానిలో, స్థవివృంతం = ఎక్కువ స్థిరముగ నుండువానిగను, నారాయణం = నరులనఁగాజీవులు. వారి సమూహములు నారములు. వారికి అయనము ప్రాప్యము, లేక పొందఁదగినవాఁడు. లేక అట్టిమార్గమై లేక స్థానమై యుండు, దేవం = జ్ఞానప్రకాశుడైన దేవునిగ, ప్రాహుః = చెప్పుచున్నారో

తా. బ్రహ్మవిదులెవ్వని, లోకమున కుపాస్యఁడు, సుఖప్రదుఁడనియు, అణువులలో నణువును, స్థిరమైనవానిలోఁ మిగుల స్థిరుఁడును. (అనఁగా ఆ దేవునికంటె నణువైనదియు, స్థిరమైనదియు లేదనుట) ముముక్షువులగు జీవులకుఁ బ్రాప్యమై, నారాయణుఁడని పేరుగని జ్ఞానరూపమున స్వయంప్రకాశుడైన వానిఁగాఁ జెప్పుచుందురో.

శ్లో. గరీయసాం గరిష్ఠంచ శ్రేష్ఠంచ శ్రేయసా మపి

యం వాకే ష్వనవాకేషు నిష త్సా పనిషత్సుచ.

27

టీ. యం = ఎవనిని గరీయసాం = మిగులభారమైనవానిలో, గరిష్ఠంచ = అత్యంత భారమైన వానిగను, శ్రేయసాం =

శ్రేష్ఠమైనవానిలో, శ్రేష్ఠంచ = మిగుల శ్రేష్ఠమైన వానిగను
వాకేషు = వాక్యములందు అనఁగా ఋగ్యజుస్సామములను
వేదములందు సామాన్యముగఁ గర్మలను, బ్రకాశింపఁ జేయు
నవియైన సంహితాభాగములందలి మంత్రముల వాక్యము
లందుచు, అనువాకేషు = అట్టిమంత్రముల యొక్క అర్థము
లను వివరించునట్టి బ్రాహ్మణభాగములందలి వాక్యము
లందును, నిషత్సు = కర్మముల కంగములై వానివలనఁగలుగు
స్వర్గాది ఫలముల నెఱింగించు శ్రుతులవాక్యములందును,
ఉపనిషత్సు = కేవలము పరమాత్మ తత్త్వమును దెలుపు
వేదాంతములగు నుపనిషత్తులయందును,

తా. బ్రహ్మవేత్తలు, ఏ దేవుని మిగుల భారమైన
వానిలో నెక్కుడు భారమైనవానిగను, శ్రేష్ఠమైనవానిలో
శ్రేష్ఠునిగను, వేదములందలి మంత్రముల వాక్యములందును,
బ్రాహ్మణ వాక్యములందును, కర్మఫలములఁ దెల్పు వాక్యము
లందును, ఉపనిషత్తుల వాక్యములందును, బ్రకాశించువానిఁ
గను, ధ్యానము చేయుచున్నారో.

కేవలకర్మ ప్రకాశ వాక్యము: “స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్యః” =
వేదాధ్యయనము చేయవలెను, “అహరహ స్సంధ్యాము
పాసీత” = ప్రతిదినము సంధ్యనుపాసించవలెను. అగ్నిహోత్రం
జహోతి = అగ్నియందు హోమము చేయుచున్నాడు.

ఫలప్రకాశకవాక్యము : “అగ్నిహోత్రం జహు యాత్స్వర్గ కామః” = స్వర్గకాముఁ డగ్నిహోత్రమునందు హోమము చేయవలెను.

కర్మాంగమైన గుణవాక్యము : “సోమేన య జేత” = సోమముతో (సోమలతా రసముతో) యాగము చేయవలెను.

కర్మాంగములైన ఫలవాక్యము : “జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గ కామోయ జేత” = స్వర్గ కాముఁడు జ్యోతిష్టోమయాగము చేయవలెను.

సౌర్యంచరుం నిర్వపేద్బ్రహ్మ వర్చస కామః = బ్రహ్మనర్చన కాముఁడు, సూర్యసంబంధమైన చరువును హోమము చేయవలెను, “చిత్రయాయ జేత పశు కామః” = పశు కాముఁడు చిత్రయను ఇష్టి చేయవలెను.

ఉపనిషద్వాక్యము: “బ్రహ్మవిదాహ్నోతి పరం” = బ్రహ్మవిదుఁడు పరమును బ్రహ్మమును + మోక్షమును బొందుచున్నాఁడు.

“త దేషాఽభ్యుక్తా సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” = ఆ బ్రహ్మము, సత్యము, జ్ఞానము, అనంతమునై యుండునది.

క. అమృతమయు ఋగ్యజుస్సా

మముల యుపనిషద్వచస్స మాజములకు వా

చ్యవయిన పురుషోత్తముని

క్కమురూపగు వాని భక్తి-గమ్యుఁ డలంతుఁ.

శ్లో. గృణంతి సత్యకర్మాణం సత్యం సత్యేషు తాతృషుః

చతుర్భి శ్చతురాశ్మానం సత్వస్థం సాత్వతాం పతిమ్ 28

టీ. యం = ఎవనిని, సత్యకర్మాణం = త్రికాలములందు ఏమాద్వితీక నిల్చియుండుట అను కర్మగలవాడగుటచే సత్య కర్మగడనియు, సత్యేషు = అబాధితార్థములై న ఆక్షేపములకు గుటిగానివై పరమాత్థమును దెలుపునవియైన, సామసు = రథంతరాది సామములందును, (సామవేదమునందు) సత్యం = అబాధితుని (దోషరహితుని) గను, చతుర్భిః = వాసుదేవ + సంకర్షణ + ప్రద్యుమ్న + అనిరుద్ధులను నాలుగురూపము లచే, చతుః + ఆత్మానం = క్రమముగ, బ్రహ్మ + జీవ + మనస్ + అహంకారములుగ నుండువానిగను, సత్వస్థం = సత్త్వగుణ ముతోఁ గూడిన చక్కని బుద్ధియందు అభివ్యక్తమగు వాని గను, సాత్వతాం + పతిం = సత్త్వగుణవిశిష్టులగు భక్తులకు ప్రభునిగను, గృణంతి = ధ్యానముచేయుచున్నారో.

తా. ఎదేవుని భక్తులు త్రికాలాబాధ్యుడగుట వలన సత్యకర్మనిగను, అబాధితములై న (నిర్దోషములై న) సామవేద వాక్యములందును, సత్యస్వరూపుడై (నిర్మలుడు దోషరహి తుడై) ప్రకాశించుచు, వాసుదేవుడు సంకర్షణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, అనిరుద్ధుడను నాలుగురూపులతో, బ్రహ్మము, జీవుడు, మనస్సు అహంకారములమూలముగ నిర్వచింపబడు బొంది సత్త్వగుణముతోఁ గూడిన ప్రభుత్వాన్నిబట్టి

అభివ్యక్తమగుచు, (ప్రకాశించుచు) సాత్త్వికులు సత్త్వగుణ విశిష్టులు, విష్ణుపారమ్యము నెఱింగి భక్తులై నవారికిఁ బ్రభువైనవాఁగ ధ్యానించుచున్నారో.

శ్లో. యందివైద్యరేవమర్చంతి గుహ్యైః పరమనామభిః

యస్మిన్నిత్యం తపస్తప్తం యదంగేవ్యనుతిష్ఠతి. . 29

టీక. యం + దేవం = ఏ దేవుని, దివ్యైః = మిగుల నుత్తమములై, గుహ్యైః = రహస్యార్థముగలవై, పరమనామభిః = భగవంతుని మహిమను దెలుపు పవిత్రనామములచే, అర్చంతి = పూజించుచున్నారో (స్తుతించుచున్నారో), యస్మిన్ = ఏ దేవుని యందు, (ఏ దేవుని విషయమై ఏ దేవుని ప్రీతికై) నిత్యం = ఎడతెగక, (నిరంతరమనుట) తప్తం = అనుష్ఠించఁబడిన, (అతి నియమమునకు లోబడి కష్టపడి ఆచరించిననుట) తపః = స్వధర్మనిర్వహణరూపమైన తపస్సు, యత్ + అంగేషు = అట్టి తపస్సుచేసినపారి చిత్తములందు, తిష్ఠతి = నిల్చియుండునో, ఈశ్వరప్రీతి కాచరించిన క్రియలన్నియు భక్తుల చిత్తములకు నైర్మల్యము గలిగించుచున్నవనుట.

తా. భక్తులు, ఏ దేవుని, ఉత్తమములై, రహస్యములైన భగవంతుని మహిమను బ్రకాశింపఁ జేయు నామములచేతఁ బూజించుచున్నారో. నర్ణాశ్రమధర్మములఁ దప్పక నడుచుకొనుచు, వారు ప్రతినిత్యము తామాచరించు స్వధర్మానుష్ఠానము, భగవత్ప్రీతికొఱకుఁ జొప్పడునేని అనఁగా

వాడు బ్రహ్మర్షిబుద్ధితో స్వధర్మమగు కర్మానుష్ఠానము నిష్కాములై యనుష్ఠింతురేని ఆధర్మరూపమగు తపస్సు పరమేశ్వరునిప్రీతికై యనుష్ఠింపఁ బడినది గావున అనుష్ఠాతలకు వారిచిత్తశుద్ధి గావించుటద్వారా వారిస్వార్థమేయగుచున్నది. భగవంతునికిఁ బ్రీతిగఁజేసిన కర్మలు భగవంతునికిఁ గదా సుఖమును గలిగింపవలెను. అట్లుగాక చేసినవారికే ఆ ఫలమునెందుట అనునది. ఆశ్చర్యముగాదె.

శ్లో. సర్వాత్మా సర్వవి త్సర్వః సర్వజ్ఞ సర్వభావనః

30

సర్వాత్మా = ఎవఁడు సమస్త జీవులకు ఆత్మయై, సర్వ విత్ = సర్వమును (సృష్టిస్థితిలయాదులనుట) దెలిసినవాఁడో, సర్వః = అంతయుఁదానై యున్నాఁడో, సర్వజ్ఞః = జీవుల ధర్మాధర్మముల నన్నింటి నెఱింగినవాఁడో, సర్వభావనః = సర్వవిధముల కర్మభక్తి జ్ఞానమార్గములచే భావింపఁబడువాఁడో.

తా. ఎవ్వఁడీ చరాచర జగత్తునఁగల యెల్ల దేహములందు జీవులకు నాత్మయై వెలుఁగువాఁడును, సకల బ్రహ్మాండ గోళములందు జరిగినది, జరుగుచుండునది, జరుగఁబోవునదియు, సృష్టిస్థితిలయముల స్థితిగతుల సామాన్యముగ నెఱుంగు వాఁడును, ప్రపంచమంతయుఁ దానై నవాఁడును, సకలజీవుల ధర్మాధర్మములను, వారి రాకపోకలను, వారికి లభించు స్వర్గనరకములను, మోక్షమును, ఆదిమధ్యాంత వర్త

నములను విశేషించి సంపూర్ణముగ నెఱుంగు వాఁడును కర్మ
భక్తిజ్ఞాన మార్గముల నన్నింటిచేతను భావింపఁబడువాఁడు
నై నవానిఁ గొలుచుచున్నాను. అని అన్వయము.

శ్లో. యం దేవం దేవకీదేవీ వసుదేవా దజ్జనత్

భూమేశ్వ బ్రహ్మణో గుప్త్యై దీప్త మగ్ని మివారణిః. 81

టీక. యం + దేవం = ఏ దేవుని, దేవకీదేవీ = దేవకీదేవి,
వసుదేవాత్ = వసుదేవు సంశమున, అరణిః = క్రతువులందు
అగ్నిబుట్టించు అత్తిలోనగు కొయ్య, దీప్తం + అగ్నిమివ =
జ్వలించు నగ్నివలె, భూమేః = భూమియొక్క, బ్రహ్మణః =
వేదము తత్సంబంధమైన బ్రాహ్మణులయు యజ్ఞాదులయు,
గుప్త్యై = రక్షణముకొఱకు, అజ్జనత్ = కనినదో, అరణిః =
క్రతువులొనర్చువారు అత్తికొయ్యలురెండు దెచ్చి క్రిందిదానికిఁ
దొలిచేసి పై దానికి మొనచేసి చిలికి అగ్నిఁ బుట్టించునది.

తా. భూజగత్తునందలి వేదరక్షణమునకు బ్రాహ్మణుల
యజ్ఞయాగాదుల రక్షణముకొఱకును ఏదేవుఁ డరణియందుఁ
బ్రజ్వలించుచు నగ్నిజనించినట్లు దేవకీదేవి గర్భవాసమున
వసుదేవుసంశమున జన్మించినాఁడో. (వాని స్తుతింతుననుట)

ఆ. వే. అరణి నగ్నివాడము కరణి దేవకియందు

విప్ర కర్మయజ్ఞ వేదగుప్తి

క్తై జనించె నెవ్వఁ డవ్వసుదేవ నం

దను భజింతు నేకతానిరూఢి.

శ్లో. య మననోవ్యవేతాశీ రాత్మానం వీతకల్మషమ్

దృష్ట్యానంత్యాను గోవిందం పశ్యత్యాత్మాన మాత్మని. 32

టీక. అనన్యః = తనకును బ్రహ్మమునకు భేదములేదని యెఱింగిన యే భక్తుడు, లేక విష్ణువుకంటె నితర దేవత లేవ్వ రెక్కుడువాడు లేరని తెలిసికొన్నవాడై, లేక సర్వప్రపంచము బ్రహ్మముకంటె వేరుగాదని యెఱింగినవాడై వ్యవేతాశీః = సర్వకామములను బోగొట్టుకొన్నవాడై, యం = ఏ, ఆత్మానం = ప్రపంచమున కంతటికి నధిష్ఠానమై, మూల కారణమై పరమాత్మయై, వీతకల్మషం = అవిద్యాది దోషము లేవియు లేకయుండు, గోవిందం = మహావిష్ణువును, ఆత్మని = తన హృదయము, లేక హార్దాకాశముందు, దృష్ట్యా = సూక్ష్మ బుద్ధిచే, (సూక్ష్మదృష్టి చే ననుట) ఆత్మానం = జీవులకెల్ల నాత్మ స్వరూపుడైన యా సర్వేశ్వరుని, ఆనంత్యాయ = మోక్షముకొఱకు, పశ్యతి = చూచుచున్నాఁడో.

తా. ఎవఁడీ ప్రపంచము బ్రహ్మమునకంటె వేరుగా దనియు తనకు (జీవునికి) బ్రహ్మమునకు భేదములేదనియు, బ్రహ్మమగు విష్ణువే తనకు శరణ్యమనియు నెఱింగి దారేషణ, భనేషణ, పుత్రేషణ, లోనగు సర్వకామములను వీడుకొన్న వాడై ప్రపంచమునకు మూలకారణమై నిష్కల్మషుడైన గోవిందుని హార్దాకాశమునందు ఆ సర్వేశ్వరుని తనకు (జీవునికి) (అన్ని జీవులకు) ఆత్మభూతునిగ సూక్ష్మబుద్ధితో మోక్షము వడయుటకై చూచుచున్నాఁడో.

(అనఁగా జననమరణ ప్రవాహరూపమునుంచి విడివడుటకై)

శ్లో. అతి వాయ్వింద్రకర్మాణ మతీసూర్యాతి తేజసమ్ ।

అతిబుద్ధింద్రియాత్మానం తం ప్రపద్యే ప్రజాపతిమ్॥

33

టీక. అతి + వాయు + ఇంద్ర + కర్మాణం = సర్వజీవులకుఁ బ్రాణమై సదా వీచువా యువుకంటెను ముల్లోకముల శాసించు నింద్రునికంటెను వాఁనినర్చు క్రియలకంటెనుమించిన క్రియలఁ జేయువాఁడును, అతి సూర్యాగ్ని తేజసమ్ = సూర్యుని కంటెను, అగ్నికంటెను తేజమున మిగిలి తేజరిల్లు వాఁడును, అతిబుద్ధి + ఇంద్రియ + ఆత్మానం = బుద్ధిని, ఇంద్రియములను, జీవుని అతిక్రమించి యుండువాఁడునైన, ప్రజాపతిః = ప్రాణి కోటులకెల్లఁ బ్రభువైన, తం = ఆ మహావిష్ణువును (శ్రీకృష్ణుని) ప్రపద్యే = శరణు పొందుదును.

తా. సర్వజగములకు జీవనాధారమై వెలుపలను, సర్వ జీవులకు నాధారమై ప్రాణరూపమున లోపలను, వర్తించు వాయువుచేయు కర్మకంటెను, త్రిలోకములకుఁ బ్రభువై ప్రజల నెల్ల శాసించుచు వజ్రాయుధమును జేపట్టిన ఇంద్రుఁడుచేయు కార్యములన్నింటికంటెను, అధికమైన సృష్టిలోనగు కర్మలను గావించువాఁడై వీరికిఁగూడ నాధారభూతుఁడై యుండు వాఁడును, సూర్యుని తేజమును మించిన తేజన్ముగలిగి వారిని గూడఁ బ్రకాశింపఁ జేయువాఁడును, బుద్ధింద్రియజీవుల కందని వాఁడై వారిని బ్రవర్తింపఁజేయువాఁడును, జగములందు జనించిన దేవదానవమానవాదులకును, పశుపక్షి క్రిమికీటకాదులకును వృక్షాదులకును బ్రభువైన యా శ్రీకృష్ణుని శరణుపొందెదను.

శ్లో. పురాణే పురుషంప్రోక్తం బ్రహ్మప్రోక్తం యుగాదిషు
క్షయే సంకర్షణంప్రోక్తం తముపాస్య ముపాస్మహే. 34

టీక. పురాణే = అతీతములైన కడచిపోయిన కల్పముల
యందు, పురుషం = సృష్ట్యాది ధర్మములనన్నింటిని దనలో
నిముడ్చుకొని పూర్ణుడై యున్నందున పురుషుడని, ప్రోక్తం =
చెప్పబడువాడును, యుగ + ఆదిషు = సృష్టికి బ్రారంభ
కాలములందు, బ్రహ్మ = కారణరూపమైన, సూక్ష్మరూప
మైన సర్వప్రాణులయు, జగములయు, సృష్టిని స్థూలముగ
విస్తరింపజేయుట వలన బ్రహ్మయని, ప్రోక్తం = చెప్పబడు
వాడును, క్షయే = జగముల సంహార కాలమునందు (ప్రళయ
కాలమునందు), సంకర్షణం = జగముల నెల్ల నాకర్షించుట
వలన సంకర్షణుడనియు, ప్రోక్తం = చెప్పబడు, ఉపాస్యం =
ఎల్లరచే నుపాసింపఁ దగినట్టి, తం = ఆ మహావిష్ణువును
(శ్రీకృష్ణుని) ప్రపద్యే = శరణు పొందెదను.

తా. జరిగిపోయిన కల్పములందుండు సృష్ట్యాది సర్వ
ధర్మమును బీజరూపమున, లేక కారణరూపమునఁ దనలో
నిముడ్చుకొని దానికంటకయుండుచుఁ బూర్ణుడై యుండుట
వలనఁ బురుషుడను పేరుపొందిన వాడును, యుగములు
ప్రారంభమగునప్పుడు (సృష్టి ప్రారంభమందనుట) అన్నింటి
కంటె గొప్పవాడై యుండుచు, సూక్ష్మరూపమున నున్న
సృష్టిని జీవసముదాయమును జగములను స్థూలముగ విస్త

రింపఁ జేయువాఁడగుటవలన బ్రహ్మము, లేక బ్రహ్మ
యసియు, జగముల సంహార కాలమునందు (ప్రళయమందనుట)
సర్వము నాకర్షించువాఁడగుట సంకర్షణుఁడనియుఁ బేరులొంది
సర్వజనుల కుపాసింపఁ దగినవాఁడైన యా మహావిష్ణువును
శరణు పొందుచున్నాను.

శ్లో. యమేకం బహుధాత్మానం ప్రాదుర్భూత మధోక్షజమ్ |

నాన్యభక్తాః క్రియావంతో యజంతే సర్వకామదమ్ || 35

టీక. యం = ఏ దేవుని, ఏకం = మొట్ట మొదటనొక్కఁడే
మొయుండువానిగను, బహుధా + ఆత్మానం = (తర్వాత) పెక్కు
రూపముల, ఇంద్రాగ్నులాది దేవతారూపములను, ప్రాదు
ర్భూతం = ఆవిర్భవించు (పుట్టు) వానిగను, అధోక్షజం = ఇంద్రి
యముల నధఃకరించి (క్రిందు చేసి) ప్రకాశించువాఁడును, లేక
ఇంద్రియముల నధఃకరించిన వారికి సాక్షాత్కరించువాఁడును,
(అని నిర్ణయించి) న + అన్యభక్తాః = ఇతరుల దేవతల నెవ్వరి
నుపాసింపక ఈ విష్ణుదేవునందే భక్తిగల భక్తులు, క్రియా
వంతః = పంచమహాయజ్ఞములు, జ్యోతిష్టోమాది యాగములు,
ఇష్టాపూర్త దత్తములు, ఉపాసనాదులు అనుకర్మలు గల
వారై, సర్వకామదం = ధర్మార్థకామ మోక్షములను వాని
నన్నింటి నొసఁగువాఁడైన మహావిష్ణువునుగూర్చి, యజంతే =
యాగాదుల యజించుచున్నారో, ఉపాసించుచున్నారో.

తా. సృష్టికిఁ బూర్వము తానొక్కఁడే యుండుచు
నవ్వల నింద్రాగ్నాదిరూపములఁ బెక్కుగఁ (ప్రపంచరూప

మున) నావిరభవించు (పుట్టు) (ప్రకాశించు = భాసించు) వాఁడును, ఇంద్రియాతీతుఁడై వెలుగువాఁడును, లేక జితేంద్రియులకుఁ బ్రత్యక్షమగువాఁడును, (కల్మషనంతములగునింద్రియములకుఁ గన్పట్టని వాఁడనుట) నగు నట్టిదేవుని అవన్యభక్తులు (ఇతర దేవతలెవ్వరిని భజింపక కేవలము విష్ణువునే భజించువాడు.) తామొనర్చు నిత్య, నైమిత్తిక, కామ్యముల నన్నింటిని సర్వమనోరథముల నొసంగువాఁడైన యా విష్ణునిగూర్చి చేయుచున్నారో, మఱియు నా విష్ణువునే యుపాసించుచున్నారో.

శ్లో. యమాహుర్జగతఃకోశం యస్మిన్ సన్నిహితాప్రజాః

యస్మిన్లోకాః స్ఫురంతీమే జలే శకునయోయథా. ౩6

టీక. యం = ఎవనిని, జగతః = జగమునకు, కోశం = మూలస్థానముగాఁ (కోశమనఁగా కత్తియొర, పట్టుపురుగుగూడు, ధనముంచుపేటిక, లేక బొక్కనము ఇవియెట్లు ఆ వస్తువులఁ దమలో నిముడ్చుకొనుచున్నవో అట్లే జగమును తనలో నిముడ్చుకొని యున్నవాఁడనుట) యస్మిన్ = ఎవనియందు ప్రజాః = జనులు, సన్నిహితాః = ఆశ్రితులై యుందురో, యస్మిన్ = ఎవనియందు, ఇమే = ఈ, లోకాః = జగములు, జలే = నీటియందు, శకునయః = హంస కారండవాది పక్షులు, యథా = ఏ ప్రకారమో, స్ఫురంతి = ఆ ప్రకారము ప్రకాశించుచున్నవో.

తా. ఏదేవు సీజగమునకుఁ గోశముగఁ జెప్పుచున్నారో ఖడ్గమునకు ఒర, పట్టుపురుగునకు గూడు, ధనమునకు బొక్క సము. ఎట్లు స్థానములైనవో అట్లు. ఎవ్వని నాశ్రయించు తోని ప్రజలెల్లరున్నారో, జలాశయములందు మునిగి పైకిఁ గానరాకయుండు హంసలు, నీటి కాకులు లోనగు నీటి పక్షులు. జలోపరిభాగమునఁ గన్నట్టునట్లు ఈ లోకములన్నియు నెవ్వని యందు స్ఫురించుచున్నవో తోచుచున్నవో.

జగములు లేక ప్రజలు సృష్టికిఁ బూర్వమును, సృష్టి యగుటయు, స్థితి కాలమునందు లయమగుటయు అను వీని కన్నింటి కాధారభూతుఁడా దేవుఁడేయనుట జగములాదేవుని వలనఁబుట్టి ఆ దేవునాశ్రయించి స్థితిఁ గాంచి ఆ దేవునంద లయ మొందుచున్నవని భావము.

శ్లో. ఋత మేకాక్షరంబ్రహ్మ యత్తత్సదసతోః పరమ్

అనాది మధ్యపర్యంతం నదేవా నర్న యోవిదుః.

87

టీక. యత్ = ఏది, ఋతం = సత్యమై, ఏకు + అక్షరం = కేవల మొక్క టేయై నాశరహితమై, లేక ప్రణవమే యుపాస్యమైన యక్షరముగలదై, సత్ + అసతోః = కారణకార్యముల కంటె మాయాజగత్తులకంటె, పరం = ఇతరమైనదో, అనాది మధ్యపర్యంతం = మొదలు, నడుము, తుద, అనునదేదియు లేకుండునట్టి, తత్ + ఆ, బ్రహ్మ = బ్రహ్మమును, దేవా + న విదుః = దేవతలెఱుంగదు, న + ఋషయః + విదుః = ఋషులు గుర్తెఱుంగరో.

తా. ఏది సత్యస్వరూపమై ఏకమై (తనకంటె నితరములేనిదై) అక్షరమై (నాశరహితమై) ప్రణవప్రతీకమై, (ఓంకారమగు నక్షరముచే నుపాసింపఁదగినదనుట) క్షరమనఁగా నశించునది అట్లుగానిది యక్షరము నాశరహితమైనది యక్షరము. అ, ఆ, క, ఖ, లోనగు వర్ణ సమామ్నాయముఁ జెప్పినను అట్టివానిలో నోంకార మొక్కటే ఏ కాక్షరమును జెప్పట యేలయన బ్రహ్మమాయోంకారరూపమున స్ఫురించునదనియు, అట్టి ఓంకారముతో ధ్యానింపఁదగినదనియు, ఓంకారమే సర్వవర్ణములకు (అక్షరములకు) మూలకారిణమనియుఁ దెలియుటకు. మఱివేది. నామ, రూప, క్రియాత్మకమై కార్యరూపమై భేదముగాఁ గన్పట్టు జగత్తుకంటెను, పై జాతి, గుణ, ద్రవ్య, క్రియలను దెలివిడికి నడమీయనిదై అవ్యాకృతము, అన్యత్తము అని ప్రసిద్ధమై, యనిర్వాచ్యమై (ఇది యిట్టిదని చెప్పటకు శక్యముగానిదియు, ఉన్నదని కాని లేదని కాని చెప్పటకు వీలుకానిదియనియర్థము) జగములకు సామాన్యకారణమైన మాయకంటెను బరమై (భిన్నమై, వేతై) దీనికిది మొదలు, ఇది నడుము, ఇది కొనయని తెలియుటకు వీలుగానిదియు (సర్వపరిపూర్ణమైనదనుట) తత్పద లక్ష్యార్థమగు నా బ్రహ్మమును దేవతలుగాని బ్రహ్మర్షులుగాని సామాన్యముగ గుర్తెఱుంగలేరో. ఆ బ్రహ్మమును శరణుసాందెదనని పైకి అన్వయము.

శ్లో. యం సురాసురగంధర్వాః సిద్ధాః ఋషిమహోరగాః

ప్రయతా నిత్యమర్చంతి పరమం దుఃఖభేషజమ్.

38

టీక. యం = ఏ దేవుని, సురాసురగంధర్వాః = సురలు, అసురులు, గంధర్వులు, సిద్ధాః = సిద్ధులు, ఋషిమహోరగాః = ఋషులు, దొడ్డ పన్నగులు, ప్రయతాః = అత్యంతము నియమము గలవారై, దుఃఖభేషజమ్ = దుఃఖరూపమైన సంసారవ్యాధికి ఔషధమై, పరమం = అత్యంతము తమమైన, నిత్యం = ఎల్లప్పుడులేక శాశ్వతమైన దేవునిగ, అర్చంతి = పూజించుచున్నారు.

తా. సురలు, అసురులు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, గొప్పవారగు పన్నగులు నియతాత్ములై (ఇంద్రియములు వశ్యములు గావించి చిత్తమేకాగ్రము చేసికొని) ఆధ్యాత్మిక + ఆధిభౌతిక + ఆధికదైవికములను త్రివిధదుఃఖములకు నాస్పదమైన సంసారమనెడు వ్యాధికి ఉత్తమౌషధమైన యా పరమాత్ముని నిత్య మర్చించుచున్నారు.

శ్లో. అనాదినిధనం దేవ మాత్యయోనిం సనాతనమ్

అప్రేక్ష్య మనభిక్షేయం హరిం నారాయణం ప్రభుమ్.

39

టీక. అనాదినిధనం = ఆదియనఁగా మొదలు, అనఁగా జన్మము నిధనమనఁగా మరణము ఇవి రెండును (జనన మరణములు) లేనివాఁడును, దేవం = స్వయంప్రకాశ స్వరూపుఁడును, అత్యయోనిం = శరీరేంద్రియాదుల నధిష్ఠించిన జీవాత్మలకు

ఉత్పత్తిస్థాన మైనవాఁడును, సనాతనమ్ = తనకంటె ముందే
దియు లేనివాఁడగుట పురాణపురుషుఁడని చెప్పఁదగిన ప్రాచీన
తముఁడును, అప్రేక్ష్యం = జ్ఞానేంద్రియములచేఁ దెలియరాని
వాఁడును, అనభిజ్ఞేయం = మనోబుద్ధులకుఁగల్గవంతములైన
వానికిమాత్రమే) గుర్తెఱుంగ రానివాఁడును, హరిం, నారా
యణం = హరి, నారాయణుఁడను నామముల నొప్పువాఁడునగు,
ప్రభుం = నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుఁడైన వానిని (సేవించును.)

తా. నిధనమనఁగా మరణము, అది మొదట గలవాఁడు
(అనఁగా జన్మముగలవానికి గదా మరణము గలుగును అట్టి
వాఁడు) ఆదినిధనుఁడు. ఆదినిధనుఁడు కానివాఁడు అనాది నిధ
నుఁడు, జన్మమరణములు లేనివాఁడని భావము. స్వయంప్రకా
శుఁడై జగల్లీలచేఁ గ్రీడించువాఁడును, జయశీలుఁడునగుట దేవుఁ
డని చెప్పఁదగినవాఁడును, జీవులకందఱకు నుత్పత్తి స్థాన
మగుటనాత్మయోని, ప్రాచీనతముఁడు అనఁగా ఆయనకు
ముందున్నది ఏదియులేదు. కావున పురాణపురుషుఁడు, సనాత
నుఁడు అని చెప్పఁబడువాఁడును, ముందుచెప్పినట్లు ఇంద్రియ
వర్గమునకుఁ గానరానివాఁడును, సామాన్యముగఁ గరస్థా మల
కమునలె (చేతియందలి యుసిరిక కాయవలె) దెలిసికోఁదగు
టకు సాధ్యముకానివాఁడును, (కలుషితములైన మనోబుద్ధులకు
అందరానివాఁ డనియుఁ దెలియవలెను). హరి, నారా
యణుఁడని కీర్తింపఁదగువాఁడును, నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుఁ
డగుట ప్రభుశబ్దవాచ్యుఁడైతగునామహావిష్ణువును సేవించెదను.

పాతాంతరము

అవితర్క్యం = ఊహింప నలవికానివాఁడును

అవిజ్ఞేయం = తెలిసికొన నులభుఁడు గానివాఁడు

అగువానిని. అనియర్థము

శ్లో. యంవై విశ్వస్యకర్తారం జగత స్తస్మషంపతిమ్

పదంతి జగతోఽధ్యక్ష మక్షరం పరమంపదమ్.

40

టీక. యం+వై = ఎవనినై తే, విశ్వస్య=జగమునకు (సమస్త మునకు) కర్తారం=కర్తగను, (సృజించువానిగ ననుట,) జగతః=లోకమునకు. తస్మషం=స్థిరముగఁ బ్రళయ కాలము వఱకు నిల్చియుండువానికి, పతిం=ప్రభునిగను, జగతః=లోక మునకు, అధ్యక్షం=అధిపతిగను, అక్షరం=నాశరహితుని గను, పరమం=అత్యుత్తమమైన, నిత్యమైన, పదం=స్థానము గను, పదంతి=చెప్పుచున్నారో.

తా. ఎవ్వఁడు విశ్వమును సృజించుకర్తయై జగము నందు స్థిరమైనవానికిఁ బ్రభువై, పాలకుఁడై, జగమున కధి పతియై, నాశీభూతుఁడై, జగము సంహరించి తనయందుంచు కొను నక్షరస్వరూపుఁడై, (ఏ వస్తువును శాశ్వతముగా నుండు నది కాదు, కొండలుచెడ్డ, కొన్నాళ్లకుఁ గోసలు చెడునన్నట్లు ముందు వెనుకలను కాలభేదముదప్ప మొత్తముమీద నీకనం బడు జగమును, ఇందుఁగల సర్వభూతములును లయముగాంచు నవే, ఇవన్నియు నాశమైనను ఆ పరాత్పరుఁ డొక్కఁడే నిల్చి

యుండునని భావము.) యున్నాఁడో ఆ పరమపదమైన మోక్ష ధామమై, అఖండానంద స్వరూపమైనవానిఁ దలఁతును.

1. సూర్యుడు

శ్లో. హిరణ్యవర్ణం యంగర్భ మదితి శత్యనాశనమ్

ఏకం ద్వాదశధా జజ్ఞే తస్మై సూర్యాత్మనేనమః. 41

టీక. అదితిః = కశ్యప ప్రజాపతి భార్యయైన అదితిదేవి, యం = ఎవనిని, హిరణ్యవర్ణం = బంగారు వన్నెగలిగి, దైత్య నాశనమ్ = దితిదేవి సంతానమైన రాక్షసులను నాశముచేయు నట్టియు, ఏకం = ఒక్కడే అయినవానిని, ద్వాదశధా = పండ్రెండురూపులు గలవానినిగా, జజ్ఞే = కనేనో, సూర్యాత్మనే = సూర్యస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ మహా విష్ణువునకు నమః = నమస్కారము.

తా. అదితిదేవి కశ్యప ప్రజాపతిభార్య, కశ్యపుఁడు నవబ్రహ్మాలలో నొకఁడు. వీరెల్లరు బ్రహ్మదేవుని పుత్రులు. మఱివీరు బ్రహ్మయనుజ్ఞచే ప్రపంచసృష్టికిఁ దోడ్పడి ప్రజా సంతతుల సృష్టించి పెంచిరి. వారిలోఁ గశ్యపమహర్షికి పద ముగ్గురు భార్యలుగలరు. అదితి, దితి, దనువు, కద్రువ, వినత లోనగువాడు. వారిలో నదితిదేవికి జనించినవాడు దేవతలు కావుననే వీరాదిత్యులనఁ బరఁగిరి. ఈమె గర్భవాసమునందే స్వర్ణచ్ఛాయతో దైత్యుల సంహారము చేయుటకై ఒక్కఁ

డయ్య పండ్రెండు మూర్తులుగా నెవఁడుజన్మించి దైత్యుల నెల్ల
నాశము చేయుచున్నాఁడో సూర్యస్వరూపుడైన ఆ శ్రీమహా
విష్ణువునకు నమస్కారము :-

ద్వాదశాదిత్యులు. ఒక్కసూర్యుఁడు పండ్రెండు పేరు
లతో పండ్రెండు రూపములొంది, చైత్రము, వైశాఖము
లోనగు పండ్రెండు మాసములందు ఒక్కొక్క సూర్యుఁడుగా
లోకమును బాలించును. వెలుగు, వేడిమి, వర్షమునిచ్చి
ప్రాణులఁ బోషించువాడని భావము. చైత్రమాసమున ధాత,
వైశాఖ మాసమున అర్యముఁడు, జ్యేష్ఠమున మిత్రుఁడు,
ఆషాఢమున వరుణుఁడు, శ్రావణమున ఇంద్రుఁడు, భాద్ర
పదమున వివస్వతుఁడు, ఆశ్వయుజమున త్వష్ట, కార్తీక
మున విష్ణువు, మార్గశీరమున తర్యముఁడు, పుష్యమున
భగుఁడు, మాఘమున పూషుఁడు, ఫాల్గుణమున క్రతువు,
అనుపేడుల నొప్పుచున్నాఁడు.

అదితి విష్ణునారాధించి నూర్యునిగ నెను. అతఁడు తొల్ల
నండ రూపముననుండి అదితిచేయు నుపవాసములకు అవిసి
జనించిన వాఁడు గావున మార్తాండుఁడనఁ బరఁగెను,

తే. గీ. ఒకఁడు పండ్రెండుమూర్తులై యుండునట్లు
గా హిరణ్యవర్ణంబగు గర్భ మదితి
దాల్చి యెవ్వనిఁ గనియె దైత్యఘ్నునట్టి
దేవు సూర్యాత్మకునిఁ బ్రణుతింతు విష్ణు.

2. చంద్రుడు

శ్లో. శుక్లేదేవాక్ పితౄణ్కృష్ణే తర్పయ త్యమృతేన యః

యశ్చ రాజా ద్విజాతీనాం తస్మై సోమాత్మనే నమః. 42

టీక. యః = ఎవడు, శుక్లే = శుక్ల పక్షమందు, దేవాక్ = దేవతలను, కృష్ణే = కృష్ణపక్షమందు, పితౄణ్ = పితృ దేవతలను, అమృతేన = తనలోని యమృతముచే, తర్పయతి = తృప్తిపఱచుచున్నాడో, యః = ఏ దేవుడు, ద్విజాతీనాం = బ్రాహ్మణులకు, రాజా = ప్రభువై యున్నాడో, సోమాత్మనే = సోమస్వరూపుడైన (చంద్రుడనుట) తస్మై = ఆ విష్ణు దేవునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవడు చైత్రాది మాసములందు శుక్లపక్షమున వృద్ధిపొందుచు, దేవతలను, కృష్ణపక్షమున పక్షము మొందుచు బిత్తదేవతలను దనలోని యమృతధారలనొసంగి తృప్తి గావించుచున్నాడో. ఏ దేవుడు బ్రాహ్మణులకు బ్రభువై యున్నాడో. (అనగా కర్మకులగు బ్రాహ్మణులు జ్యోతిష్టో మాది యాగములుగావించి మరణించిన పితృ చంద్రమండలమున కేగి అచ్చట దేవభోగముల స్వర్గసౌఖ్యముల ననుభవించును. కావున తద్వారా బ్రాహ్మణులకుఁ జంద్రుడు ప్రభువగు చున్నాడు.) అట్టి సోమస్వరూపుడైన (చంద్రుడైన) ఆ మహావిష్ణువునకు నమస్కారము (విష్ణువే చంద్రుడై యున్నాడనుట, లేక చంద్రునందు అంతర్యామి స్వరూపమున నున్నాడనుట ఇట్లే అంతట నూహింపవలెను.

క. సురపిశ్యకోట్లం బూర్వా
 పర పక్షదినముల నమృత పాన ప్రీతిం
 బారయం జేయుచు వెలిగెడు
 హరి సోమాత్మకునిఁ గొల్తు నాత్మేశ్వరని॥ 7

౪. శ్లేయాత్మ

శ్లో. మహత స్తమసః పారే పురుషం హ్యతితేజనమ్
 యంజ్ఞత్వా మృత్యుమత్యేతి తస్మై శ్లేయాత్మనేనమః. 48.

టీక. యః = ఎవఁడు, మహతః = మిగుల దొడ్డదైన,
 తమసఃపారే = అవిద్య, లేక అజ్ఞానమను నంధకారముయొక్క
 యావలిగట్టునందు, అతితేజసం = సూర్యచంద్రాగ్నిదుల
 కంటె మిగిలినట్టి తేజస్సుగలవాఁడనై, స్వయంజ్యోతియై
 ఉన్నాఁడో, యం = ఏ దేవుని, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని (ముము
 త్సువు) మృత్యుం = జననమరణ రూపమగు సంసారమను
 మృత్యువును, అత్యేతి = అతిక్రమించు (దాటు) చున్నాఁడో
 శ్లేయః + ఆత్మనే = తెలిసికోదగిన స్వరూపముగల, తస్మై = ఆ
 పరమాత్మునికి మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. మిగుల గొప్పదైన అజ్ఞానమను నంధకారమున
 కవ్వల నేపురుషోత్తముఁడు స్వయంజ్యోతియై యెక్కుడు.
 తేజఃపుంజమునఁ దనకుఁదాను బ్రకాశించుచున్నాఁడో, ఏ
 దేవు నెఱింగినవాడు జననమరణ రూపమైన సంసారమను

మృత్యువు నతిక్రమించి పోవుచున్నారో, అట్టి తెలియనైన, తెలియవలసిన జ్ఞానస్వరూపుడై జ్ఞేయస్వరూపుడైన పరమాత్మున కా మహావిష్ణువునకు నమస్తారము, జ్ఞేయాత్ముడైన అనగా ముముక్షువులు. తమ హృదయాకాశమున వెలుంగువాని చిత్తసమాధానముద్వారా తెలిసికోవలసిన జ్ఞానస్వరూపుడే యగునుగాని ఉపాస్యుడు గాడు. అనగా సగుణరూపమున ధ్యాత, ధ్యాన, ధ్యేయ రూపమున నుపాసింపఁ దగనిది నిర్గుణ బ్రహ్మమనుట.

4. వేదము

శ్లో. యంబృహంతం బృహత్యుక్తే యమగ్నో యంమహాధ్వరే

యంవిప్రసంఘా గాయంతి తస్మైవేదాత్మనేనమః

44

టీక. విప్రసంఘాః = బ్రాహ్మణ సంఘములు, యం = ఏ, బృహంతం = దొడ్డవానిని, బృహతి = గొప్పదైన, ఉక్తే = ఉక్తమను పేరుగల శస్త్రక్రియయందును, (స్తుతి) యం = ఎవనిని, అగ్నే = అగ్నిచయనమందును, యం = ఎవనిని, మహాధ్వరే = గొప్ప యజ్ఞమునందును, గాయంతి = గానము చేయుచున్నారో. వేదాత్మనే = వేదస్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ శ్రీ మహావిష్ణువునకు నమస్తారము.

తా, ఏ జగదీశ్వరునిగూర్చి బహ్మవులు, హోతలు, ఋగ్వేదాధ్యయనము చేయువాడు. ఉక్తమను శస్త్రక్రియ

యందు (స్తుతించుచు హోమముచేయ క్రియు శస్త్రము, ఉక్థ మనఁబడును) హోమము చేయుచున్నారో ఎవనినిగూర్చి అధ్వర్యులు యజుర్వేదాధ్యయనము చేయువారు. అగ్ని చయనమునందు వ్రేల్తురో, ఎవనినిగూర్చి దీర్ఘ సత్రయాగము నందు మహర్షులు హోమముచేయుచున్నారో. ఎవనినిగూర్చి ఉద్గాతలు సామవేదాధ్యయనము చేయువారు. సామగానము చేయుచున్నారో, వీరుచేయు క్రియలన్నింటికి ఆధారభూతమై యొప్పుడు వేదస్వరూపుడైన ఆ మహావిష్ణువునకు సమస్కారము చేయుదును.

5. యజ్ఞము

శ్లో. ఋగ్యజా సామధామానం దశార్ధం హవిరాత్మకమ్

యం సప్తతంతుం తన్వంతి తస్మై యజ్ఞాత్మనేనమః.

45

టీ. ఋక్ + యజుస్ + సామధామానం = ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము. అను మూడు వేదములు ధామములు (నివసించు మేడలుగా) గలవాఁడును, దశ+అర్థ= పదింటిలో సగమున విదగు, హవిరాత్మకం = ధానములు, కరంభము, పరివాపము, పురోడాశము, పయస్యము. అను విధములగు హవిస్సుల స్వరూపము గలవాఁడునైన, యం = ఎవనిని. సప్తతంతుం = గాయత్రిలోనగు నేడు ఛందస్సులుగల యజ్ఞ స్వరూపునిగా, తన్వంతి = విస్తరించుచు (స్తుతించుచు)

గర్భలు చేయుచున్నారో అనుట. యజ్ఞాత్మనే = యజ్ఞ స్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ శ్రీ మహావిష్ణువునకు నమస్కారము.

తా. ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అను వానిని తనకు నివసించు భవనములుగాఁ జేసికొన్న వాఁడును. యజ్ఞములందు హోమముచేయు, ద్రవ్యములైన ధానములు = గోధుమలువేయించి చేసిన నూక, కరంభము = గోధుమలు వేయించి చేసినపిండి నేయి కలిపినది. పరివాపము = వడ్ల బొరుగులు, పురోడాశము = గోధుమలపిండి నేతితో కలిపి చేసిన అప్పము. పయస్యము = పాలు, పెరుగు, నెయ్యి అని పేరులు పొందినవాని స్వరూపమునఁ బొల్చువాఁడును, (అది తానే యగువాఁడును,) గాయత్రి, ఉష్ణిక్కు, అనుష్టుప్, బృహతి, పంక్తి, త్రిష్టుప్, జగతి, అను సప్తచ్ఛందస్సులతో గూడిన వానిగ (యజ్ఞ స్వరూపునిగ) ఎవ్వని విప్రసంఘములు స్తుతించి కర్మలు చేయుచున్నారో, యజ్ఞ స్వరూపుడగు నా శ్రీ మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

6. హోమము

శ్లో. చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభి రేవచ.

హూయతేచ పునర్ద్వాభ్యాం తస్మై హోమాత్మనేనమః. 46

టీక. ఎవఁడు, యజ్ఞములందు, చతుర్భిః + చ = “ఆశ్రావయ” అను నాలుగక్షరములచేతను, చతుర్భిః + చ. అస్తుక్రోషట్. అను నాలుగక్షరములచేతను, ద్వాభ్యాం = యజ,

అను రెండక్షరములచేతను, పంచభిః + ఏవచ = యే యజా
మహే అను నైదక్షరముల చేతను, పునః + ద్వాభ్యాం =
మరల వషట్, అను రెండక్షరములచేతను, హూయతే =
ఆహ్వనింపబడుచున్నాడో, హోమాత్మనే = హోమస్వరూపుఁ
డైన, తస్మై = ఆ శ్రీమన్నారాయణునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. విప్రసంఘములు యజ్ఞములందు ఎవ్వని ఆశ్రా
వయ, అస్తుశ్రౌషట్, యజ, యేయజామహే, వషట్. అను
పదునేడక్షరములుగల వాక్యములతో నాహ్వనించి హోమము
చేయుచున్నారో. (4 + 4 + 2 + 5 + 2 = 17,) హోమ
స్వరూపుడై వెలుంగు నా శ్రీమన్నారాయణునకు నమస్కా
రము చేయుచున్నాను.

అనఁగాఁ బైనఁ బేర్కొన్న శబ్దముల నుచ్చరించుచు
హోమము చేయుదురు. అవియన్నియు విష్ణు నాహ్వనము
లనియుఁ తెలియవలెను.

7, స్తోత్రము.

శో. య సుప్రగ్లో యజుర్నామ చందోగాత్రస్త్రి వృచ్ఛిగః

రథంతరం బృహత్సామ తస్మై స్తోత్రాత్మనే నమః. 47

టీక. యః = ఎవఁడు, సుప్రగ్ = వేదపురుషుఁడో, యజః +
నామ = యజస్సు అని ఎవనికి నామమో, చందోగాత్రః =

పైనఁ బేర్కొన్న గాయత్రిలోనగు సప్తచ్ఛందస్సులు హస్తములు, పాదములులోనగు నవయవములో, త్రివృత్ + శిరః = ఋగ్యజుస్సామములను మూఁడువేదములతోఁగూడి వర్తించునది గావున త్రివృత్తు అని చెప్పఁబడునట్టిది యజ్ఞము. ఆ యజ్ఞ మెవనికి శిరమో, రథంతరం = అగ్ని నిర్మంథనాది క్రియలందు నుచ్చరించు శ్రుతివాక్యము, బృహత్ + సామ = బృహత్సామమను పేరుగలది. దొడ్డదైన ప్రీతివాక్యమో స్తోత్రాత్మనే = ఈ విధమగు స్తుతిగల స్తోత్రస్వరూపుడైన, తస్మై = ఆ శ్రీకృష్ణునకు, నమః = నమస్కారము.

సుపర్ణుడు = శ్రేష్ఠమైన తెక్కలు గలవాడని యర్థము. ఇచ్చట అతిబలవంతుడని అర్థము చెప్పవలెను. (గరుత్మంతునికిఁ బేరు.

తా. సుపర్ణుడైన యేవేదపురుషుడు యజుస్సున నామధేయము గలవాడో. గాయత్రి, ఉష్ణిక్కు అనుష్టుప్, త్రిష్టుప్, బృహతి, పంక్తి, జగతి, అను ఛందస్సు లెవనికి శరీరావయవములో, ఋగ్యజుస్సామములతో వర్తించు యజ్ఞ మెవ్వారికి శిరమో, అగ్ని నిర్మంథనమను (అరణి మధించి అగ్ని పుట్టించుక్రియ) రథంతరమను పేరుగలిగి బృహత్సామము, అను పేరుగల సామవేదమునందలి వాక్యమెవ్వనికిఁ జాల ప్రీతికరమైన వాక్యమో స్తుతిరూపుడగు నా వైకుంఠునికి నమస్కారము చేయుచున్నాను.

౪. హంసుడు.

శ్లో. య స్సహస్రసమే సత్రే జ్ఞే విశ్వసృజా మృషిః

హిరణ్యపతృ శృకుని స్తస్మై హంసాత్మనేనమః.

48

టీక. యః = ఎవడు, విశ్వసృజా = బ్రహ్మదేవుని పుత్రులై
సనబ్రహ్మలని పేరువడి ప్రజాపతులనియుఁ బిలువఁబడు, పుల
స్త్యహుడు కశ్యపుఁడు లోనగు ప్రపంచము సృజించువారి
యొక్క, సహస్రసమే = వేయి సంవత్సరముల కాలము గావించునదైన, సత్రే = సత్రయాగమునందు (యజమానుఁడుఁ
ఋత్విజుఁడు నొక్కడేయై ఎవరికివారు హోమము చేయునది.
వేలకొలదిమంది ఋషులు గలది. సత్రయాగమనఁబడును.)
జ్ఞే = ఆవిర్భవించెనో, పుట్టెనో, (నవబ్రహ్మలలో నొక్కడైన
కశ్యప ప్రజాపతికిఁ బుట్టెనో అనుట). ఋషిః = సర్వగురుఁడై,
హిరణ్య పతృః = బంగారు మయములైన ఐక్కులుగలిగి,
శకునిః = పక్షి స్వరూపుఁడై యుండునో, హంసాత్మనే = హంస
స్వరూపుఁడైన (అన్నింటి నతిక్రమించి మీదుగఁ బ్రవర్తించు
వాఁడు. హంసుఁ డనఁబడును. ఇచ్చట రాజహంసకాదు.)
గరుత్మాంతుని స్వరూపుఁడైన యా విష్ణువునకు నమస్కారము
చేయుచున్నాను.

ఇచ్చట, ఋషిః = కశ్యపుఁడు, జ్ఞే = కనెనో అనియు
అర్థము చెప్పవచ్చును.

తా. ఏ జగత్ప్రభుఁడు, బ్రహ్మదేవుని పుత్రులై నవ
బ్రహ్మలు ప్రజాపతులు. అని పేరువడి ప్రపంచముయొక్క

సృష్టిని విస్తరింపఁ జేయువారైన పులస్త్యుఁడు, కశ్యపుఁడు లోనగువారు చేయు వేయిసంవత్సరముల కాలము పరిమితి గల సత్రయాగమునందు కశ్యప ప్రజాపతికి జనించి బంగారు తక్కులుగల పక్షియై సర్వముమించి వర్తించుటచే హంసుఁ డను పేరుగలవాఁడై తార్క్ష్యస్వరూపుఁడైన (గరుత్మాంతుని స్వరూపుఁడైన అనుట.) ఆ పరమేశ్వరునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

తే. గీ. విశ్వ సృజలైన మునులచే వితతమగు స
హస్రవత్సర కలిత మహాభ్వరమునఁ
గశ్యప బ్రహ్మ యెవ్వనిఁగనియెఁ గనక
పక్షుఁ డార్హాత్ముఁ డలతు నే పద్మనాభు. 8

9. వాక్య.

శ్లో. పాదాంగ సంధిపర్వాణం స్వరవ్యంజన భూషణమ్
యమాహు రక్షరందివ్యం తస్మై వాగాత్మనే నమః. 49

టీక. పాదాంగ - ణం, పాద = పదములయొక్క సమూహము లేక శ్లోకములందలి పాదములు పాదములుగను, అంగ = వాక్యములు, హస్తాదులగు సవయవములుగను, సంధి = సవర్ణదీర్ఘ సంధిలోనగు సంధులు. అంగుళులు. లేక వ్రేళ్లు మొదలగు వానియొక్క గణపులుగను, గలవాఁడును, స్వర - ణం స్వర = అచ్చులు, వ్యంజన = హల్లులు, భూషణం =

అభరణములుగాఁ గలవాఁడునైన, యం = ఎవనిని, దివ్యం = అత్యుత్తమై, ప్రకాశించునదైన, అక్షరం = ఓంకారమను నక్షరస్వరూపునిగ, ఆహుః = చెప్పుదురో, వాగాత్మనే = వాక్స్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ వాసుదేవునికి, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవనికి సంస్కృతాదిభాషల యందలి పదసమూహములు, పాదములో, వాక్యములవయవములో, సనర్థసంధి, గుణసంధి లోనగు శబ్దశాస్త్రము లేక వ్యాకరణశాస్త్రము నందలి సంధులు, అంగుళుల పర్వములో (వ్రేళులగణపులో) విజ్ఞతెవ్వని అత్యుత్తమై ప్రకాశించునదైన ఓంకారమను నక్షరస్వరూపునిగఁ (నాశరహితునిగ) జెప్పుదురో అట్టి వాక్స్వరూపుఁడైన వాసుదేవునికి నమస్కారము చేయుచున్నాను. (శబ్దబ్రహ్మమునకు) అనుట.

10. వీర్యము - యజ్ఞవరాహము

శ్లో. యజ్ఞాంగో యోవరాహోవై భూత్వా గామజ్ఞహర హ

లోకత్రయ హితార్థాయ తస్మై వీర్యాత్మనేమః.

50

టీక. యః = ఏ దేవుఁడు, యజ్ఞాంగః = వైదికములగు జ్యోతిష్టోమదులగు యజ్ఞములే అవయవములుగాఁగల శరీరము గలవరాహః + వై = ఆదివరాహమై (సూకరమై), గాం = జలములందు మునిగి రసాతలగతయైన భూమిని, లోక

త్రయ హితార్థాయ = ముల్లోకముల శ్రేయముకొఱకు, ఉజ్జ
హరహ = పైకెత్తినిల్పెనో, వీర్యాత్మనే = మహాబల స్వరూపుఁ
డగు, తస్మై = ఆ యాదివరాహమూర్తికి పరబ్రహ్మమునకు,
నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ దేవుఁడు యజ్ఞాదిక్రియలు నిల్పుటకుఁ గారణ
మైన (యజ్ఞములై అనయవములుగాఁ గలయనుట) ఆది
వరాహమై సముద్ర జలములందు మునిగి రసాతలలోకమునఁ
బడియుండిన భూమిని ముల్లోకములు శ్రేయము పొందుటకై
లేవనెత్తి యథాస్థితిగ నిల్పినాఁడో. వీర్యస్వరూపుఁడై (మహా
బల స్వరూపుఁడగు) నా యజ్ఞ వరాహమూర్తికిఁ బరబ్రహ్మ
మునకు నమస్కారము.

11. యోగనిద్ర - శేషశాయి

శ్లో. యశేతే యోగమాస్థాయ పర్యంకే నాగభూషితే

ఫణా సహస్రరచితే తస్మై నిద్రాత్మనేనమః.

51

టీక. యః = ఏ పరమేశ్వరుఁడు, యోగం = స్వస్వరూపా
నందమను యోగమును, ఆస్థాయ = గ్రహించి లేక అట్టి
యోగమునందు నిల్చి, నాగభూషితే = నాగరాజైన ఆదిశేషు
నిచే నలంకృతమైనదియు, ఫణాసహస్రరచితే = పడగల
వేయింటిచే నిర్మితమైన (అనఁగా వేయిపడగలు పైనుండి
ఆచ్ఛాదనమై (దోమతెరవలె నున్నవనుట) పర్యంకే = పాన్పు

నందు, శేతే = పవళించియున్నాఁడో, నిద్రాత్మనే = యోగ నిద్రా స్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ శ్రీమన్నారాయణమూర్తికి నమస్కారము.

తా. ఏ భగవంతుఁడు నాగరాజగు నాదిశేషుఁడు మృదువైన పడకయై పైనఁ దన వేయిపడగలను దోమ తెరవలె నాచ్ఛాదము చేసియుండఁగా నట్టి యలంకృతమైన శయ్యయందుఁ బవళించి ఆత్మానందమైన యోగ మనుష్ఠించి యున్నాఁడో, యోగనిద్రా స్వరూపుఁడైన ఆ శేషశాయికి శ్రీమన్నారాయణమూర్తికి నమస్కారము చేయుచున్నాను.

12. సత్యము.

శ్లో. యస్తనోతి సతాం సేతు మృతేనామృతయోనినా

ధర్మార్థ వ్యవహారాంఽస్తస్మై సత్యాత్మనే నమః.

52

టీక. యః = ఏ పరమేశ్వరుఁడు, సతాం = సత్పురుషులకు సేతుం = భరించు నుపాయమైన (ఉద్ధరించునట్టి) యోగధర్మ మను సేతువును, (వంతెనను) అమృతయోనినా = మోక్షము నకు హేతువైన, ఋతేన = వేదోక్తమైన ఉపాయముచేతను, ధర్మార్థ + వ్యవహార + అంఽగైః = కేవలము ధర్మముకొఱకే వ్యవహరించు రాగాదులగు నింద్రియములచేతను, తనోతి = విస్తరింపఁ జేయుచున్నాఁడో సత్యాత్మనే = సత్యస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ పరబ్రహ్మమునకు నమస్కారము.

తా. ఏ పరమేశ్వరుఁడు మోక్షమునకు హేతువై వేదోక్తమై సత్యమగు యోగధర్మమును జ్ఞానయోగమును

సత్పురుషులను సంసారసాగరమునుండి దాటించుటకు సేతువైన (వంతెన) దానిని కేవలము ధర్మముకొఱకు వ్యవహరించునట్టి జితములైన (శబ్దాదివిషయ సుఖముల జయించిన వైన) ఇంద్రియములచేత జగమునందు విస్తరింపజేసినాఁడో, వేదముల ద్వారా లోకమునకు శ్రేయోమార్గము చూపినాఁడో, సత్యస్వరూపుఁడగు నా మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

13. ధర్మము

శ్లో. యం పృథగ్ధర్మచరణాః పృథగ్ధర్మ ఫలైః

పృథగ్ధర్మైః సమర్చంతి తస్మై ధర్మా త్మనేనమః. 53

టీక. యం = ఎవనిని, పృథక్ + ధర్మ + చరణాః = భిన్న భిన్నములైన పాశుపతము, పాంచరాత్రము, గాణపతము, శాక్తము, సౌరము, కాపాలికము లోనగు తంత్రములందుఁ జెప్పఁబడిన ధర్మములను ఆచరించువాఁడు, పృథక్ + ధర్మ ఫల + ఏషిణః = భిన్న భిన్నములగు పుత్ర, పశు, విత్త, స్వర్గ, సౌఖ్యాదులను గోరువాఁడు, పృథక్ + ధర్మైః = జపము, హోమము, పూజ, తపము, లోనగు భిన్నమార్గములచేత సమర్చంతి = పూజించుచున్నారో, ధర్మాత్మనే = ధర్మస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ మహాసీయుని భిన్న భిన్నములగు పాశుపత, పాంచరాత్ర, గాణపత, సౌర, శాక్త, కాపాలికాది తంత్రము

లందుఁ జెప్పఁబడు ధర్మముల నాచరించువాడు. (ఆయా మతాను యాయులనుట) భిన్నభిన్నములగు ఫలములను, పుత్ర, పశు, విత్త, స్వర్గములను, ఆరోగ్యాయుర్దాయ, శత్రు సంహారములు లోనగు నైహికాముష్మికములగు ఫలములను గోరువాడు భిన్నభిన్నములగు జప తపములు వ్రతదాన ధర్మములు హోమబలితర్పణములు, పూజలు ఇష్టాపూర్త దత్తములు, ఉపవాసములు లోనగు మార్గములచేఁ బూజించుచున్నారో, ధర్మస్వరూపుడగు ఆ నారాయణునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

14. కాముడు.

శ్లో. యత స్సర్వే ప్రసూయంతే హ్యసంగాత్కాంగదేహినః

ఉన్మాద సర్వభూతానాం తస్మై కామాత్మనేనమః. 54

టీక. యతః = ఏ పరమేశ్వరునివలన, సర్వే = నెల్లరు, అసంగ + ఆత్మ + అంగ + దేహినః = కామయములైన శరీరములుగల జీవులు. ప్రసూయంతే = జన్మించుచున్నారో, సర్వభూతానాం = అన్ని భూతములకు, ఉన్మాదః = కామోద్రేకమును గల్గించువాఁడెవఁడో, కామాత్మనే = కామస్వరూపుడైన, తస్మై = ఆ లక్ష్మీమనోహరునికి, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ భగవంతుని వలనఁ గామయము ఇరీడులైన (ఇంద్రియ భోగలాలసులనుట) జీవులు పుట్టుచున్నారో ఎవ్వఁడు సర్వభూతములకుఁ గామోద్రేకమును గల్గించు

వాఁడో. అట్టి కామస్వరూపుఁడగు (మన్మథ స్వరూపుఁడగు) లక్ష్మీవల్లభునకు నమస్కారము. జగమునం బ్రభవించు జీవులెల్లను సామాన్యముగ ఆహారనిద్రాభయ సంగమాదులకు గుఱియై ఇంద్రియాభిలాషులై జన్మించుచుండురు. వారల మన్మథుఁడు కామోద్రేకము గల్గించి పిచ్చివారలను జేయుచున్నాఁడు. ఆ రూపమున నుండువాఁడు హరియే యనుట.

15. త్రేత్రము.

శ్లో. యంచ వ్యక్తస్థ మవ్యక్తం విచిన్వంతి మహర్షయః

త్రేతే త్రేత్రజ్ఞమాసీనం తస్మై త్రేతాత్మ నేనమః. 55

టీక. యంచ = ఏ దేవునైతే, మహర్షయః = మహర్షులు, అవ్యక్తం = ఇంద్రియములకు గోచరించనివాఁడై, వ్యక్తస్థం = దేహములోపల నున్నట్టియు, త్రేతే = బుద్ధియను గుహయందు, లేక సూక్ష్మశరీరమునందు, ఆసీనం = కూర్చుండినట్టి, త్రేత్రజ్ఞం = ప్రత్యగాత్మను, విచిన్వంతి = ధ్యానసమాధులతో వెదకుచున్నారో, త్రేతాత్మనే = త్రేతస్వరూపుఁడైన, తస్మై ఆ పరమాత్మునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. మహర్షులే దేవు నింద్రియములకు గోచరింపని వాఁడగుట నవ్యక్తుఁ డన్నపేరుపొందినవాఁడై దేహము లోపల నిల్చియున్నవానిని ఇంద్రియమనోబుద్ధులతోఁ గూడిన సూక్ష్మశరీరమునందు, లేక బుద్ధియను త్రేత్రము లేక గుహయందు త్రేత్రజ్ఞుఁడై దేహేంద్రియాది ప్రపంచము దెలిసికొను

ప్రత్యగాత్మయై జీవుడై నిల్చియున్న వానిఁ బరమాత్మను
భ్యాస సమాధులతో నన్వేషించుచుందురో, తేత్రస్వరూపి
యైన ఆ పరమాత్మునికి నమస్కారము చేయుచున్నాను.

క. సువ్యక్త తేత్రంబున

నవ్యక్తాకృతి నిరూఢి నాసీనుండై

భవ్యత నొందెడు తేత్రా

త్మ వ్యపదిష్టుఁ బ్రణుతింతు దామోదరుని॥ 9

16. సాంఖ్యము.

శ్లో. యం త్రిధాత్మాన మాత్మస్థం వృతం పోడశిభి ర్గుణైః

ప్రాణు సుప్తదశం సాంఖ్యై స్తస్మై సాంఖ్యాత్మనే నమః 56

టీక. యం = ఏ, ఆత్మానం = చేతనుని, జ్ఞానస్వరూపుని,
సాంఖ్యః = కపిలుని సాంఖ్యము ననుష్ఠించు మునులు, జ్ఞాన
యోగులు, ఆత్మస్థం = పరమాత్మస్వరూపుడై మార్పులు
లేక నిత్యుడై యుండువానిని, అనఁగా స్వరూపస్థితుని,
పోడశిభిః + గుణైః = పదునాఱు విధములైన గుణములతోడను,
జ్ఞానేంద్రియములైదు, కర్మేంద్రియములైదు, ప్రాణములైదు,
మనస్సు ఒకటిచేరి పదునారనుట) త్రిధా = మూడు విధము
లుగా (అనఁగా జగత్స్వప్న సుషుప్తులను మూడవస్థలయందు
ఉదార + తను = ప్రసుప్తరూపములతో, స్థూల సూక్ష్మకారణ
స్వరూపులగు విశ్వతైజస ప్రాజ్ఞులతో మూడు విధములుగ)

వృతం = ఆవరించినఁ బడినవానిగా (కూడుకొన్న వానిగా.)
 సప్తదశం = పదునేడు విధములుగా నుండువానిగా, (ఆత్మ, పదు
 నాఱు + మువ్విధములుగా నుండువానితోచేరి పదునేడు విధ
 ములగు చున్నదనుట) ప్రాహుః = వాకొనుచున్నారో, సాం
 ఖ్యత్మనే = ఆ గుణముల వేనినంటక బుద్ధియందు జ్ఞానస్వరూ
 పిగనుండు సాంఖ్యస్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ జ్ఞానస్వరూపు
 నకు, నమః = నమస్కారము.

తా. కపిలుని సాంఖ్యమత మనుష్ఠించువాడు జ్ఞాన
 యోగులు, సంఖ్యయనఁగా బుద్ధి, దానిధర్మము జ్ఞానము,
 కాఁబట్టి సాంఖ్యమనఁగా జ్ఞానమని యర్థము. వారి సాంఖ్య
 మతమున నిరువదినాలుగు తత్త్వములు మాత్రమే జగమునకు
 హేతువులై నవి. వానినిటఁ దెల్పుచున్నాము.

శ్లో. మూలప్రకృతి రవికృతి ర్గహదాద్యాః ప్రకృతి వికృతయః
 సప్త షోడశకస్తు వికార ర్నప్రకృతి ర్నవికృతిః పురుషః.

ఇవి : ప్రకృతి, ప్రకృతివికృతులు, వికృతులు, ప్రకృతి
 వికృతిగానిది, అని తత్త్వములు. నాలుగు విధములుగ నున్నవి.
 అనేముల కుత్పత్తి కారణమైనది ప్రకృతి. ఒకదానినుండి
 పుట్టినది వికృతి. ఈ రెండు ధర్మములుగలవి ప్రకృతి వికృ
 తులు. ఆ రెండు ధర్మములు లేనిది, మఱియొకటి.

కేవలము ప్రకృతి = మూలప్రకృతి.

మహాత్మత్వము, అహంకారము. పంచతన్మాత్రలు = ప్రకృతివికృతులు.

ఇవి పంచభూతముల కుత్పత్తికిఁ గారణమైనందునఁ బ్రకృతులును, మూలప్రకృతివలనఁబుట్టిన వగుటవలన వికృతులునై యున్నవి. జ్ఞానేంద్రియ + కర్మేంద్రియ + పంచ ప్రాణ + మనస్సులు = 16 పదునాడుచేరి కేవలము వికృతులు, వానివలన నేవస్తువు పుట్టదుకావునఁ బ్రకృతులుగావు, ఇవి మహాదాదుల వలనఁబుట్టునవి కావున వికృతులు. ప్రకృతియు వికృతియుఁ గానివాఁడు పురుషుఁడు. ఇతఁడొక దానివలనఁ బుట్టఁడు, ఒకదానిని బుట్టింపఁడు.

తా. సాంఖ్యులే పురుషోత్తముని నిత్యునిగాను, షోడశ వికారములతోఁ (దశవిధములగు నింద్రియములు, పంచప్రాణములు, మనస్సు అను పదునాఱుగుణములతో) గూడిన వానిని గానుస్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరియై పదునేడవవాఁడునై యుండు వానిని గాను జెప్పదురో ఆ గుణముల వేని నంటనివాఁడై సాంఖ్యస్వరూపుఁడైన జ్ఞానస్వరూపుఁడైన ఆ పరమాత్మునికి నమస్కారము చేయుచున్నాను.

క. ప్రకృతి వికృతులను షోడశ

వికారములఁ బెరసి ప్రకృతి వికృతిత్వముఁ బొం

డక యుండఁ గాంతు రెవ్వని

సకలమునులుఁ దలఁతు నట్టి సాంఖ్యాత్మహరిః. 9

17. యోగము.

శ్లో. యం వినిద్రాజితశ్వాసాః సత్త్వస్థా స్సంయతేంద్రియాః

జ్యోతిః పశ్యంతి యుంజానా స్తస్మై యోగాత్మనేనమః. 57

టీక. యం = ఏ పరంధాముని, వినిద్రాః = నిద్రను తమో
రూపమును అజ్ఞానమును వీడినవారును, జితశ్వాసాః = ప్రాణా
యామమును చేయఁగలవారును, సత్త్వస్థాః = మనోబుద్ధులను
సాత్త్వికములుగ నిల్పుకొన్నవారును, సంయత + ఇంద్రియాః =
నియమ బద్ధములుగాఁ జేసికొన్న యింద్రియములు గలవారు
నైన యోగులు, యుంజానాః = చిత్తసమాధానము చేసి
కొన్నవారై, జ్యోతిః = స్వయంప్రకాశమైన వానినిగా,
పశ్యంతి = చూచుచున్నారో, యోగాత్మనే = దేహాధిష్ఠితుడై
సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయుచు నిర్మలుడై యున్న యోగ
స్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ శ్రీహరికి, నమః = నమస్కారము

తా. నిద్రను (తమోరూపమగు అజ్ఞానమును) వీడిన
వారును శ్వాసను జయించినవారు అనఁగా రేచకపూరక
కుంభకములను మువ్విధములైన ప్రాణాయామ మాచరించి
ప్రాణనిరోధమును జేసినవారును, జ్ఞానేంద్రియములను, కర్మేంద్రి
యములను మనస్సును సంయమనమును జేసినవారును అనఁగా
వానివాని విషయములకు నిచ్చగించి స్వేచ్ఛగాఁబోసిన యరి
కట్టి వానిని లోఁగొన్నవారును, చిత్తము సమాధానముచేసి
హార్దకాశమున లేక భూమధ్యమున (ఇది యోగులకుపాస్య

స్థానము) నుండు బుద్ధియందు సుషుమ్నా నాడీమండలమున వెలుంగు జ్యోతిని(సూర్యచంద్రాగ్ని విద్యున్నక్షత్రముల ప్రకాశముకంటె మించి ప్రకాశించునట్టి నిత్యము నుత్తమమునైన జ్యోతిని ననుట) గాంచుచున్నారో దేహేంద్రియాది ప్రపంచముతోఁ గూడియు వాని గుణములంటకుండు యోగస్వరూపుని కా కృష్ణునికి నమస్కారము చేయుచున్నాను.

క. అంతశ్చరమాదుతములు

శాంతములుగఁ జేసి యనలసత్వము శమమున్

దాంతియుఁ గలజనములు గను

నంతర్హితఁ గొలుతుఁ జలశయను యోగాత్మున్. 10

18. మోక్షము.

శ్లో. అపుణ్య పుణ్యోపరమే యం పునర్భవనిర్భయాః

శాంతా స్సన్యాసిన్ యాంతి తస్మై మోక్షాత్మనేనమః. 58

టీక. అపుణ్య+పుణ్య+ఉపరమేసతి = పాపము, పుణ్యము అనువాని సంబంధము విడిపోవున దగుచుండగా, పునర్భవ నిర్భయాః = పునర్జన్మము విషయమై యే భయము లేనివారై (తమకింక పునర్జన్మము గల్గదను నిశ్చయముచే భయరహితులైనారనుట.) శాంతాః = సర్వకామముల నుండి శాంతించిన మనస్సుగలవారై న, సన్యాసిన్ = సర్వసంగ పరిత్యాగులై న సన్యాసులు, యం = ఏ బ్రహ్మమునుగూర్చి, యాంతి = వెళ్లు

దురో అనఁగా బ్రహ్మమును బొందుదురో, మోక్షాత్మనే = ప్రాపంచిక సంబంధములంటక ముక్తస్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ పరమాత్మునికి, నమః = నమస్కారము.

తా. అనేకజన్మములనుండి తా మొనర్చిన పాపపుణ్యములు రెండును ఉత్తరజన్మములకుఁ గారణమైనవి, తామీ జన్మమందు బ్రహ్మార్పణబుద్ధితోఁ జేసిన నిష్కామకర్మచే రూపఙ్గినిపగా కోరిక లన్నింటినుండి విడిపోయి మనస్సు శాంతింపగా సర్వసంగ పరిత్యాగులైన సన్న్యాసులు తమ కింకఁ బునర్జన్మమువలని భయములేదను నిశ్చయముగలవారై యే బ్రహ్మమును సాయుజ్యరూపమునఁ జేరుచున్నారో మోక్ష స్వరూపుఁడైన యా శ్రీకృష్ణునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

క. అపరభవమునఁ బ్రాపించిన

నపుణ్య పుణ్యములు దలఁగు నతిశాంతులు భ

వ్యపుగతిఁ బొందెడు నానఱ

దపు రూపపు విష్ణుదలఁచెదన్ మోక్షాత్మున్. 11

19. ఘోరము - సంకర్షణుడు

శ్లో. యోగసౌ యుగసహస్రాంతే ప్రదీపార్చి ర్విభావనుః

సంభక్షయతి భూతాని తస్మై ఘోరాత్మనే నమః. 59

టీక. యః = ఏ, అసౌ = ఈ మహావిష్ణువు, యుగసహస్ర + అంతే = యుగముల వేయింటితుదను, ప్రదీప + అర్చి = ప్రజ్వ

లించు జ్వాలలుగల, విభావసుః = అగ్నియై, భూతాని = సర్వ
భూతములను, సంభక్షయతి=తనలోనికి నాకర్షించుచున్నాఁడో
ఘోర + ఆత్మనే = భయంకర స్వరూపుడైన, తస్మై = ఆ
శ్రీ కృష్ణునకు (సంకర్షణమూర్తికి) నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ భగవంతుఁడీ సర్వప్రపంచమునకు మూలకార
ణమై యున్నాఁడో, వేయి మహాయుగములు అనగా కృతి,
త్రేతా, ద్వాపర కలియుగములు చేరిన కాలమొక మహా
యుగము. వీని సంఖ్య, కృతయుగ సంవత్సరములు 17 లక్షలు
28 వేలు, త్రేతాయుగ సం॥ 12 లక్షలు 96 వేలు, ద్వాపర
యుగ సం॥ 8 లక్షలు 64 వేలు, కలియుగ సం॥ 4 లక్షలు
32 వేలు. కాలము పరిమితిగలవి. ఇవి నాలుగు చేరిన 43
లక్షలు 20 వేల సంవత్సరముల కాలము ఒక్క మహాయుగము
అట్టి మహాయుగములు వేయియైన $4320000 \times 1000 =$
 $43200,00,000$ నన్నూట ముప్పది రెండుకోట్ల సంవత్సరముల
కాలము. బ్రహ్మదేవునికి ఒకపగలగును. అది సామాన్య ప్రళ
యము. ఆదిత్యునుదయాస్తము లంతటితో నాగిపోవును.
అంత బ్రహ్మదేవునికి రాత్రి ప్రారంభమగును. అప్పుడు పాతా
ళమునుంచి మహావిష్ణువు సంకర్షణమూర్తియై అగ్నిజ్వాలల
భూమిపైకిఁ బ్రసరింపఁ జేసి భూతకోటినిగతయు సంహారము
చేయునని పురాణగాథ రాత్రి 432 కోట్ల సం॥ ల తర్వాత
మరల సృష్టిప్రారంభమగును.

20. మాయ - వటపత్రశాయి.

శ్లో. సంభక్త్య సర్వభూతాని కృత్వా చైకార్ణవం జగత్
బాలస్వపితి యత్యైక స్తస్మై మాయాత్మనేనమః, 60

టీక. యః = ఎవఁడైతే, సర్వభూతాని = అన్ని భూతములను సంభక్త్య తనలో నడంచుకొని (సంహారముగావించి) జగత్ = లోకమును, ఏక + అర్ణవం = ఒక్కటే జలమయమైన సముద్రముగా, కృత్వా = చేసి, ఏకః = ఒక్కఁడైయైన, బాలః = బాలుఁడై, స్వపితి = నిద్రించుచున్నాఁడో, మాయాత్మనే = మాయాస్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ శ్రీ మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవ్వడు సమస్తభూత సంహారముగావించి జగమంతయు నొక్కటే జలార్ణవముగావించి తానొక్కడై బాలుడై నిద్రించుచున్నాఁడో మాయాస్వరూపియైన యా శ్రీ మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

ప్రళయకాలమునందు జగమంతయు జలమయమైనప్పుడు ఒక్క మట్టిచేట్టుండుననియు, యందలి యొక్క యాకుమీద మహావిష్ణువు బాలుఁడై వటపత్రశాయియై నిద్రించుచుండుననియు పురాణగాథ.

క. భూతములమింగి లోక
వ్రాతము జలమయముసేసి వశ్యాత్మక ని
ద్రాతిశయంబున బాలుం
డై తేలెడు వానిఁ దలఁతు హరిమాయాత్మక. 12

21. పద్మము - బ్రహ్మ

శ్లో. అజస్య నాభౌ సంభూతం యస్మిన్ విశ్వంప్రతిష్ఠితమ్
పుష్కరే పుష్కరాక్షస్య తస్మై పద్మాత్మనేనమః. 61

టీక. అజస్య = జన్మరహితుడైన, పుష్కరాక్షస్య = కమలములవంటి నేత్రములు గలవాడైన యే మహావిష్ణువుయొక్క నాభౌ = బొడ్డునందు, సంభూతం = ఏది జన్మించినదో, యస్మిన్ = ఏ పుష్కరే = పద్మమునందు, విశ్వం = సర్వజగము, ప్రతిష్ఠితం = నెలకొనియున్నదో, పద్మాత్మనే = పద్మస్వరూపుడైన, తస్మై = ఆ పద్మనాభునకు, నమః = నమస్కారము.

ఏది, జన్మాదులులేనివాడైన పద్మములవంటి నేత్రములు గలవాడైన విష్ణువుయొక్క నాభియందు జన్మించెనో, ఏ పద్మమునందు ఈ సర్వజగము నిల్చియున్నదో అట్టి పద్మస్వరూపుడగు మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

22. యోగనిద్ర - ఆదిశేషుడు.

శ్లో. సహస్రశిరసే చైవ పురుషాయామితాత్మనే
చతుస్సముద్ర పర్యాయ యోగనిద్రాత్మనేనమః. 62

టీక. సహస్ర శిరసే = వేయి శిరములు గలవాడును, పురుషాయ = ఏవ = పూర్ణుడైన పురుషుడైన వాడును, అమిత + ఆత్మనే = పరిమాణమునకు దూరమైన స్వరూపము గలవాడైన, చతుః + ఆత్మనే చతుః = నాలుగైన, ప్రసుప్త +

తను + విచ్చిన్న + ఉదారములను, సముద్ర = కామముల యొక్క, పర్యాయ = నిర్గమనముగలదైన యోగనిద్రా + ఆత్మనే = యోగనిద్రాస్వరూపుడైన వానికొఱకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవఁడు వేయిశరములుగలవాఁడును, పురుషోత్తముడై అప్రమేయుడై యున్నవాఁడో, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తి మాయావస్థలను నాలుగింటియందును, ఏ యోగనిద్ర, కామరూపములైన స్థూల సూక్ష్మ కారణ మహాకారణముల సృజించుచున్నదో అట్టి యోగనిద్రయే స్వరూపము గలవాని కొఱకు శ్రీహరికినమస్కారము చేయుచున్నాను.

23. తోయము.

శ్లో. యస్య కేశేషు జీమాతానద్య స్సర్వాంగసంధిషు

కుక్షౌ సముద్రా శ్చత్వారస్తస్మై తోయాత్మనేనమః. 63

టీక. యస్య = ఎవనియొక్క, కేశేషు = వెండ్రుకలయందు, జీమాతాః = మేఘములును, సర్వాంగ + సంధిషు = అన్నియవయవములయొక్క సంధులయందు (కీళ్లయందు) నద్యః = నదులును, కుక్షౌ = గర్భమునందు, చత్వారః + సముద్రాః = నాలుగు సముద్రములు, (వెలుంగుచున్నవో) తోయాత్మనే = జలమయుడైన, తస్మై = ఆ నారాయణునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవని కేశములు మేఘములై అవయవముల సంధులు నదులై కుక్షి నాలుగు సముద్రములై వెలుగుచున్నవో ఆ తోయస్వరూపుడగు నారాయణునకు నమస్కారము.

తే. గీ. అంబుదంబులు కేశంబులందునదులు
సర్వతనుసంధులందులు జలధులుదర
దేశముల యందునున్నట్టి దేవ దేవుఁ
గొలుతుఁ దోయాత్ము దేవనికొడుకుఁ గృష్ణు. 13

24. హేతువు.

శ్లో. యస్మాత్సర్వే ప్రసూయంతే సర్గప్రళయవిక్రియాః
యస్మింశ్చైవ ప్రలీయంతే తస్మై హేత్వాత్మనేనమః. 64

టీక. యస్మాత్ = ఎవనివలన, సర్వే = సమస్తములైన, సర్గ + ప్రళయ + విక్రియాః = సృష్టి లయములను వికారములు, ప్రసూయంతే = కలుగుచున్నవో.

యస్మిన్ + చ + ఏవ = ఎవనియందే, ప్రలీయంతే = అవి యన్నియు లీనమై పోవుచున్నవో, హేత్వాత్మనే = సర్వమునకుఁ గారణస్వరూపుడైన, తస్మై = ఆ పరమేశ్వరునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవనివలన సమస్తములైన జగముల సృష్టి స్థితి లయములు గలుగుచున్నవో, కడపట నెవనియందివియన్నియు నడఁగి పోవుచున్నవో, సర్వకారణ స్వరూపుడగు నట్టి నారాయణునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

25. ద్రష్ట.

శ్లో. యోనిషణ్ణో భవేద్రాత్రా దివా భవతి తిష్ఠతః

ఇష్టానిష్టస్యచ ద్రష్టే తస్మై ద్రష్టాత్మనేనమః.

65.

టీక, యః = ఎవడు, రాత్రౌ = మహాసుషుప్తియందును, (సర్వము లయమైన సమయమందు) నిషణ్ణః = (ఊరక) కూర్చుండువాడై, భవేత్ = అగునో, తిష్ఠతః = కర్తృరూప సంకల్పమాత్రుడైన యెననివలన, దివా = పగలు, (జాగత్స్వప్నములు) అగుచున్నవో. ఎవడు, ఇష్ట + అనిష్టస్య + చ = సుఖమునకుఁ గారణమైన పుణ్యకర్మము, దుఃఖమునకుఁ గారణమైన పాపకర్మము. అనువానికి, ద్రష్టా = చూచువాడై యున్నాడో, ద్రష్టాత్మనే = ద్రష్ట (సాక్షి) స్వరూపుడైన, తస్మై = ఆ పుండరీకాక్షునకు నమస్కారము.

యః = ఎవడు, నిషణ్ణః = కూర్చుండినంతమాత్రమున రాత్రిః = రాత్రి, (అంధకారరూపమైన) ప్రళయమగునో, తిష్ఠతః = లేచినిలుచున్న ఎవనివలన, దివా = పగలు, సృష్టిస్థితి లగునో.

తా. ఎవ్వడుతూట్టింభావమున (ఊరక) కూర్చుండినంతనే జగములకన్నింటికి మహాప్రళయము సంభవించుచున్నదో, సర్వజగములు లయావస్థనుబొందినప్పుడు కూడ నెవ్వడు కూర్చుండి సాక్షిభూతుడై యుండునో, ఎవడు సంకల్పమాత్రమునఁ గర్తృస్వరూపమున నున్నంతన జగము

లకు జాగ్రత్తస్వప్నావస్థలు గలుగుచున్నవో (సృష్టిస్థితులు) గలుగుచున్నవో అనుట). ఎవడు జీవకోటులు చేయు పుణ్య పాప కర్మములను సుఖదుఃఖములకుఁ గారణమైన వానిని చూచుచుఁ గేవలము ద్రష్టయైయున్నాఁడో ద్రష్టస్వరూపుడై దేనికిని దాను గర్తగాక కేవలము సాక్షిభూతుడై ప్రకాశించు నా వాసుదేవునకు సమస్తారము చేయుచున్నాను.

26. కార్యము - చక్రధారి.

శ్లో. అకుంతం సర్వకార్యేషు ధర్మకార్యార్థముద్యతమ్.

వైకుంఠస్యహి యద్రూపంతస్మై కార్యాత్మనేనమః. 66

టీక. వైకుంఠస్య = వైకుంఠునియొక్క, యత్ + రూపం = ఏ రూపము, సర్వకార్యేషు = జగముయొక్క సృష్ట్యాదులగు సర్వకార్యములందు, అకుంతం = మొక్కవోనిదో, నిరంకుశమై, అడ్డులేక ప్రవర్తించునదో, ధర్మకార్యార్థం = వేదోద్ధరణ, యజ్ఞపాలన, భక్తరక్షణాది ధర్మకార్యముల కొఱకు ఉద్యతమ్ = ఎల్లప్పుడు సంగసిద్ధమైయుండునదో, కార్యాత్మనే = కార్యస్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ చక్రధరునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. వైకుంఠునియొక్క యేస్వరూపము సర్వకార్యములందు సృష్టిస్థితిలయాది జగత్క్రియలందు నిరాఘాటముగఁ బ్రవర్తించునదో మఱియు వేదోద్ధరణ, శత్రుసంహారణ,

యజ్ఞపాలన, భక్తరక్షణాది కార్యములకు సంసిద్ధమై యుండు ననో, కార్యస్వరూపుడైన ఆచక్రధారికి నమస్కారము చేయుచున్నాను.

27. క్రౌర్యము - పరశురాముడు.

శ్లో. త్రిసప్తకృత్వో యక్షత్రం ధర్మవృత్క్రాంతగౌరవమ్
 క్రుద్ధో నిజఘ్నో సమశే తస్మై క్రౌర్యాత్మనేనమః. 67

టీక. యః = ఏ విష్ణువు, క్రుద్ధః = మిగుల క్రోధముఁజెందిన వాడై, త్రిసప్తకృత్వః = మూడేడుమాదులు. (ఇరువదొక్కమాదులు దండయాత్రలుచేయుట గలవాడై), ధర్మ + వృత్క్రాంత + గౌరవమ్ = రాజధర్మమునకు వెలిగానతిక్రమించి ప్రవర్తించుచు బలవంతమై లేక భూమికి బరువైన, యక్షత్రం = యక్షియజాతిని, సమశే = యుద్ధమునందు, నిజఘ్నో = చెండాడి చంపెనో, క్రౌర్యాత్మనే = అత్యంత క్రూరస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ జనార్దనునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ శ్రీమహావిష్ణువు భూమండలమునఁ బరిపాలకులై రాజధర్మముల నుజ్జగించి స్వతంత్రులై యధర్మపరులై న రాజాధములపై మిగులనలుకఁజేసి యిరువదొక్కమాదు దండయాత్రలఁజేసి రాచపుద్వు పొడగాన రాకుండఁ జెండాడెనో క్రౌర్యస్వరూపుఁడగు నా శార్ఙ్గికి నమస్కారము.

గీ. పరశురాముఁడనగ భవ్యుండు జమదగ్ని
కుద్భవించి యిరువదొక్కమాటు
మనుజపతుల నెల్ల దునిమిన క్రోధాత్ము
నధికభక్తి శార్ఙ్గ నాశ్రయింతు.

14

28. వాయువు.

శ్లో. విభజ్య పంచధాత్మానం వాయుర్భూత్వా శరీరగః
యశ్చేష్టయతి భూతాని తస్మై వాయ్వాత్మనేనమః. 68

టీక. యః = ఏ దేవుఁడు, ఆత్మానం = తన్ను, పంచధా =
అయిదు విధములుగ, (పంచప్రాణములుగ) విభజ్య = విభా
గించి, శరీరగః = శరీరమంతయు వ్యాపించిన, వాయు +
భూత్వా = ప్రాణాది వాయువుగనుండి, భూతాని = ప్రాణికోట్లను
చేష్టయతి = శరీరేంద్రియముల వ్యాపారములను కదలికను గల
వానినిగాఁ జేయుచున్నాఁడో, వాయ్వాత్మనే = వాయుస్వరూ
పుఁడగు, తస్మై = ఆ గోవిందునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ పరమేశ్వరుఁడు తన్నయిదు విధములుగా
(ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమానము
అనువిధముల) విభజించి శరీరమంతయు వ్యాపించివాయు రూప
ముననుండి (ప్రాణము హృదయమునందు గుదస్థానమున
అపానము, వీనినడుమ లేక శరీరమునందంతయు వ్యానము,
కంఠమునందు ఉదానము, నాభిస్థానమునందు సమానము

అను పంచప్రాణములు శరీరమునందు వెలసియున్నవనుట), ప్రాణికోటుల నన్నింటిని శరీరచేష్టలు గలవానిగ (లేచుట, కూర్చుండుట చాచుట ముడుచుకొనుట, తెప్పలువాల్చుట ఉచ్చాస నిశ్వాసములు గావించుట అనునవి చేష్టలు జీవించుటయు వాయువువలననే,) ప్రపర్తింపఁ జేయుచున్నాఁడో వాయుస్వరూపుఁడగు ఆ పురుషోత్తమునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

29. కాలము.

శ్లో. యుగేష్యవర్తతే యోగై ర్మాసర్వయన హాయనైః

సర్గః ప్రళయయోః కర్తా తస్మై కాలాత్మనేనమః.

69

టీక. యః = ఎవఁడు, యుగేషు = కృతత్రేతాది చతుర్ద్య గములను, మాస + ఋతు + అయన + హాయనైః = చైత్రాది మాసములు, వసంతాదిఋతువులు దక్షిణోత్తరాయణములు ప్రభవాది సావత్సరములచే నైన, యోగైః = కూడికలచే ఆవర్తతే = మరలమరల రాకపోకలు గావించుచున్నాఁడో, (అర్థాంతరము, మాస-హాయనైః = మాసాదిరూపముల నేర్పడు కృతాదిషు = కృతాది చతుర్ద్య గములందు, యోగైః = యోగ మాయా బలముచేనైన మత్స్య, కూర్మాదులగు నవతార ములచే, ఆవర్తతే = పటమువలె (విస్తరిల్లి ముడుచుకొనుచుఁ బ్రపర్తించుచున్నాఁడో) సర్గప్రళయయోః = సృష్టికి, ప్రళయ మునకు, కర్తా = కర్తయైనవాఁడో, కాలాత్మనే = కాలస్వరూ పుఁడగు తస్మై = ఆ శ్రీకృష్ణునకు నమస్కారము.

తా. ఏదేవుఁడు చైత్రాదిమాసములు, వసంతాది ఋతువులు, దక్షిణోత్తరాయణములు, ప్రభవాది సంవత్సరముల కూడిక చేకృత త్రేతా ద్వాపర కలియుగములను మాటి మాటికి ఆవృత్తియగునట్లు చేయుచున్నాఁడో, ఎవఁడు జగముల సృష్టికి లయమునకుఁ (స్థితికిగూడ) గర్తయై యున్నాఁడో, కాలస్వరూపుఁడగు నా గోవిందునకు నమస్కారము. నీలకంఠ వ్యాఖ్య. మాసాదులచేనగు కృతాదియుగములు వచ్చునప్పుడు ఎవఁడు యోగమాయాబలమునఁ బటమువలె మత్స్య ద్యవతారముల సంకోచ వికాసములఁ గావించునో, అని వ్రాయఁబడినది.

క. మాస ర్త్యయనాబ్ద మయో

ద్యాసిత రూపుఁడయి సృష్టిఁ బ్రళయంబుఁ దగం

జేసి పాలుపాద శౌరి ను

పాసింతును యోగిభోగ్య బలుఁ గాలాత్మక. 15

30. వర్ణము.

శ్లో. బ్రహ్మవక్త్రం భుజోక్షత్రం కృతన్న మూరూదరం విశః

పాదౌ యస్యాశ్రితౌ శూద్రౌ స్తస్మై వర్ణాత్మ సేనమః. 70

టీక. యస్య = ఏదేవునికి, బ్రహ్మ = బ్రాహ్మణజాతి, వక్త్రం = ముఖమో, క్షత్రం = క్షత్రియజాతి, భుజౌ = భుజములో, కృతన్నం = సమస్తమైన, ఊరు + ఉదరం = తొడలు, కడుపు, విశః = వైశ్యుడో, (వైశ్యజాతియో) పాదౌ = పాద

ములు, శూద్రాః=శూద్రులలో, (శూద్రజాతి) వర్ణాత్మనే=వర్ణ స్వరూపుడగు, తస్మై=ఆ విష్ణువునకు, నమః=నమస్కారము.

తా. ఎవనికి ముఖము బ్రాహ్మణజాతియు, భుజములు క్షత్రియజాతి, ఊరువులు, ఉదరము, వైశ్యులు, పాదములు, శూద్రులునై తేజరిల్లుదురో వర్ణ స్వరూపుడగు నా మహా విష్ణువునకు నమస్కారము చేసెదను.

తే. గీ. వదనబాహూరుపదము లెవ్వఁడు విప్ర
రాజునై శ్యశూద్రులకు సంప్రభవదేశ
ములుగ వెలుఁగొందు నమృహమూర్తి విభవ
దీపు వర్ణాత్మకునిఁ బ్రణుతింతు విష్ణు. 16

31. లోకము.

శ్లో. యస్యాగ్ని రాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభి శ్చరణౌ క్షితిః
సూర్యశ్చక్షు ర్దిశః శ్రోత్రం తస్మై లోకాత్మనేనమః. 71

టీక. యస్య = ఎవనికి, అగ్నిః = అగ్ని, ఆస్యం = ముఖమో
ద్యౌః = స్వర్గము, మూర్ధా = శిరస్సు, ఖం = ఆకాశము,
నాభి=బొడ్డు, క్షితిః=భూమి, చరణౌ=పాదములు, సూర్యః =
సూర్యుడు, చక్షుః = చక్షువులు, దిశః=దిక్కులు, శ్రోత్రం=
చెవులుగనున్నవో, లోకాత్మనే=లోక స్వరూపుడగు, తస్మై=
ఆ నారాయణునికి, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ మహానీయునికి అగ్ని ముఖము, స్వర్గము శీరస్సు. ఆకాశము నాభి, భూమి పాదములు, సూర్యుడు చతువులు, దిక్కులు చెవులునై యున్నవో లోకస్వరూపుడగు నా నారాయణునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

తే. గీ. చరణనాభీశీర్షంబులు ధరయు నంత
రిక్షమును దివమును జగచ్ఛతు రగ్ని
దిశలు దృఙ్ముఖశ్రోత్రముల్ దీప్తు లెమ్మ
హాతునకు నట్టి హరిని లోకాత్ముఁ డలఁతు. 17

32. విశ్వము.

శ్లో. పరః కాలాత్పరో యజ్ఞా త్పరాత్పరతర శ్చ యః
అనాదిరాది విశ్వస్య తస్మై విశ్వాత్మ సేనమః. 72

టీక. యః = ఎవఁడు, కాలాత్ = కాలముకంటె, పరః = పరుఁడో, (ఇతరుఁడో, భిన్నుఁడో) యజ్ఞాత్ = యజ్ఞముకంటె, పరః = పరుఁడో, పరాత్ = హిరణ్యగర్భునికంటె, పరతరః = మిక్కిలి పరుఁడో, మాయావి యైనను స్వయముగా శుద్ధుఁడో, అనాది = ఆదియనఁగా మొదలు, ఆది లేనివాఁడు అనాదియో, విశ్వస్య = సర్వజగమునకు, అదిః = మొదలైనవాఁడో, విశ్వాత్మనే = విశ్వస్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ యచ్యుతునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవడు భూతధవిష్యాది కాలములకంటె భిన్నుడై
యజ్ఞాది కర్మలకంటె (ఇష్టాపూర్తములగు ధర్మములగు నిత్య
నైమిత్తికాదులు జ్యోతిష్టోమాదులు) బరుడై హిరణ్య
గర్భానికంటె (ప్రపంచ సూక్ష్మరూపుడు) మిక్కిలి పరుడై
మాయావియై స్వయంశుద్ధుడై అనాదియయ్యు విశ్వమున
కాదియై విశ్వమయుడై వెలుగుచున్నాఁడో ఆ యచ్యుతు
నకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

33. గోప్త.

శ్లో. విషయేవ ర్తమానానాం యంవై వైశేషికైర్గుణైః

ప్రాహు ర్విషయగోప్తారం తస్మై గోప్తాత్మనేనమః. 73

టీక. యంవై = ఎవనినై తే, విషయే = శ్రోత్రాదులగు నింద్రి
యములకు గోచరములగు, శబ్దాది విషయములందు, వర్త
మానానాం = ప్రవర్తించు వారలకు, వై శేషికైః = విశేషము
లైన, గుణైః = రాగము, ద్వేషము అను గుణములచేత
విషయగోప్తారం = శబ్దాది విషయములను రక్షించువానిగా,
ప్రాహుః = చెప్పుదురో, గోప్తాత్మనే = రక్షకుని రూపమున
నుండు, తస్మై = ఆ శ్రీపతికి, నమః = నమస్కారము.

తా. సర్వసుఖములకు ఆస్పదములైన శబ్దస్పర్శరూప
రసగంధములను విషయములందు శ్రేష్ఠములగు విశ్వవిద్య
ప్రమాణములను నింద్రియముల బ్రవర్తింపఁ జేసినదియెందున

రాగ ద్వేషములను గుణములచే వారి విషయసుఖములను బాలించుచునుండు (రాగముచే నిష్టమును బరిగ్రహించుట ద్వేషముచే అనిష్టమును బరిహరించుట ద్వారా) గోప్తయైన (రక్షించువాఁడై) రూపుతోనుండు నా శ్రీపతికి నమస్కారము చేయుచున్నాను.

34. ప్రాణము.

శ్లో. అన్నపానేందనమయో రసప్రాణ వివర్ధనః

యోధారయతి భూతాని తస్మై ప్రాణాత్మ సేవమః.

74

టీక. యః = ఏ పరమేశ్వరుడు, అన్న + పాన + ఇందనమయః = అన్నము, పానీయము, దీప్తి, (అన్నపానీయముల రెండింటిని జీర్ణింపఁజేయు జతరాగ్ని) స్వరూపుఁడై, రసప్రాణ వివర్ధనః = తుష్టిని, పుష్టిని వర్ధిల్లఁ జేయుచున్నవాఁడై, లేక సప్తధాతువులను పంచప్రాణములను పెంచుచున్నవాఁడై, భూతాని = ప్రాణిసమూహమును, ధారయతి = జీవింపఁ జేయుచున్నాఁడో, ప్రాణాత్మ సేవ = ప్రాణస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ మాధవునకు, సమః = నమస్కారము,

తా. ఎవఁడు ప్రీత్యాదులయన్న స్వరూపుఁడై జలాది పానీయముల నొసంగుచు వానిని జీర్ణింపఁజేయు దీప్తియై జతరాగ్ని రూపమున వర్తించుచు సప్తధాతువులగు చర్మము, రక్తము, మాంసము, నరములు, శల్యములు, మూలికలు

వీర్యము అనువానిని ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము సమానము అను పంచప్రాణములను వర్ధిల్లఁ బెంచుచు, తుష్టిని (తృప్తి) పుష్టిని, బలమును, గలిగించుచు సర్వభూతములను దేహాధారులుగ నుండి జీవయాత్రఁజేయ భరించుచున్నాఁడో, (ఆదేవునిపలననే సర్వభూతములు దేహాధారులై ప్రవర్తించుచున్నవనుట) అట్టి పంచప్రాణ స్వరూపుఁడగు నారాయణునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

318. పాకము - జఠరాగ్ని.

శ్లో. ప్రాణానాంధారణార్థాయ యోగైస్సం భుంక్తే చతుర్విధమ్
అంతర్భూతః పచత్కర్మి స్తస్మై పాకాత్మనేనమః. 75

టీక. యః=ఏ దేవుఁడు, ప్రాణానాం=ఇంద్రియములు, పంచ ప్రాణములు మనోబుద్ధులులోనగు ప్రాణములయొక్క, ధారణార్థాయ = ధరించుటకొఱకు, (దేహమునందు నిల్పుకొనుటకు) చతుర్విధమ్=భక్ష, భోజ్య, లేహ్య, చోష్యములను నాలుగు విధములైన, అన్నం=అన్నమును, భుంక్తే = భుజించుచున్నాఁడో, అంతర్భూతః = దేహములో పల నుండుచు, అగ్నిః = వైశ్వానరుఁడను పేరుగల జఠరాగ్నియై, పచతి = ఆ భుజించిన యాహారాదికమును జీర్ణింపఁజేయుచున్నాఁడో పాకాత్మనే = అన్నమును బచనముసేయునట్టి పాకస్వరూపుఁడు, వైశ్వానరుఁడను జఠరాగ్ని స్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ పురుషోత్తమునికి, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ దేవుడు, జ్ఞానేంద్రియపంచకము, కర్మేంద్రియ పంచకము ప్రాణపంచకము. అంతఃకరణచతుష్టయము అను ప్రాణముల దేహమునందు ధరించుటకొఱకు భక్ష్య, భోజ్య, చోష్య, లేహ్యములను చతుర్విధమునైన అన్నమును భుజించుచున్నాఁడో దేహములోపల వైశ్వానరుడను పేరి జఠరాగ్నిరూపుడై ఆ భుజించిన అన్నాదికమును జీర్ణింపఁ జేయుచున్నాఁడో పాకస్వరూపుడగు (వైశ్వానరుడగు) ఆ పురుషోత్తమునికి నమస్కారము చేయుచున్నాను.

36. దృప్తుడు - నరసింహస్వామి.

శ్లో. పింగేక్షణసటం యస్య రూపం దంష్ట్రానఖాయుధమ్

దానవేంద్రాంతకరణం తస్మై దృప్తాత్మనేనమః.

76

టీక. యస్య = ఏ జగదీశునియొక్క, రూపం = స్వరూపము, పింగేక్షణసటం = పసుపురంగుకన్నులు, జడలుగలదో, దంష్ట్రానఖ + ఆయుధం = కొరలు, గోళ్లు ఆయుధములుగ గలదో, దానవ + ఇంద్ర + అంత + కరణం = దానవులకుఁ బ్రభువైన హిరణ్యకశిపుని నాశముచేసినదో, దృప్తాత్మనే = గర్వించిన స్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ నరసింహస్వామికి, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ జగదీశ్వరు స్వరూపము పసుపురంగుకన్నులు జడలు గలదై దంష్ట్రాలు (కొరలు) నఖములు. ఆయుధము

లుగఁ గల్గెదై దానవప్రభుని నాశముచేసిననో అట్టి ఉద్ధత స్వ
రూపుఁడగు నరసింహస్వామికి నమస్తారము చేయుచున్నాను.

37. సూక్ష్మము - బ్రహ్మము.

శ్లో. యం నదేవా నగంధర్వా నదైత్యా నచదానవాః

తత్త్వతోహి విజానంతి తస్మై సూక్ష్మాత్మనేనమః.

77

టీక. యం = ఏ దేవుని, తత్త్వతః + హి = వాస్తవముగ,
దేవాః = దేవతలు, నవిజానంతి = గుర్తెఱుంగరో, గంధర్వాః +
నవిజానంతి = గంధర్వులు గుర్తెఱుంగరో, దైత్యాః + న + విజా
నంతి = దైత్యులు గుర్తెఱుంగరో, దానవాః + చ + న +
విజానంతి = దానవులును గుర్తెఱుంగరో, సూక్ష్మాత్మనే = ఇంద్రి
యముల కగోచరుడై సూక్ష్మస్వరూపుడైన, తస్మై = ఆ
పరబ్రహ్మమునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ దేవుని దేవతలుగాని గంధర్వులుగాని దైత్యులు
గాని దానవులుగాని నిక్కముగఁ జక్కగ నెఱుంగఁజాలరో,
అట్టి సూక్ష్మస్వరూపుఁడగు పరబ్రహ్మమునకు నమస్కారము
చేయుచున్నాను.

38. వీర్యాత్మఁడు - శేషుఁడు.

శ్లో. రసాతలగత శ్రీమా ననంతో భగవాన్విభుః

జగద్ధారయతే కృత్స్నం తస్మై వీర్యాత్మనేనమః.

78

టీక. రసాతలగతః = ఎవఁడు సాతాళ లోకమునందుండి
శ్రీమాన్ = శ్రీమంతుఁడు, అనంతః = అనంతుఁడను పేరుగల,

భగవాన్ = భగవంతుడై, విభుః = నిగ్రహానుగ్రహ సమ
 ధుడై, కృతస్నిం = సమస్తమైన, జగత్ = జగమును (భూ
 మండలమును), ధారయతే = ధరించుచున్నాఁడో, వీర్యాత్మనే =
 బలస్వరూపుడగు, తస్మై = శేషమూర్తియైన ఆ హరికి,
 నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవఁడు రసాతలము (దీనికే పాతాళము, నాగ
 లోకము, అని పేరులు) నందున్నవాడై, శ్రీయుతుడై,
 అనంతరుడను పేర వెలసి పద్మజైశ్వర్య సంపన్నుడగుట భగ
 వచ్చబద్ధవాచ్యుడై విభుడై ఈ సర్వజగత్తును (భూమండల
 మంతయు) ధరించుచున్నాఁడో అట్టి వీర్యాత్ముఁడు, బలసంప
 న్నుఁడు మహాబలాధ్యుడగు నాగరాజు ఆదిశేషుడైన విష్ణు
 నకు నమస్కారము.

క. ముని దివిజాదికలోకము

లనంతరుడన జగతికెల్ల నాధారంబై

పెనుపొందెడు శేషాత్ముని

వినుతింతు విష్ణుభక్తి విభవవిధాయిన్.

18

కి9. మోహము.

శ్లో. యోమోహయతి భూతాని స్నేహపాశానుబంధనైః

సర్గస్య రక్షణార్థాయ తస్మై మోహాత్మనేనమః.

78

టీక, యః = ఏ దేవుఁడు, భూతాని = జీవకోట్లను, స్నేహ
 పాశ + అనుబంధనైః = స్నేహము లేక ప్రేమయను పాశముల

యొక్క కట్టుటలచేత, మోహయతి = మోహింపఁజేయు చున్నాఁడో, సర్గస్య=సృష్టియొక్క, రక్షణార్థాయ=రక్షణము కొఱకు, మోహాత్మనే = మోహింపఁజేయు స్వరూపియగు, తస్మై = ఆ విష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవ్వఁడీ సర్వభూతములను ఇంద్రియజ్ఞాన సంపన్నములను ప్రేమ, అభిమానము, బంధవ్యము, అను బంధనములుచేగట్టివేసి సృష్టి రక్షింప మోహపెట్టుచున్నాఁడో (ఆ స్నేహాదులు లేనిచో సృష్టిజరుగదు.) అట్టి మోహస్వరూపుఁడగు విష్ణువునకు నమస్కారము. అహంకార, మమకారములను (నేను, నాది) అవిద్యాబీజములను నెలకొల్పి సంసారవృక్షమును బెంపొందించుచు తత్త్వమును మఱుగుపఱచువాఁడు, మోహస్వరూపుఁడు.

విశేషము : జగమునందు ఇదివఱకు నొకరినొకరుగురైఱుం గనిసమస్త వ్యక్తులు, మనుష్యులుగాని, జంతువులుగాని, పక్షులుగాని భార్యాభర్తలై ప్రవర్తించుట చూచుచున్నాము. పరస్పరము వారికిఁగల యత్యంతప్రేమ, వారికిఁ గలిగిన సంతానమునెడ వీడనివాత్సల్యము. వారికింతకు ముందు లేకుండి తర్వాతఁ గలిగిన ధనకనకవస్తువాహనాదులం దత్యంత మమకారము గలుగుచున్నది. తల్లితనకన్న బిడ్డయెడ నెంతయో ప్రేమఁజూపి యా బిడ్డకే యాపదరానీక కంటినిఱెప్పవలెఁ గాపాడుచుండుట లోకవిదితము. ఇదియ స్నేహపాశబంధము

మఱి చనిపోవునప్పు యొకరినొకరు నదలిపోవుట నిక్కముకదా, దాని నెఱింగియు సభిమానము వదలుకొనలేదు. అదియే మోహము. తానుగాని దేహేంద్రియాదులు తాననుకొనుట, తనవిగాని పుత్రకళత్రాదులు తనవియనుకొనుటయే అజ్ఞానము, దీనిని అవిద్యయందురు ఇదియ మోహస్వరూపము. దీనిగలిగించువాడు భగవంతుడే. దీని తత్త్వమెఱింగి దీని వలని ప్రయోజనము శూన్యమని తెలిసి యట్టిస్నేహములఁ ద్రెంచుకొని యేటికి నెదురీదినట్లు విషయోచ్ఛలనుండి నిముఖులైనవారే బ్రహ్మమునుగాంతురని భావము.

40. మత్స్యవతారము.

శ్లో. భూతలతలమధ్యస్థో హత్వాతు మధుకైటభౌ

ఉద్భృతా యేన వై వేదా స్తస్మై మత్స్యైత్మనేనమః. 80

టీక. భూతల + అతల + మధ్యస్థః = భూలోకమునకు అతల మను అధోలోకమునకు నడుమనున్నవాడై, (సముద్రము నందు) (ఎవడు.) మధుకైటభౌ = మధుకైటభులను అసురులను, హత్వా = చంపి, (చంపెనో) యేనవై = ఏ దేవునిచేతనై తే, వేదాః = వేదములు, ఉద్భృతాః = ఉద్భరించఁబడినవో, మత్స్యైత్మనే = మత్స్యస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు నమః = నమస్కారము.

తా. భూలోకము, అతలలోకమునకు నడుమనిల్చి అనఁగా (సముద్రగర్భముననుండి) మధుకైటభులను రక్క-

సులఁద్రుంచి వేదములనుద్ధరించి మత్స్యస్వరూపుఁడైన మహా విష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

క. మీనయితా నతలగతం

బైన నిగమచయము దెచ్చి యజునకు నొసఁగం

గా నేర్చిన సుమనస్స

మృదిత విగ్రహు భజింతు మత్స్యత్మహరిః. 19

వేదములు రెండుమాఱులుద్ధరింపఁ బడినట్లు దెలియవచ్చెను. మధుకైటభులను రాక్షసులు వేదములను దొంగిలికొని రసా తలమున అశ్వతరిరూపమున (ఒక జాతిగుఱ్ఱము) దాచిరి. అప్పుడు విష్ణువు హయగ్రీవావతారమెత్తి ఆ యసురులను సంహరించి వేదముల నుద్ధరించెను.

ఇట్లు రామాయణము - కిష్కింధాకాండమునఁగలదు.

వాలిచెప్పినది :

శ్లో. న్యస్తాం సాగరతోయేవా పాతాళేవాపి మైథిలీం
ఆనయేయం తవాదేశా ఛ్వేతామశ్వతరీమివం.

శ్వేతామశ్వతరీ మివ మధుకైటబాభ్యాం పాతాళే
నిరుద్ధాం శ్వేతాశ్వతరీరూపాం శ్రుతిం హయగ్రీవోయథా
అని వ్యాఖ్య

మత్స్యరూపియగు విష్ణువు మధుకైటభులఁ జంపినట్లు
కానరాదు. విష్ణువే వారిని సంహరించెను.

శ్రీమద్భాగవతము అష్టమస్తంధము - మత్స్యనతార
కథయందు హయగ్రీవుడనురాక్షసుడు (సోమకాసురుడు)
బ్రహ్మ, నిద్రావస్థయందున్న తతీ వేదములహరించి పాతాళ
మున నుంచెననియు వాని మత్స్యరూపియగు విష్ణువు. హయ
గ్రీవుడను రక్కసుని సంహరించి వేదములఁదెచ్చి యజున
కొసఁగినట్లు గలదు.

శ్లో. కాలేన గతనిద్రస్య ధాతుశ్చ శయిషోష్టలే
ముఖితో నిస్సృతాః వేదా హయగ్రీవోఽతికేఽహరత్
అతీత ప్రళయాపాయ ఉత్థితాయచ వేధసే
హత్వాఽసురం హయగ్రీవం వేదాః ప్రత్యాహరద్ధరిః.
దేవీభాగవతమునను మధుకైటభ సంహారకుడు హయ
గ్రీవుడైన విష్ణువే.

ఆ కథ నిటనను సంధించుకొనలెను.

41. కూర్మానతారము.

శ్లో. ససాగరావనాం బిభ్ర త్సప్తద్వీపాం వసుంధరాం
యోధారయతి పృష్ఠేన తస్మై కూర్మాత్మనేనమః.

81

టీక. యః=ఏ దేవుడు, ససాగరవనాం=సముద్రములతోను
అరణ్యములతోను గూడినదియు, బిభ్రత్ + సప్తద్వీపాం =
భరించుచున్న యేడుదీవులు గలదైన, వసుంధరాం=భూమిని,
పృష్ఠేన =వీపుచేత, యోధరియతి=ధరించుచున్నాఁడో, కూర్మా

తృనే = కూర్మస్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ నారాయణునకు
నమః = నమస్కారము.

తా. సముద్రములతోడను, అరణ్యములతోడను గూడి
ఏడుదీవులను భరించుచున్న భూదేవిని ఎవడు తనవీపుమీద
భరించెనో కూర్మస్వరూపుడగు ఆ శ్రీ మహావిష్ణునకు నమ
స్కారము.

క. అమృత మథనమున మంథన
గము లీలోద్ధరణ కేలిఁగైకొని సుర సం
ఘమునకుఁ బ్రియమొనరించిన
యమేయుఁ గూర్మాత్మనంబుజాతుని గొలుతున్. 20

42. వరహావతారము.

శ్లో. ఏకార్ణవే హి మగ్నాంతాం వారాహంరూప మాస్థితః
ఉద్ధధార మహీం యోఽసౌ తస్మైక్రోడాత్మనేనమః. 83

టీక. యః = ఏ దేవుడు, ఏకార్ణవే = జగమంతయు నొక్క
టిగ జలార్ణవమైయుండగా నందు, మగ్నాం = మునిగిపోయిన
తాం + వసుంధరాం + హి = ఆ భూమిపై తే, వారాహం =
వరాహసంబంధ (సూకర) మైన, రూపం = రూపమును,
ఆస్థితః = గ్రహించియుండువాడై, ఉద్ధధార = ఉద్ధరించెనో,
క్రోడాత్మనే = వరాహస్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ శ్రీ మహా
విష్ణునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. జగమంతయు జలార్ణవమైయుండఁగా హిరణ్య
క్షుఁడను అసురుఁడీ భూమిని గైకొనిపోయి జలాంతర్భాగమునఁ
దాచియుంచెను. అప్పుడు హరి వరాహరూపమును దాల్చి
యా రక్కసుని జెండాడి జలములమునింగి యున్న భూమిని
పైకెత్తినిల్పెను. అట్టి వరాహరూపియగు విష్ణువునకు నమస్కా
రము చేయుచున్నాను.

క. వారాహరూపమునఁ బెం

పారిన తనదంష్ట్రినొకట నవని సగిరి కాం

తారంబుగ నెత్తిన యా

శౌరిం గ్రోడాత్ముఁ దలఁతు సమ్యగభక్తిన్.

21

43. నృసింహవతారము.

శ్లో. నారసింహంవపుః కృత్వా యస్త్రైలోక్య భయంకరమ్

హిరణ్యకశిపుం జఘ్నే తస్మై సింహాత్మనేనమః.

43

టీక. యః = ఏ వైకుంఠుఁడు, యస్త్రైలోక్యభయంకరం =
మూఁడు లోకములకు భయమును గలిగించునదైన, నార
సింహం = నరుఁడు సింహము అను రెండింటి సంబంధమైన,
వపుః = శరీరమును, కృత్వా = చేసి, (ఆరూపమును ధరించి
యనుట) హిరణ్యకశిపుం = ఆపేరి యసురుని, జఘ్నే = చం
పెనో, సింహాత్మనే = నరసింహ స్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ
శ్రీకృష్ణునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ దేవుడు పాదములు మొదలు నడుముదనుక మనుష్యరూపము నడుము మొదలు శిరస్సుదాక సింహరూపమును గలిగి ముల్లోకములకు భయముగల్గించుతనువు ధరించి హిరణ్యకశిపుడను రక్కసుని జీల్పివైచి లోకములకు తేమ మావహిల్ల జేసెనో అట్టి నరసింహస్వరూపుడైన బ్రహ్మమునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

ఆ. వె. నారసింహవపు రుదారభావము నొంది

ఘను హిరణ్యకశిపు ఖరనఖముల

వ్రచ్చి దీప్తమూర్తి వఱలు నృసింహాత్ము

నాత్మభవుని భక్తి నాశ్రయింతు.

22

44. వామనావతారము.

శ్లో. వామనం రూప మాస్థాయ బలిం సంయమ్య మాయయా

ఇమేక్రాంతా స్త్రయోలోకా స్తస్మై క్రాంతాత్మనేనమః. 84

టీక. యః = ఎవడు, వామనం + రూపం = పొట్టిదైన నూపును, ఆస్థాయ = గ్రహించినిల్చి, మాయయా = వంచనముచేత, బలిం = బలియను అసుర ప్రభువును, సంయమ్య = కట్టి, ఇమే = ఈ, త్రయః + లోకాః = మూడు లోకములు, క్రాంతాః = (ఎవనిచే,) ఆక్రమించబడినవో, క్రాంతాత్మనే = విక్రమస్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ విష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవఁడు పొట్టివడుగు రూపమునుబొంది మాయచే బలిచక్రవర్తినిబంధించి యీ మూఁడులోకములు మూఁడడుగులతో నాక్రమించి విక్రమించినట్టి త్రివిక్రమస్వరూపియగు విష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

క. వామనరూపంబున ను

ద్వామబలుక్ బలినడంచి తైలోక్యాతి

క్రామతః బేర్చిన యద్భుత

ధాముం గ్రాంతాత్మః దలతు దామోదరునిక్, 23

45. పరశురామావతారము.

శ్లో. జమదగ్నిసుతో భూత్వా రామః పరశుధ్వగ్నిభుః.

సహస్రార్జునహంతైవ తస్మై ఉగ్రాత్మ సేనమః.

85

టీక. జమదగ్నిసుతః = ఎవఁడు జమదగ్నియను మహర్షి కుమారుడై, భూత్వా = ఉండి, రామః = రాముఁడను పేరు గలవాడై, పరశుధ్వగ్ = గండ్రగొడ్డలి ధరించినవాడై, విభుః = సమర్థుడై, సహస్ర + అర్జున + హంతావవ = వేయి హస్తములుగల కార్తవీర్యార్జునికి హంతకుడైనవాఁడో, ఉగ్రాత్మనే = దారుణమైన, స్వరూపముగల, తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము,

తా. ఎవఁడు జమదగ్నియను మహర్షికి సుతుడై పుట్టి రాముఁడను పేరుగలిగి గండ్రగొడ్డలిచేపట్టి వేయిచేతులుగల

కార్తవీర్యార్జుని సంహర్తయైనాడో ఉగ్రస్వరూపుడగు
భార్గవరామునకు మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయు
చున్నాను.

ఆ. వె. పరశురాముడనంగ భవ్యుండు జమదగ్ని
కుద్యవించి యిరువదొక్కమాలు
మనుజపతుల నెల్లఁ దునిమిన గ్రోధాత్ము
నధికభక్తి శార్ఙ్గ నాశ్రయింతు.

24

46. శ్రీరామావతారము.

శ్లో. రామోదాశరథిర్భూత్వా పౌలస్త్యకుల నందనమ్
జఘాన రావణం సంఖ్యే తస్మై శ్మత్రాత్మనేనమః.

86

టీక. యః = ఎవఁడు, దాశరథి = దశరథుని కుమారుడై,
రామః + భూత్వా = శ్రీరాముడను పేరుగలిగినవాడై, సంఖ్యే =
యుద్ధమునందు, పౌలస్త్య + కుల + నందనమ్ = పులస్త్యుడను
ప్రజాపతి వంశములో జన్మించిన సుతుడైన, రావణం = రావ
ణుడను రాక్షసనాథుని, జఘాన = చంపెనో, శ్మత్రాత్మనే =
శ్మత్రియులలో మిన్నయైన రూపుగల, తస్మై = ఆ మహావిష్ణు
వునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ దేవుఁడు దశరథుడను రాజకొమారుడై
రాముడన వర్ధిల్లి పులస్త్యబ్రహ్మసంతతి జనించి లోకకంటకు

డైన రావణుని సంగరరంగమున సంహరించెనో, లోక
క్షేమము గలిగించెనో, క్షత్రియకులమణియైన శ్రీరామునకు ఆ
మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

క. క్షత్రాత్ముఁ గొలుతు దశరథ
పుత్రుఁ శ్రీరాముఁడనఁగఁ బొలిచినదేవుఁ
శత్రుభయదు రావణ నొక
మాత్రం దునుమాడినట్టి మధుసూదనునిఁ, 25

క. హలముసలధరునిఁ గడుణా
నిలయహృదయు రాము రౌహిణీయు సితాంగుఁ
జలదనిభాంబరు నీశుం
దలఁతును గోవిందు శౌర్యధను భోగాత్ముఁ, 26

47. శ్రీకృష్ణావతారము.

శ్లో. వసుదేవసుత శ్రీమౌ వాసుదేవో జగత్పతిః
జహర వసుధాభారం తస్మై కృష్ణార్తమేనమః. 87

టీక. ఏ దేవుఁడు వసుదేవసుతః = వసుదేవుఁడను ప్రభునకు
సుతుఁడై, శ్రీమాఁ = శ్రీమంతుఁడై, వాసుదేవః = వాసు
దేవుఁడను పేరుగలవాఁడై, జగత్ + పతిః = లోకములకుఁ
బ్రభుఁడై, వసుధాభారం = భూభారమును, జహర = హరిం
చెను, కృష్ణార్తమే = శ్రీకృష్ణ స్వరూపముతో నున్న, తస్మై =
ఆ మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ దేవుఁడు వసుదేవుఁడను భూజాని తనూజుఁడై శ్రీమంతుఁడై వాసుదేవుఁడను నామధేయము గలవాఁడై జగత్ప్రభుఁడై, ప్రసిద్ధికెక్కఁ గన్పించి ఈ భూభారమంతటినిఁ దొలంగించెనో, అట్టి శ్రీకృష్ణునకు సాక్షాన్నారాయణమూర్తికిఁ బరబ్రహ్మమునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

మ. యదువంశంబున వాసుదేవుఁడనఁ గ్రీడార్థంబు జన్మించి దుర్మదదైత్యవళిఁ గూల్చి పాథునకు సారథ్యంబు త్రైలోక్యసమ్మదమారంగ నొనర్చి దేవముని సహృదోద్ధతి భూభరంబు దొలంగించిన చక్రినంబుదహనాభం గొల్తుఁగృష్ణాత్మకుఁ

48. బుద్ధావతారము.

శ్లో. బుద్ధరూపం సమాస్థాయ సర్వరూప పరాయణః

మోహయక్ సర్వభూతాని తస్మై మోహాత్మనేనమః. 88

టీక. బుద్ధరూపం = (ఎవఁడు) జ్ఞానమునుబొందిన బుద్ధుని రూపమును, సమాస్థాయ = గ్రహించినిల్చి, సర్వరూప పరాయణః = సర్వభూతములయందు దయాళువై, సర్వభూతాని = అన్నిభూతములను, మోహయక్ = మోహింపఁ జేయుచుండునో, మోహాత్మనే = మోహస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ ముకుందునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవ్వఁడు బుద్ధరూపమునుగ్రహించి సర్వభూతములయందును మిగులదయాళుఁడై భూతములన్నింటిని మో

హింసఁజేయుచు మోహస్వరూపుఁడైన యా : ప్శ్చవునకు నమః
స్కారము చేయుచున్నాను.

49. కల్కవతారము.

శ్లో. హనివ్యతికలే రంతే మ్లేచ్ఛాం హురగవాహనః

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ తస్మై కల్కాత్యనేనమః. 89

టీక. (ఎవఁడు) కలేః = కలియుగముయొక్క, అంశే =
చివరిదశయందు, తురగవాహనః = అశ్వముచు వాహనముగా
గలవాఁడై, ధర్మసంస్థాపనార్థాయ = ధర్మముయొక్క స్థాపి
చుటకొఱకు, మ్లేచ్ఛాం = మ్లేచ్ఛులను, హనివ్యతి = చంపఁ
బోవునో, కల్కాత్యనే = కల్కిస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ
దామోదరునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవఁడు కలియుగాంతమునందు గుఱ్ఱమును వాహ
నముగాఁ జేసికొన్నవాఁడై (ఖడ్గధారియై) ధర్మమును జక్కగఁ
బ్రతిష్ఠించుటకొఱకు మిగుల దుష్టులైన మ్లేచ్ఛుల నందఱిని
సంహరింపఁగలఁడో కల్కిస్వరూపుఁడగు నా శ్రీమహావిష్ణువు
నకు నమస్కారము.

క. కలికాల చలిత ధర్మము

నిలుపంగలయట్టి విష్ణునిం గత్కాత్యం

దలఁతుఁ దురగవాహను మ్లే

చ్ఛుల నెల్లంగీటడంచు శుభచారితుఁ.

50. జ్ఞానాత్మ.

శ్లో. ఆత్మజ్ఞానమిదం జ్ఞాత్వా జ్ఞాత్వా పంచస్వవశితమ్
యంజ్ఞానేనాభిగచ్ఛంతి తస్మై జ్ఞానాత్మనేనమః.

90

టీక. పంచసు = జ్ఞానేంద్రియము లైదింటియందు, అవ
స్థితం = ఉన్నట్టి, జ్ఞానం = జ్ఞానమును, (వినుట, స్పృశించుట,
చూచుట మూర్క్కనుట చవిచూచుట అను జ్ఞానమును)
జ్ఞాత్వా = ఈ తెలిసికొనుటకు మూలకారణమేదియని యెఱుంగు
టయే, ఇదం = ఇది, ఆత్మజ్ఞానం = పరమాత్మకు సంబంధించిన
జ్ఞానము, యం = ఏ బ్రహ్మమును, జ్ఞానేన = పైని పేర్కొ
న్నట్టి జ్ఞానముచేత, అభిగచ్ఛంతి = పొందుదురో, జ్ఞానా
త్మనే = జ్ఞానస్వరూపుడగు, తస్మై = ఆ బ్రహ్మమునకు (విష్ణు
వునకు) నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ బోధ మనస్సునావరించి యామనస్సు నింద్రి
యముల వెలయించి యా యింద్రియములద్వారా శబ్దాది విష
యముల నైదింటిని జక్కఁగఁ దెలిసికొనుచున్నదో ఆ బోధ
రూపమునకు (ఆ జ్ఞానమునకనుట) మూలకారణ మెఱుంగుట
యనునదియే ఆత్మజ్ఞానము అట్టి ఆత్మజ్ఞానముచే జ్ఞానం లే పర
బ్రహ్మమును బొందుచున్నారో జ్ఞానస్వరూపుడగు (ఎఱుక,
తెలివియే రూపుగఁగలవాడగు) పరబ్రహ్మమైన విష్ణువునకు
నమస్కారము.

శ్లో. పరాగర్థప్రమేయేషు యాఫలత్వేన సమ్మితా
సంవిత్తైస్సహ మేయార్థో వేదాంతోక్తి ప్రమాణతః.

పరాగర్థములైన జ్ఞానేంద్రియములచేఁ బ్రపంచమున నెఱుంగఁదగిన శబ్దాదులందు ఏది ఫలముగా సమ్మతమో ఏ జ్ఞానముచే వీని నెఱుంగుచున్నామో. ఆ సంవిత్వే ఆ జ్ఞానమే వేదాంతవాక్యముల ప్రమాణముచేఁ దెలిసికోదగినది అని ఉదాహరింపఁబడినది.

51. దివ్యాత్మ.

శ్లో. అప్రమేయశరీరాయ సర్వతోబుద్ధిచక్షుషే
అనంతపరిమేయాయ తస్మైదివ్యాత్మ నేనమః.

91

టీక. అప్రమేయ + శరీరాయ = ఇంద్రియములకు గోచరముగాని స్వరూపముగలవాఁడును, సర్వతః = అంతటను, బుద్ధిచక్షుషే = బుద్ధియు నేత్రములుగలవాఁడును, అనంత + పరిమేయాయ = అంతములేని జ్ఞానులు తెలిసికోదగిన విషయములు, సత్యజ్ఞానానందాదికము, మహిమలు గలవాఁడునగు దివ్యాత్మనే = ఉత్తమోత్తమ స్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. పరిమాణమున కందనిదియు ఇంద్రియములకు గోచరము కానిదియునగు స్వరూపముగలవాఁడును అంతట బుద్ధినేత్రములు (సర్వేంద్రియముల ధర్మములు) గలవాఁడును,

లొక్కింపశకృముగాని నాశముగాని కల్యాణగుణములు గల వాఁడును, ఉత్తమోత్తమ మూర్తియగు నా మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

52. బ్రహ్మ.

శ్లో. జటినే దండినే నిత్యం అంబోదరశరీరణే

కమండలు నిషంగాయ తస్మై బ్రహ్మత్మనేనమః.

92

టీక. జటినే = జడలుగ వాఁడును, దండినే = దండము గల వాఁడు, లంబ + ఉదర + శరీరణే = వ్రేలాడు బొజ్జతోడి శరీరము గలవాఁడును, కమండలు నిషంగాయ = చేతనున్న జలకమండలువే అమ్ములపొదిగాఁ గలవాఁడును, బ్రహ్మత్మనే = బ్రహ్మస్వరూపుఁడగు, తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. జడలుదాల్చి దండముఁ జేపట్టి బొజ్జవ్రేలుచుండు శరీరముతోనొప్పి కమండలువే అమ్ములపొదిగాఁ గలవాఁడై (అనఁగా కమండలువునందలి జలములే బాణములుకాగా వానిచే నసురులను నాశముచేయువాఁడని భావము) బ్రహ్మదేవుని రూపముననుండు నా మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

కమండులు జలములభిమంత్రించి చల్లినంతటనే అవి బాణములై యసురులఁ జెండాడునని భావము.

53. దుద్రుఁడు.

శ్లో. శూలి నే త్రిదశేశాయ త్ర్యంబకాయ మహాత్మానే

భస్మదిగ్ధోర్ధ్వలింగాయ తస్మై రుద్రాత్మనేనమః.

93

టీక. ఎవ్వఁడు, శూలి నే = త్రిశూలముగలిగి, త్రిదశ + ఈశాయ = దేవతలకు నియామకుఁడై, త్రి + అంబకాయ = మూఁడుకన్నులుగలిగి, మహాత్మానే = మహాత్ముఁడై, భస్మ + దిగ్ధ + ఊర్ధ్వలింగాయ = విభూతిపూతగలదైన పైకివ్యాపించిన లింగస్వరూపుఁడై, రుద్రాయ = రుద్రస్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవఁడు త్రిశూలమును ధరించి దేవతలకుఁబ్రభునై మూఁడునేత్రములుగల మహాత్ముఁడై భస్మమంతట నలండి యుండి ధవళ కాంతుల వెదజల్లు నూర్ధ్వలింగ స్వరూపుఁడై వెలయుచున్నాఁడో రుద్రస్వరూపుఁడగు (శివుఁడగు) పరబ్రహ్మమునకు నా విష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

54. ఉగ్రుఁడు.

శ్లో. చంద్రార్ధకృతశీర్షాయ వ్యాళయజ్ఞోపవీతినే

పినాకశూలహస్తాయ తస్మై ఉగ్రాత్మనేనమః.

64

టీక. చంద్రార్ధ + కృత + శీర్షాయ = అర్ధచంద్రునిచే నలంకృతమైన శిరముగలవాఁడును, వ్యాళ + యజ్ఞోపవీతినే = సర్పములు జందెములుగా గలవాఁడును, పినాక శూలహస్తాయ =

పినాకమను ధనుస్సు, త్రిశూలము అను రెండింటిని ధరించిన హస్తములు గలవాఁడును, ఉగ్రాత్మనే = ఉగ్రస్వరూపుఁడైన (భయంకరుఁడు) తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు నమస్కారము.

తా. ఎవ్వఁడు అర్ధచంద్రుని శిరోభూషణముగాఁ జేసి కొని మహాసర్పముల యజ్ఞోపవీతములుగ ధరించి పినాకమను ధనుస్సును, త్రిశూలమును హస్తములందుధరించి యుగ్రస్వరూపుఁడైనవాఁడో ఆ మహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

౧౪. శాంతాత్మ.

శ్లో. సర్వభూతాత్మభూతాయ భూతాదినిధనాయచ

అక్రోధద్రోహమోహాయ తస్మై శాంతాత్మనేనమః. 95

టీక. ఎవఁడు, సర్వభూత + ఆత్మభూతాయ = సర్వభూతములకు ఆత్మయైయున్నాఁడో, భూత + ఆది + నిధనాయచ = భూతములకు సర్గప్రళయములు గావించువాఁడో లేక భూతాది + నిధనాయచ = భూతములకు మొదలైన అహంకారము అనఁగా అది ప్రధానమైన సూక్ష్మశరీరము దాని నాశము చేయువాఁడో, అక్రోధద్రోహమోహాయ = క్రోధము, ద్రోహము, మోహములేనివాఁడో, శాంతాత్మనే = శాంతస్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవఁడు సర్వభూతముల కంతరాత్మయై ఆ భూతములను సృజింప లయింపఁజేయ కర్తయై ఆ భూతముల సూక్ష్మశరీరమును రూపుమాపుచున్నాఁడో అనఁగా తద్వారా మోక్ష మొసంగుచున్నాఁడో, ఎవనియందు క్రోధము, ద్రోహము, మోహము అను చెడుగుణములు లేవో, అట్టి శాంతస్వరూపుఁడైన మూఢపునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

56. సర్వాత్మ.

శ్లో. యస్మిన్ సర్వం యతస్సర్వం యస్సర్వం సర్వతశ్చయః

యశ్చ సర్వమయోనిత్యం తస్మై సర్వాత్మ నేనమః.

96

టీక. యస్మిన్ = ఏ దేవునియందు, సర్వం = సర్వ ప్రపంచము, (నిల్చియున్నదో) యతః = ఏ బ్రహ్మమువలన, సర్వం = అన్ని భూతములు పుట్టుచున్నవో, యః = ఎవఁడు, సర్వం = ఈ సర్వప్రపంచమైయున్నాఁడో, యః = ఎవఁడు, సర్వతః + చ = అంతటనిండియున్నాఁడో, యః + చ = ఎవఁడై తే, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, సర్వస్వరూపుఁడై యున్నాఁడో, సర్వాత్మనే = సర్వస్వరూపుఁడైన, తస్మై = ఆ మహావిష్ణువునకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఎవనియం దీజగమున్నదో. ఎవనివలన భూతరాశి అంతయు జనించుచున్నదో, ఎవఁడు సర్వప్రపంచ స్వరూపుఁడుగా నున్నాఁడో, ఎవ్వఁడు జగమంతట నిండియున్నాఁడో,

ఎవ్వఁడు సర్వముదానై యున్నాఁడో, అట్టి సర్వాత్మనకు విష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

క. సర్వమునందును దానుఁ
సర్వముఁదనయందు నుండుసంచారంబుల్
సర్వమునకుఁ దనవలనన
సర్వాత్మకు నట్టికృష్ణ సత్తముదలఁతుఁ. 29

57. విశ్వాత్మ.

శ్లో. విశ్వకర్మ న్నమస్తేఽస్తు విశ్వాత్మక్ విశ్వభావన
అపవర్గస్థ భూతానాం పంచానాం పరతః స్థితః. 97

టీక. విశ్వకర్మక్ = విశాలప్రపంచమును సృజించు ఓ దేవా, తే + నమః + అస్తు = నీకు నమస్కారము అగుఁగాక, విశ్వాత్మక్ = విశ్వస్వరూపుఁడా, విశ్వభావన = విశ్వముచే సంభావింపఁదగినవాఁడా, భూతానాం = పంచభూతములకు, పరతః = వేఱుగా, స్థితః = నిల్చియున్నట్టి, అపవర్గస్థ = మోక్షధామము నందుండువాఁడా.

తా. విశాలప్రపంచమును (చతుర్దశభువనాత్మకమును) సృజించు ఓ దేవా నీకు నమస్కారము. ఓ విశ్వరూపా నీకు జోహారు. ఓ విశ్వకారణా నీకుఁ బ్రణామము పంచభూతముల కావలనుండు మోక్షధామముననుండు హరీ నీకు వందనము చేయుచున్నాను.

58. సర్వమయఁడు.

శ్లో. సమస్తే త్రిషులోకేషు సమస్తే పరతస్త్రిషు
సమస్తే దిక్షుసర్వాసు త్వంహి సర్వమయోనిధిః. 98

టీక. త్రిషు + లోకేషు = మూఁడులోకములందు (నిండు
కొనియున్న), తే + త్రిషు + సమః = నీకు మూఁడు కాలము
లందు సమస్కారము, పరతః = మూఁడు లోకములకంటె వేఱై
యున్న, తే = నీకు, త్రిషు + సమః = మూఁడు కాలములందు
సమస్కారము, సర్వాసు + దిక్షు = అన్నిదిక్కులందున్న,
తే + త్రిషు + సమః = నీకుమూఁడు కాలములందు సమ
స్కారము, సర్వమయః = సర్వస్వరూపుడైన, నిధిః = సర్వ
భూతములకు లయస్థానమైనగనివి, త్వం హి = నీవేకదా.

తా. ముజ్జగములందు నిండుకొన్న దేవా! నీకు మూఁడు
కాలములందు సమస్కారము. ఆ లోకములకంటె బదుడవై
తేజరిల్లుప్రభూ! నీకు త్రికాలములందు సమస్కారము. సమస్త
దిశలందు వెలుంగు దేవా! నీకు సమస్కారము. సర్వము నీవేయై
సర్వభూతములకు లయస్థానమై మోక్షమునిచ్చు ఖనివై (గని)
న విష్ణూ! నీకు సమస్కారము చేయుచున్నాను.

59. సర్వకర్త.

శ్లో. సమస్తే భగవన్విష్ణో లోకానాం ప్రభవాప్యయ
త్వంహికర్తా హృషీకేశ సంహర్తాచాపరాజితః. 99

టీక. భగవత్ = ఓ భగవంతుడా, విష్ణో = ఓ విష్ణూ,
లోకానాం = లోకములకు, ప్రభవ + ఆప్యయ = ఉత్పత్తిస్థానమై

లయకారణమైనవాడా, తే + నమః = నీకు నమస్కారము, హృషీ కేశ=ఇంద్రియప్రసర్తకుడవైన ఓ ప్రభువా, త్వంహి= నీవే, కర్తా = సృష్టికర్తవు, అపరాజితః = పరాజయములేనట్టి, సంహర్తా = లోకముల సంహరించువాడవు నీవే.

తా. ఓ భగవానుడా, ఓ విష్ణూ లోకములయల్పత్తి లయములకుఁ గారణమైన దేవా నీకు నమస్కారము చేయుచున్నాను. ప్రాణుల యింద్రియములఁ బ్రవర్తింపఁజేయుట వలన హృషీ కేశుడవని పేరుపొందిననీవు ఎప్పుడు పరాజయమునుబొందని సృష్టికర్తవును, లయకర్తవునయి యున్నావు.

60. సగుణ నిర్గుణము.

శ్లో. సహిపశ్యామితే భావందివ్యం హిత్రిభుర్త్మసు

త్వాంతు పశ్యామి తత్త్వేన యత్తేరూపం సనాతనమ్. 100

టీక. త్రిభు + పర్త్మసు = మూడుకాలములందు లేక జాగ్రదాది అవస్థలు మూడుమార్గములు కర్మభక్తి జ్ఞానములు దేశకాల వస్తువులు, అనువానియందు, దివ్యం = అత్యుత్తమమై మార్పుపొందని, తే + భావం + హి = కేవలము సత్తా నూత్రమై (ఉనికి)యున్న నీస్వరూపమువై తే (నిర్గుణతత్త్వము) నపశ్యామిహి = చూడలేకున్నానుగదా, యత్ = ఏది, తే = నీయొక్క. సనాతనం + రూపం = అనాదియైన స్వరూపమును సగుణమైన శేషశాయియై శంఖచక్రపీఠాంబర శోభితమైన

రూపమై యున్నదో, త్వాంతు = ఆ రూపముగలనిన్నే, తత్త్వేన = సత్యమైన ఆత్మస్వరూపుగ, పశ్యామి = చూచుచున్నాను.

తా. భూతభవిష్యద్వర్తమానములను మూడు కాలములందును, దేశము, కాలము, వస్తువు. అను మూడింట నెద్దానను మాధ్వగాంచనిదై జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలందు నేకమై కర్మజ్ఞానమార్గములకును దుర్లభమై స్వయంప్రకాశమగుట దివ్యమై అత్యుత్తమమైన సచ్చిదానందమైన నీనిర్గుణతత్త్వమును కేవలము సత్తామాత్రమును (ఉన్నది అను వ్యవహారమునకు మాత్రము లక్ష్యమైనది) నేను, వాక్కు, మనస్సు, క్రియ, అను మూడుసాధనములచేతను జూడజాలకున్నాను. తత్త్వనిర్ధారణముచేయ నేదిలక్ష్యమై అనాదియై సగుణమై నిత్యమై సనాతనమై నీలవర్ణమై చతుర్భుజోపేతమై, శంఖచక్రాది సుపరితమై పుండరీకాక్షమై పీతాంబరముగలదై లక్ష్మీమనోహరమై, పద్మనాభమైన యేరూపముగలదో ఆ స్వరూపముగల నిన్నుమాత్రము సత్యస్వరూపుడగు విష్ణువునుగఁ జూచుచున్నాను.

61. విరాట్పురుషుఁడు.

శ్లో. దివంతే శిరసావ్యాప్తం పదార్భ్యం దేవీవసుంధరా

విక్రమేణ త్రయోలోకాః పురుషోఽసి సనాతనః.

శ్లో. దిశోభుజా రవిశ్చతు ర్విర్యం శుక్రఃప్రజాపతిః

సప్తమార్గా నిరుద్ధాస్తే వాయోరమిత తేజసః.

102

టీక. ఓ భగవానుడా, తే+శిరసా = నీయొక్క శిరస్సు చేత, దివం = స్వర్గము, వ్యాప్తం = వ్యాపించబడినది (ఆక్రమించబడినదనుట), పద్భ్యం = నీ పాదములచేత, వసుంధరా + దేవీ = భూదేవి, (ఆక్రమించబడినది) త్రయః + లోకాః = మూడులోకములు, విక్రమేణ = నీవు పెంపొందుటచే ఆక్రమింపబడినవి, సనాతనః + పురుషః + అసి = నీవు సనాతనుడవైన పురుషుడుగా నున్నావు.

టీక. ఓ భగవానుడా, దిశః = దిక్కులు, భుజాః = నీకు భుజములు, రవిః + చక్షుః = సూర్యుడు నేత్రములు, వీర్యం = బలము, పరాక్రమము, తేజస్సు, రేతస్సు, శుక్రః + ప్రజాపతిః = శుక్రఃడనుప్రజాపతి, (అయిఉన్నారనుట) అమిత తేజసః = మిగుల తేజముగల, వాయోః = వాయువునలన, తే = నీయొక్క, సప్తమార్గాః = శ్రోత్రములు రెండు, నేత్రములు రెండు, నాసికారంధ్రములు రెండు, నోరు ఒకటి కలిసి ఏడుమార్గములు నిరుద్ధాః = అరికట్టబడినవి. అనగా నాయాస్థానములందుండి వాని బ్రవర్తింపజేయుచున్నాడనుట లేక సప్తమారుతములై సప్తలోకములు వ్యాపించెననుట.

తా. ఓ శ్రీమన్నారాయణమూర్తి నీవు నీ శిరస్సుచే స్వర్గము నాక్రమించితివి. (అనగా నీకు స్వర్గము శిరస్సనుట) పాదములతో వసుంధరాదేవి నాక్రమించితివి. (భూమి నీ పాదములనుట) విక్రమముచేత (వామనుడై విశ్వరూప

మొంది సర్వము నాక్రమించుట) మూడులోకముల నాక్రమించితివి. (లోకత్రయము నీస్వరూపమనుట) నీపుసనాతనుడవైన పురుషుడవుగ (నిత్యుడు, పూర్ణుడనుట) నున్నావు.

తా. ఓశ్రీకృష్ణా నీకు దిక్కులు, భుజములు, సూర్యుడు, నేత్రములు, వీర్యము (బలము, తేజము, పరాక్రమము, శేషస్ఫులో నగునవి) శుక్రుడను ప్రజాపతియై యున్నాడు, నీ శ్రోత్రచక్షుర్ధ్రాణవదనములయొక్క సప్తచూర్ణములను (ఏడు రంధ్రములను) మహాతేజస్వి విక్రమశాలియగు వాయువు వ్యాపించి ప్రవర్తించుచున్నాడు. లేక ఆవహ, ప్రవహ, నివహ, సువహ, పరివహ, పరావహ, సంవహములను సప్తమాదుతముల రూపమున సప్తలోకములను వ్యాపించియున్నాడనియుఁ దెలియనగును.

క. ఆదిత్య మరుద్వసురు

ద్రాచి దివిజగణము నెల్ల నవయవ రూపా

త్పాద కలితు లెవ్వారికి

నాదేవుని సంస్తుతింతు హరిదేవాత్ముఁ.

30

62. ఫలము.

శ్లో. అతసీపుష్పసంకాశం పీతవాసస మచ్యుతం

యోనమస్యంతి గోవిందం నతేషాం విద్యతేభయమ్.

103

టీక. అతసీ + పుష్ప + సంకాశం = అగిన చెట్టుపూవుల వన్నెవలె నీలమైన మేనిచాయగలవాడును, పీతవాససం =

పసుపురంగు పట్టుపుట్టము గలవాఁడును, అచ్యుతం = స్థాన
భ్రష్టత్వము లేనందువలన అచ్యుతుఁడను పేరుగాంచిన, గో
విందం = శ్రీకృష్ణుని, యే = ఏ భక్తులు, నమస్కంతి = నమస్క
రించుచున్నారో, తేషాం = వారలకు, భయమ్ = సంసార
భయము, నవిద్యతే = లేదు.

తా. అగినెపూవువలె నీలివన్నెగల మేనివాఁడును,
పసుపురంగు పట్టుపుట్టము ధరించినవాఁడునగు నచ్యుతుని,
గోవిందునిగూర్చి, ఏ భక్తులు నమస్కరించుచున్నారో వారి
కేవిధమైన భయముగాని జననమరణరూపమైన సంసార
భయముగాని లేదు.

సీ. పరమేశ పుణ్య సుబ్రహ్మణ్య భక్తవ
త్సలమహాదేవ విశ్వప్రకాశ
శరణుహృషీకేశ వరదనారాయణ
రాజీవనయన హిరణ్యనాభ
యఖిలలోక నమస్కృతాంఘ్రిసరోరుహ
యజ్ఞాంగ యచ్యుత యమృతరూప
నీకుఁమ్రొక్కెదఁ గరుణింపవే యతనీకు
సుమవర్ణ పీతాంబరము ధరించి

ఆ. వె. యున్న నిన్ను నెవ్వరుల్లంబునందుఁ ద
లంతురట్టివారలకు భయంబు
గలుగఁదెందు నేమి కార్యములందెప్పు
వినుత మంగళాయ తనమవగుట.

శ్లో. ఏకోఽపి కృష్ణస్య కృతప్రణామో దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః
దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ కృష్ణప్రణామీ నపునర్భవాయ. 104

టీక. కృష్ణస్య = శ్రీకృష్ణునకు, కృతప్రణామః = చేయఁ
బడిన నమస్కారము, ఏకః + అపి = ఒక్కటియైనను, దశ +
అశ్వమేధ + అవభృథేన + తుల్యః = పది అశ్వమేధయాగము
లానర్చి చేసిన అవభృథస్నానముతో సమానము. (యాగము
కడపట దీక్షితుఁడైన యజమానుఁడు గంగాదిజలములతోఁ
జేయు స్నానమునకు నవభృథస్నానమనిపేరు), దశ + అశ్వ
మేధీ = పది అశ్వమేధ యాగములు చేసినవాఁడు, జన్మ =
పుట్టువును, పునః + ఏతి = మరలఁ బొందుచున్నాఁడు, కృష్ణ
ప్రణామీ = కృష్ణునకు నమస్కరించినవాఁడు, న + పునః +
భవాయ = మరల జన్మించుటకొఱకురాఁడు.

తా. శ్రీకృష్ణభగవానుని కొకపర్యాయము చేసిన నమ
స్కారము పది అశ్వమేధయాగములు చేసి యవభృథస్నానము
చేసినంత ఫలముతో సమానమైనది. కాని, పదియశ్వమేధ
యాగములు చేసినవాఁడు పునర్జన్మము పొందును. శ్రీకృష్ణునికి
నమస్కరించినవాఁడు పునర్జన్మకురాఁడు. (మోక్షమునకుఁ
బోవుననిభావము.)

శ్లో. కృష్ణవ్రతాః కృష్ణమనుస్మరంతో రాత్రౌచ కృష్ణం పునరుత్థితాయే
తే కృష్ణదేహాః ప్రవిశంతి కృష్ణమార్యం యథామంత్రహుతం హుతేషు. 105

టీక. యే = ఎవరు, కృష్ణవ్రతాః = కృష్ణునియందు, నియత
మైన, భక్తియను వ్రతముగలవారై, రాత్రౌచ = రాత్రియం

దును, (అనఁగాఁ బండుకొనఁబోవునప్పుడును) కృష్ణం + అను
స్మరంతః = శ్రీకృష్ణుని స్మరించుచున్నవారై, పునః = మరల
నిద్రమేల్కొనునప్పుడు, కృష్ణం + అనుస్మరంతః = శ్రీకృష్ణుని
స్మరించుచున్నవారై, ఉత్థితాః = నిద్రలేచుచున్నారో, (పడక
మీదనుండి లేచుచున్నారో) తే = ఆ భక్తులు, కృష్ణదేహః =
శ్రీకృష్ణునితో సమానమైన శరీరములుగలవారై, (శ్రీకృష్ణుని
సారూప్యమును బొందియుట) మంత్రహుతం = వేదమంత్ర
ములచే హోమముచేయఁబడిన, ఆర్యం = పవిత్రమైన హవిస్సు
హుతాశే + యథా = అగ్ని దేవునియందువలె, కృష్ణం = శ్రీకృష్ణుని
(అందు) ప్రవిశంతి = ప్రవేశించుచున్నారు.

తా. ఎవరు శ్రీకృష్ణునియందు నియతమైన భక్తిగల
వారై నిరంతరము కృష్ణుని స్మరించుచు, రాత్రులుపండుకొనఁ
బోవునప్పుడును మరల మేల్కొను నప్పుడును శ్రీకృష్ణుని స్మరిం
చుచు పడకనుండి లేచుచున్నారో ఆ భక్తులు శ్రీకృష్ణులై శ్రీ
కృష్ణునిసారూప్యమొంది వేదమంత్రములచే బవిత్రమై హో
మము చేయఁబడు హవిస్సు (అన్నము) అగ్ని దేవునందు ఎట్లు
జేరుచున్నదో అట్లే శ్రీకృష్ణునియందు బ్రవేశించుచున్నారు.
(అనఁగా శ్రీకృష్ణునిసాయుజ్యము గాంతురనుట)

శ్లో. సమానరకసంత్రాస రక్షామండలకారిణే
సంసారనిమ్నుగావర్త తరికాష్టాయ విష్ణవే.

106

టీక. సర....రిణే సరక + సంత్రాస = సరకమును మహా
భయమునుండి రక్షామండల కారిణే = రక్షించుటయను మండల

మును లేక పరివేషము (సూర్యచంద్రుల చుట్టునుండు పరివేషము (గాలిగుడి) వారికితరమైనది తగులక కాపాడునది) చేయువాడును, సంసార....ష్ఠాయ, సంసార + నిమ్నగా + ఆవర్త = సంసారమును నదిలోని సుడిగుండములందు మునిగి పోవువారికి, తరికాష్ఠాయ = (ఓడ) తెప్పకొయ్యయగు, విష్ణవే = శ్రీమహావిష్ణువు కొఱకు, నమః = నమస్కారము.

తా. ఏ హరి నరకమును మహాభయమును రాసీకరక్షామండలము గావించునో సూర్యచంద్రులనుఁ బరివేషమును పేరుగలదై చక్రమువంటి గాలిగుడి ఎట్టితరములలోనికిఁ జొరసీక రక్షసేయునో అట్లే భక్తులకు భగవానుఁడు రక్షణ సేయుననుట) సంసారనదిలోని సుడిగుండములఁబడి మునుఁగుచుఁ దేలుచునుండు దుఃఖజీవులకు తెప్పకొయ్యయై యుద్ధరించునో ఆ శ్రీమహావిష్ణువునకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

శ్లో. సహ బ్రహ్మణ్యదేవాయ గోబ్రాహ్మణహితాయచ

జగద్ధితాయ కృష్ణాయ గోవిందాయసహనమః.

107

టీక. బ్రహ్మణ్య + దేవాయ = బ్రహ్మమనఁగా వేదము, తపము, తత్త్వము, ఈమూడింటి రూపమునొంది ఈమూఁడింటి యందు స్వయంప్రకాశుఁడైనవాఁడును, గో + బ్రాహ్మణ + హితాయచ = గోవులకు బ్రాహ్మణులకు హితుఁడైనవానికొఱకు నమః = నమస్కారము, జగత్ + హితాయ = లోకములకు

మేలు సేయునట్టి, కృష్ణాయ = శ్రీకృష్ణునికొఱకు, గోవిందా
యచ = గోవిందునికొఱకును, నమః + నమః = నమస్తారము,
నమస్కారము.

తా. ఏ దేవుఁడు వేదమయుఁడై, తపోమయుఁడై,
తత్త్వస్వరూపుఁడై, స్వయంప్రకాశుఁడై తేజరిల్లుచున్నాఁడో,
గోవులకు బ్రాహ్మణులకు హితముచేయువాఁడగు నా దేవునికి
నమస్కారము చేయుచున్నాను. ఏదేవుఁడు లోకములకు
మేలుచేయుహితుఁడో ఆ శ్రీకృష్ణునకు గోవిందునకు మఱిమఱి
నమస్కారము చేయుచున్నాను.

శ్లో. ప్రాణకాంతారపాథేయం సంసారోచ్ఛేదభేషజం

దుఃఖశోకపరిత్రాణం హరి రిత్యక్షరద్యయమ్.

108

టీక. హరిః + ఇతి = హరియను, అక్షర + ద్యయమ్ =
అక్షరముల జంట, ప్రాణ + కాంతార + పాథేయం = ప్రాణ
ములకు (జీవులకు) దుర్గమారణ్యమునందలి దారిబట్టెమై,
సంసార + ఉచ్ఛేద + భేషజమ్ = సంసారమును మహా
వ్యాధిని సమూలముగ ఖండించు ఔషధమై, దుఃఖ + శోక +
పరిత్రాణం = అనిష్టప్రాప్తివలని దుఃఖము, ఇష్టవియోగముచే
నగు శోకము. అను నీ రెండింటినుండి లెస్సగఁగాపాడునది
యనై యున్నది.

తా. ప్రాణములు అనఁగా ప్రాణధారులగు జీవులు,
బుట్టుట, చచ్చుట అను దేహములను బొందుట వీడుట అను

కార్యములగావించుచు నిహపరములకు రాకపోకలు సేయుచున్నాడు. ఇహమునందు జీవయాత్రకై కృషివాణిజ్య పాశుపాల్య సేవా యాచనోద్యోగముల సేయుచు జీవింతుడు. పరమునందిట్టి వృత్తులసాగింప వలనుగాదు. కనుక ఇహమునఁ గావించిన భక్తి పరమునరక్షించును. (అనఁగా జీవులకుఁ బరలోక యాత్రయందు బాటసాదులకు అడవిలో దారిబత్రైపునూకలు జీవనాధారమైనట్లు హరియను రెండక్షరములు వారిని బ్రతికించుచున్నవనుట) అట్లే మెడతెగక బాధించు సంసారవ్యాధిని దుదముట్టఁబండించు నౌషధము ఈ హరియను రెండక్షరములే అనిష్టప్రాప్తి (తమకేమైన యుపద్రవములు వచ్చునేమోయని వ్యధపడుట) వలన దుఃఖము, ఇష్టవియోగమువలన తను పుత్రపశువిత్రాదులు పోయినప్పుడు గలుగు వ్యధ, శోకము ఈ రెండింటి బాధలేకుండ రక్షించునది, ఈ హరియను రెండక్షరములే అని తాత్పర్యము కావున నెల్లరు హరినామస్మరణము నిరంతరము చేయవలసినదని ఉపదేశము.

శ్లో. యథావిష్ణుమయం సత్యం యథావిష్ణుమయంజగత్

యథావిష్ణుమయం సర్వం పాపామేనశ్యతాంతథా. 109

టీక. సత్యం = సత్యస్వరూపము, యథా = ఏ ప్రకారము, విష్ణుమయం = విష్ణుస్వరూపమైయున్నదో, జగత్ = జగము, యథా = ఏ ప్రకారము, విష్ణుమయం = విష్ణుస్వరూపమైయున్నదో, సర్వం = సమస్తము, (ప్రాణికోటి) యథా = ఏ

ప్రకారము, విష్ణుమయం=విష్ణుస్వరూపమైయున్నదో, (అనఁగా సత్యము, జగము, సర్వము, విష్ణుమయమే అని నేనుపాసించుచున్నానని అందువలన) తథా = ఆ ప్రకారము (అట్లుపాసించువాడనై నందున విష్ణువుకంటె వేతేమి లేదని తలంచువాడనై నందున) మే+పాపా=నా పాపము, నశ్యతాం = నశించుఁగాక.

తా. సత్యమైనది విష్ణుస్వరూపము, జగము, విష్ణు స్వరూపము. సమస్త జీవరాశి విష్ణుస్వరూపము, అని భావించువాడనై నందున విష్ణువుకంటె నన్యములేదని యెంచువాడ నగుట నా పాపమునశించుఁగాక అని ప్రార్థించుచున్నాను.

తే. గీ. విష్ణుమయ మగ్ని హవియును విష్ణుమయము
విష్ణుమయము సర్వంబును విశదబుద్ధి
నిట్లగుటఁ గందుఁ గావున నించుకేనిఁ
గల్గవమునాకు లేకున్కిగానవచ్చు.

32

శ్లో. త్వాంప్రపన్నాయ భక్తాయ గతిమిష్టాంజిగీషవే

యచ్ఛేయః పుండరీకాక్ష తద్ధ్యాయస్వ సుతోత్తమ. 110

టీక. త్వాం = నిన్ను, ప్రపన్నాయ = శరణుసాచ్చిన వాఁడును, భక్తాయ = నీకు భక్తుఁడును, ఇష్టాం = ప్రియమైన, గతిం = మార్గమును, జిగీషవే = పోవఁగోరినవాఁడునగు నాఁకు, పుండరీకాక్ష = తెల్ల దామరలవంటి కన్నులుగల వాఁడా, యత్ + శ్రేయః = ఏది శ్రేయమో (మేలో) సుర + ఉత్తమః.

సురలలో శ్రేష్ఠుఁడా, తత్ = దానిని (ఆ సద్గతిని అనుట)
ధ్యాయస్వ = (నాకుఁగల్గునట్లు) ధ్యానము చేయుమా తలం
పుమా.

తా. ఓ ముకుందా నిన్నే నేను శరణుసాచ్చియున్నాను
నీకు భక్తుఁడను, ఉత్తమగతిని బొందఁగోరుచున్నాను, కావున
ఓ పుండరీకాక్ష ఏ సద్గతి నాకు శ్రేయమని తలంతువో సుర
శ్రేష్ఠుఁడా. ఆ సద్గతినాకుఁ గలుగునట్లునుగ్రహింపుమా.

క. శరణాగతుండ భక్తుఁడ

బరమపదవిఁగోరెదను శుభంబుగనన్నుం

బరికించి యేదిమేల

య్యిరవు దొరకొనంగఁ దలఁపవే కమలాక్షా. 313

శ్లో. ఇతివిద్యాతపోయోని రయోని ర్విష్ణురీడితః

వాగ్యజ్ఞే నార్చితో దేవః ప్రీయతాం మేజనార్దనః. 111

టీక. ఇతి = ఈ విధమున, విద్యా + తపస్ + యోని =
బహ్మవిద్యకును, తపమునకును, ఉత్పత్తిస్థానమై, అయోనిః =
తన కేదియు నుత్పత్తి కారణములేనివాఁడై, పుట్టుక లేని
వాఁడైన, విష్ణు = విష్ణు దేవుఁడు, ఈడితః = స్తుతించఁబడినాఁడు,
వాగ్యజ్ఞేన = వాగ్రూపమైన యజ్ఞముచేత (ఇతిర సామగ్రి
యేమియులేక వాక్కులచే స్తుతించు యజ్ఞముచే) అర్చితః =
పూజించఁబడినాఁడు కాఁబట్టి, దేవః = స్వయంప్రకాశుఁడైన,
జనార్దనః = మహావిష్ణువు, ప్రీయతాం = నా స్తుతికిఁ బూజకుఁ
బ్రీతిఁబొందుగాక.

తా. ఈ విధముగా బ్రహ్మవిద్యకును, తపమునకు నుత్పత్తి స్థానమై తాను జన్మరహితుడై నెలకొనియున్న శ్రీమహా విష్ణువును స్తుతించితిని వాగ్రూపమైన యజ్ఞముచేత (అగ్ని, హవిస్సు, ఆజ్యము లోనగు సామగ్రియేమియు లేని యజ్ఞము చేతననుట) అర్పించితిని. ఈ రెండింటిచేతనే స్వయంప్రకాశుడైన జనార్దనుడు ప్రీతిబొందుగాక. నన్నురక్షించుగాక.

తే. తపమునకు విద్యకును జను స్థానమైన
జనన రహితుని యజ్ఞాత్మశౌరి వాఙ్మ
యాధ్వరార్చితుఁ జేసితి నాజనార్ద
నుండు మద్భజనమునఁ బ్రీతుండుగాత.

34

శ్లో. నారాయణపరంబ్రహ్మ నారాయణపరంతపః

నారాయణపరో దేవః సర్వం నారాయణస్సదా.

112

టీక. బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, లేక వేదము, నారాయణ పరం = నారాయణపరమైనది, అనఁగా కేవలము నారాయణ రూపమున వెలుంగొందునది, తపః = తపము, నారాయణపరం = నారాయణుడే కేవలముగాఁగలది, దేవః = దేవతల సమూహము, నారాయణ పరః = కేవలము నారాయణుడు కారణముగా నుండునది, సర్వం = సమస్తము, సదా = ఎల్లప్పుడు, నారాయణః = నారాయణుడొక్కడే నిల్చియుండువాడు.

తా. బ్రహ్మమనఁగా (పరబ్రహ్మము, వేదము) నారాయణుడే తపము నారాయణుడే దేవతలెల్లరు నారాయణుడే

సర్వము నారాయణుడే నారాయణుడొక్కడే వెలుంగొండు
చున్నాడు. ఇవియన్నియు నారాయణు నధీనములని భావము.

క. నారాయణపరములు నిజ

మారయఁ బ్రహ్మాంబుఁ బరము నంచిత సత్వో

దారతపంబులు గావున

నారాయణపరత వినిన నాల్గినిచ్చుక.

35

వైశంపాయన ఉవాచ -

శ్లో. ఏతావదుక్త్వావచనం భీష్మ స్తద్గత మానసః

నమఇత్యేవ కృష్ణాయ ప్రణామమకరోత్తథా.

113

వైశంపాయన ఉవాచ = వైశంపాయనుడు చెప్పెను.

టీక. భీష్మః = భీష్ముడు, తద్గతిమానసః = ఆ శ్రీకృష్ణుని
యందు నిల్పిన మనస్సుగలవాడై, వచనం = మాటను (ఈ
స్తుతిని) ఏతావత్ = ఈ విధముగా నింతమాత్రము, ఉక్త్వా =
వాక్రుచ్చి, కృష్ణాయ = శ్రీకృష్ణునికొఱకు, నమః = నమస్కా
రము, ఇతి + ఏన = అనుచునే, తథా = ఆ ప్రకారము,
ప్రణామం = నమస్కారమును, అకరోత్ = చేసెను.

తా. భీష్ముడా శ్రీకృష్ణునియందు మనస్సునిల్పి యింత
పర్యంతమిట్లు స్తుతించికడపట తన శిరము ముందుకువంచి తన
రెండుచేతులు జోడించి శ్రీకృష్ణునికి నమస్కారమనిమాత్రము
చెప్పి విరమించెను.

క. అనియిట్లతుల స్తోత్రం

బునహారిబూజించి గంగపుత్రుడు మదిలో

ననమః కృష్ణాయ యనుచు

వినతశిరస్కుండయి మొక్కె విశ్రుతభక్తిన్. 36

శ్లో. అభిగమ్యతు యోగేన భక్తింభీష్మస్య చాధవః

త్రైకాల్యదర్శనం జ్ఞానందివ్యం దత్వాయయాహరిః. 114

టీక. మాధవః = శ్రీకృష్ణుడు, భీష్మస్య = భీష్మనియొక్క
భక్తిం = భక్తిని, యోగేన = స్తుతిరూపమైన భీష్మనిధ్యానము
నందు తనమనస్సును లయింపఁజేయుటద్వారా, అభిగమ్యతు =
ఎఱింగి, పొంది, త్రైకాల్యదర్శనం = మూడుకాలముల విష
యములను గుర్తెఱుంగనట్టి, దివ్యం = నిత్యమై మేలై, స్వయం
ప్రకాశమైన, జ్ఞానమ్ = ఎఱుకను బోధమును, దత్వా = భీష్మని
కనుగ్రహించి, హరిః = శ్రీకృష్ణుడు, ఆయయా = స్వస్థాన
మును (స్వదేహమును) వచ్చిచేరెను.

ఇది హస్తినాపురముననున్న శ్రీకృష్ణునిసంగతి అని
తెలియునది.

తా. యుద్ధభూమియందు అంపశయ్యమీదఁ బండుకొని
భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతింప మొదలిడెను. ఆ సమయమునందు
శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజునగరియందుఁ బాన్పుమీదఁ బండు
కొనియుండెను. ఈ భీష్మని స్తుతికి శ్రీకృష్ణుడు తన యాత్మను

(బుద్ధిని, స్వరూపము) భీష్ముని సన్నిధానమున నిల్పి తజ్ఞానా సక్తుడై యుండెను. అప్పుడు ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని మేల్కొల్పెనుగాని శ్రీకృష్ణుడు చాలనేపటికిఁగాని మేల్కొనఁడయ్యెను. కారణమేమన : భీష్ముని ధ్యానము నందచ్చట నిమగ్నుడై యున్నందున ధర్మరాజు మేల్కొల్పు శ్రీకృష్ణుడు వినఁడయ్యెను. తర్వాత మేల్కొనెను. ఆ విషయమిచ్చట జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకోవలెను. శ్రీకృష్ణుడు భీష్ముని భక్తికి నతిప్రీతుండై యోగ మార్గమునవచ్చి భీష్ముని మనోనేత్రమునకు సాక్షాత్కరించి భీష్మునికి కాలత్రయదర్శన యోగ్యమైన దివ్యబోధమును (జ్ఞానము) అనుగ్రహించి యోగమార్గముననే మరలివచ్చి ధర్మరాజు నగరియందు పానుమీదఁబండుకొనియున్న తన దేహమునందు తన ఆత్మను యథాపూర్వముగఁజేర్చి ధర్మరాజు పిలుపునకు అప్పుడు సెజ్జనుండి లేచినవాఁడయ్యెను అని తాత్పర్యము.

ఉ. ఆదివిజాపగాతనయు నంచితభక్తికిఁబ్రీతిఁబొంది దా
మోదరుఁ డప్పుడన్నరస లోత్తముచి త్తమునందు సర్వలో
కాదృత దివ్యబోధమహిమా శిశయంబుదయింపఁచేయుచుం
దాదయతోడసెజ్జడిగిధర్మజమోమునఁజూడ్కిపర్వగళ. 37

శ్లో. తస్మిన్నపరతే శబ్దే తతస్తేబ్రహ్మపాదినః

భీష్మంవాగ్ని రాభిషుకంఠా స్తమానర్పు ర్మహామతిమ్. 115

టీక. తస్మిన్ = ఆ భీష్ముడు, శబ్దే + ఉపరతేనతి = శ్రీకృష్ణు
నట్లు స్తుతించి మహానమువహించినవాఁడుకాగా, తతః = అంతట

తే + బహ్మవాదినః = అచ్చటనున్న యా బ్రహ్మవాదులగు (బహ్మవిదులు) మహర్షులు, బాష్పకంఠాః = శోకముచే నేర్పడు కన్నీళ్లను కంఠమునమ్రుంగుచు, మహామతిః = దొడ్డబుద్ధిగల, వాఁడైన, తం + భీష్మం = ఆ భీష్ముని, వాగ్భిః = వాక్కులచే, (కుసుమములవంటి) ఆనర్చుః = పూజించిరి.

తా. భీష్ముడట్ల శ్రీకృష్ణునిస్తుతించి మాటలనిల్పి మా సమునహించినవాఁడు కాఁగా అచ్చటికే తెంచియున్న బ్రహ్మ వేత్తలగు మహర్షులందఱు తమకు భీష్ముని వియోగముకలుగుఁ బోవు చున్నదిగదాయను శోకముచే బాంగిపొరలు వచ్చు కన్నీళ్లను గంఠమునందు మ్రుంగికొనుచు దొడ్డబుద్ధి (జ్ఞానము) గలవాఁడైన యా భీష్ముని వాక్కుష్పములచే బూజించిరి.

శ్లో. తేస్తువంతశ్చ విప్రాగ్ర్యాః కేశవం పురుషోత్తమమ్

భీష్మంచ శనకై స్సర్వేప్రశశంసుః పునఃపునః.

116

టీక. తే + విప్రాగ్ర్యాః = ఆ విప్రశ్రేష్ఠులు, పురుషోత్తమం + కేశవం = పురుషులలో (జీవులలో) శ్రేష్ఠుఁడైన (వారికి శరణ్యుఁడైన) కేశవం = శ్రీకృష్ణుని, స్తువంతః = స్తుతించుచు, భీష్మంచ = భీష్మునిగూడ, శనకైః = మెల్లగా, సర్వే = ఎల్లరు, పునః + పునః = మాటిమాటికి, ప్రశశంసుః = ప్రశంసించిరి (పొగడిరి.)

తా. అంతనా బ్రాహ్మణోత్తములెల్లరు పురుషోత్తముఁడైన శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుచు భీష్ముని మాటిమాటికి హీనకంఠ స్వరములతో బొగడిరి.

తే. అట్లుహరిఁ బ్రస్తుతించి శాంతాత్మనృప
 నూకున్న శాంతనవుని భూరి తేజ
 నమ్ముకుందునిఁ గీర్తించి రచటనున్న
 పరమమునులు గద్గదికతోఁ గురువర్యుఁ.

38

శ్లో. విదిత్వాభక్తియోగంతు భీష్మస్యపురుషోత్తమః.
 సహసోత్థాయ సంహృష్టోయానమేవాన్వపద్యత.

117

టీక. పురుషోత్తమః = పురుషోత్తముఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడు
 (హస్తినాపురమందు) భీష్మస్య = భీష్మునియొక్క, భక్తియోగం =
 భగవంతుని (తన) సగుణ నిర్గుణధ్యానరూపమైన భక్తియోగ
 మును, విదిత్వా = అత్యునెఱిగి, సహసా + ఉత్థాయ = తత్త్వ
 ణమలేచి, సంహృష్టః = సంతుష్టుఁడై, యానం = (వాహన
 మును) రథమును. (భీష్మునికడకుఁబోవుటకు) అన్వపద్యత
 ఏవ = పొందినవాడయ్యెను.

తా. శ్రీకృష్ణుఁడు హస్తినాపురమున ధర్మరాజునగ
 రిలోఁ బొన్నుమీదఁ బవళించి యోగనిద్రఁబొందుచు భీష్ముని
 స్తుతియంతయు భక్తియోగమైనదాని నాలకించి సంతుష్టుఁడై
 తత్త్వ ణమ పడకనుండిలేచి భీష్మునిదగ్గఱకుఁ బోవలయును. ఆ
 మహాత్ముని సందర్శించవలయునని ధర్మరాజుతోఁజెప్పి వా
 రనుగూడ తన వెంటరమ్మని తాను రథమధిష్ఠించెను.

శ్లో. కేశవస్సాత్యకి క్వాపిరథేనై కేనజగ్ముతుః
అపరేణ మహాత్మానా యుధిష్ఠిరథనంజయా.

118

తా. శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకియు నొక రథముమీదను మహాత్ములైన ధర్మరాడు అర్జునుడు మఱియొక రథముమీదను బయలుదేరివెల్లిరి.

శ్లో. భీమసేనోయమాచోభౌ రథ మేకంసమాశ్రితాః

కృపాయుయుత్సు న్సూతశ్చ సంజయశ్చపరంతపః.

119

తా. భీముడు, నకులసహదేవులు, రథ మొక దాని నధిష్ఠించిరి. కృపుడు యుయుత్సుడు, సూతుడు జ్ఞానియైన సంజయుడను వారిలొక రథముమీదఁ బోయిరి.

శ్లో. తేరథైర్నగరాకారైః ప్రయాతాఃపురుషర్షభ

సేమిఘోషేణ మహతాకంపయంతోవసుంధరామ్.

120

తా. ఆ పురుషశ్రేష్ఠులు నగరాకారములైన (గొప్ప మేడలవంటి) రథముల మీద నెక్కి వాని ఆ రథచక్రముల గొప్పధ్వనులు భూమిని వడఁకింపగా బయలుదేరి యుద్ధభూమికి భీష్ముని సందర్శింపఁ బోయిరి.

శ్లో. తతోగిరః పురుషవర స్తవాన్వితా ద్విజేరితాఃపథి సుమనాస్సుశుశ్రువే
కృతాంజలింప్రణతమథాపరంజనంసకేశిహముదితమనాభ్యనందత.

121

టీక. తతః = అటువిమ్మట, పథి = మార్గమునంగు, పురుష వర + స్తవ + అన్వితాః = పురుషోత్తముని (శ్రీకృష్ణుని) స్తుతితోఁ గూడినవై, ద్విజ + ఈరితాః = విప్రులచే నుచ్చరింపఁబడు,

గిరః = వాక్కులను, సుమనాః = మంచిమనస్సుగలవాడై, సః = ఆ శ్రీకృష్ణుడు, శుశ్రువే = వినెను. అథ = పదంపడి, కృతాంజలి = చేతులు దోయిలించుకొని, ప్రణతం = తలనువంచినమస్కరించు, అపరం + జనం = ఇతరులగు జనుల సమూహమును (గాంచి) స + కేశిహా = కేశియను దుష్టరాక్షసుని జంపిన ఆ శ్రీకృష్ణుడు, ముదితమనాః = సంతసించిన మనస్సుగలవాడై అభ్యసందత = ఆనందించెను.

తా. అట్లు శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజాదులతోఁ బోవుచుండ మార్గమునందు విప్రులు పెక్కురాపురుషోత్తముని స్తుతించిరి. వారి స్తుతులను శౌరి మంచి మనస్సుతో వినెను. మఱి ఇతరులు జనులనేకులు శిరములువంచి శ్రీకృష్ణునికి నమస్కరించిరి వారింగాంచి కేశియను రక్షసుని జెండాడిన శ్రీకృష్ణుడు మనస్సున సంతోషముఁబొందుచు నానందించెను.

క. మంగళము విష్ణుదేవుడు

మంగళమెమ్మొదలంప మధురిపుఁ డుద్య

న్మంగళ మంభోజాక్షుడు

మంగళ మఖిలము విహంగమధ్వజుడరయన్. ౩!

క. స్తవరాజంబనంగ ముని

స్తవనీయంబైన యీవృషాకపి భవ్య

స్తవనామృతార్ణవము సం

స్తవనంబున నిచ్చుసుగతి జగతీనాథా.

క. వినుజనమేజయభూవర

యనుత్తమంబైన యిమ్మహాస్తవము పఠిం

చిన వినిననువ్రాసిన శ్రీ

యును నాయువుఁ బెంపుఁబేరు నొసగుజనులకుఁ. 41

ఇది శ్రీమహాభారతమునందు శాంతిపర్వమునందు

స్తవరాజమును నలుబదేడవదగు నధ్యాయము

టీకా తాత్పర్యసహితము

సంపూర్ణము.

వి న తి

★★

తే. గీ. కాశికుండు సూర్యరామార్య కవిమనుష్యుఁడు

తనయుడచ్యుతరామార్య ధన్యునకు స

రస్వతమ్మకు జయరామశాస్త్రి చదలు

వాడ వంశ్యుఁడు భీష్మస్తవంబు టీక

వ్రాసెఁదాత్పర్యమును విష్ణు భక్తిజేసి.

తే. గీ. జగతిఁగర్మకుల్ భక్తులు జ్ఞానులైన

దీనిఁబఠియించిభక్తి సుజ్ఞానులగుదు

రాసరస్వతికదణ మీరచ్యుతమ్మగారు

భక్తిముక్తులకెల్లను యుక్తులగుచు

ఓం తత్సత్

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	
4	1	హో	
7	2	విప్రోః	విప్రో
8	12	కాశ్యపుఁడు	కాశ్యపుఁడు
18	1	భిష్మ	భిష్మ
28	20	చున్నాఁడు	చున్నాఁడు
24	2	స్వర్గ	స్వర్గ
34	18	పరమ్	పరమ్
	15	ఏట	ఏకమ్
39	4	రైత్య	రైత్య
	10	కనెనో	కనెనో
	13	కశ్యపుఁడు	కశ్యపుఁడు
40	9	త్యేషము	త్యేషము
42	6	తేజసమ్	తేజసమ్
48	18	హిరణ్య	హిరణ్య
59	8	యింద్రియ	యింద్రియ
77	9	భుంక్తే	భుంక్తే
94	5	సంవిత్	సంవిత్
106	3	ప్రణామః	ప్రణామః
106	20	మాతేషు	మాతాశే

